

T.C
İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe Ve
Finansman Bilim Dalı

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM

Hazırlayan

SEMİHA DİNÇARSLAN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. M. CEM DANACI

Lisansüstü Eğitim- Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin İşletme Anabilim Dalı İçin
Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

Malatya, 2010

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM

Hazırlayan

Semiha DİNÇARSLAN

T.C
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. M. Cem DANACI

Lisansüstü Eğitim- Öğretim Sınav Yönetmeliği’nin İşletme Anabilim Dalı İçin
Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

Malatya, 2010

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

İş bu çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında Bilim Uzmanlığı (YÜKSEK LİSANS) Tezi olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN.....

Adı, Soyadı ve Ünvanı

ÜYE.....

Adı, Soyadı ve Ünvanı

ÜYE.....

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../ 2010

İMZA

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 10 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

24/03/2010

Semiha DİNÇARSLAN

Yrd. Doç. Dr. M. CEM DANACI'nın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Semiha DİNÇARSLAN

ÖZET

Günümüzde sürekli gelişmekte olan iş dünyası, ekonomik koşullardaki olumsuzluklar ve krizler, rekabet koşulları, teknolojik gelişmeler, tüm kuruluşlarda iyi kurumsal yönetim ve dolayısıyla denetim sistemlerinin işletilmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu sistem içinde bankalar büyük öneme sahiptir çünkü bankaların klasik anlamda sahip olduğu fonksiyonlar zamanla artmıştır ve denetimleri zorunlu hale gelmiştir.

Bankalar çağımızda önemli hizmetler gören kurumlardır ve giderek fonksiyonları ve bunun sonucunda bankalara yönelik denetim faaliyetleri artmaktadır. Ancak bu faaliyetlerin, çeşitli esaslara uygunluğunun tespiti bankalar için günümüzde oldukça zor bir durumdur. Bu nedenle bankacılık sektöründe denetim faaliyetleri bankaların bünyesinde yapılanlara ek olarak belirli esaslar çerçevesinde, denetim yetkisine sahip kurumlar tarafından da yapılmaktadır.

İster gelişmiş, ister gelişmekte olan bir ülke olsun, bankacılık sisteminin zayıf oluşu hem o ülkenin mali sisteminin, hem de uluslar arası piyasaların istikrarına karşı önemli bir tehdit oluşturur. Son yıllarda Türk bankacılık sektörü de uluslar arası bankacılık sektöründe varlığını devam ettirmek için birçok yasal düzenlemelerle donatılmış ve bu düzenlemeler doğrultusunda faaliyetlerini daha şeffaf sürdürmeyi amaçlamıştır. Türkiye’de meydana gelen bazı banka iflasları düzenlemeden sorumlu kuruluşları önlemler almaya itmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, Sermaye Piyasası Kurulu denetim hakkında tebliğler yayınlamış ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. Ancak getirilen tüm yasal düzenlemeler, bankacılık alanındaki yapısal sorunların tekrar ortaya çıktığı dönemlerde yetersiz kaldığı için büyük ekonomik sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle Türk bankacılık sektörü klasik denetim anlayışından öte, şeffaflık ve riskleri en aza indirebilirlik doğrultusunda ekonomiye en fazla katkıyı sağlama amacı edinmelidir.

Bu çalışmada, bankalarda etkin bir iç kontrol ve risk yönetim sistemine ihtiyaç duyulmasının nedenleri ve bankalarda iç kontrol sistemini oluşturan temel unsurlar incelenmektedir. Bu kapsamda bankaların faaliyet yapısı ve bankalarda iç kontrol ve risk yönetim sistemini oluşturan unsurlar ele alındıktan sonra kontrol usul ve yöntemlerini geliştirmeye yönelik örnek bir model tanıtılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Banka, İç Denetim, Risk Yönetimi, Basel Kriterleri

ABSTRACT

At this age, lasting developing world of work, disadvantages in economic conditions, technological developments, good associational management in all institutes require interior auditing system operations. In this system banks have a big importance because classical functions of banks have developed by the time and it requires their auditing obligatory.

Banks are the institutes which provide important services and both their functions and finally auditing activities for banks will develop. But it is a hard situation for banks to prove these activities suitable for various essentials. For this reason, in banking sector, auditing activities adding to structure of banks specific essentials are also done by institutes which have auditing authority.

Either in developed or in developing countries, the weakness of banking system is a threat for both the contry's economic system and stability of international markets. In latest years, Turkish banking sector aims to be dected out with many legal orders and continue its activity transperently with the help of this orders to continue its existence in international banking. Several bank crisis carried out in Turkey in previous years prompted authorities to take measures. Parallel to these developments, Capital Market Board in Turkey has published articles about auditing and Banking Regulation and Supervision Agency established for performing audit actions. But all legal orders cause big economic problems because they are insufficient when the structural problems occur again in banking sector exept classical auditing opinion should aim to add more to economy with transperency and decreasing risks to the minimum rates.

In this study, the reasons why banks are needing effective internal auditing and risk management system and main components of effective internal auditing and risk management in banks are evaluated. In this context, after evaluating operational

structure of banks and the components of internal auditing and risk management system in commercial banks than a model is tried to be introduced for the purpose of developing control techniques and procedures and examples of specific control techniques and procedures which are applicable in banking internal auditing and risk management system are tried to be developed with this model.

Keywords: Banks, Internal Auditing, Risk Management, Basel Principles

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	xiv
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK DENETİM	5
1.1. Giriş.....	5
1.2. Denetimin Tanımı	6
1.3. Denetim Türleri	7
1.3.1. Denetimin Amacı Yönünden Türleri	8
1.3.1.1. Mali Tablolar Denetim.....	8
1.3.1.2. Uygunluk Denetimi (Düzenlilik, Usul Denetimi, Mali Denetim)	8
1.3.1.3. Performans Denetimi (İşletme Denetimi, Faaliyet Denetimi)	9
1.3.1.4. Ekonomik Denetim (Bütünleşik Denetim, Sistemci Denetim).....	11
1.3.2. Denetimin Statüsüne Göre Türleri	11
1.3.2.1. İç Denetim (Internal Auditing)	11
1.3.2.2. Dış Denetim (External Auditing).....	13
1.4. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları	15
1.4.1. Genel Standartlar.....	17
1.4.1.1. Mesleki Eğitim ve Deneyim	17
1.4.1.2. Bağımsızlık ve Tarafsızlık	18
1.4.1.3. Mesleki Özen	19
1.4.2. Çalışma Sahası Standartları	19
1.4.2.1. Planlama ve Gözetim	20
1.4.2.2. İç Kontrolün İncelenmesi	21
1.4.2.3. Kanıt Toplama.....	22
1.4.3. Raporlama Standartları	24
1.4.3.1. Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uyum.....	25
1.4.3.2. Devamlılık.....	25
1.4.3.3. Açıklayıcı Bilgiler.....	26
1.4.3.4. Denetçi Görüşü	27
1.5. Denetimin Süreçleri	28
1.5.1. Veri Sağlama.....	28
1.5.2. Karar Alma.....	28
1.5.3. Planlama.....	29
1.5.4. Organizasyon.....	29
1.5.5. İletişim	30
1.5.6. Etkilenme	30
1.5.7. Koordinasyon	31
1.6. Denetçi Türleri	32
1.6.1. Bağımsız Denetçiler	32
1.6.2. İç Denetçiler	34
1.6.3. Kamu Denetçileri	35

İKİNCİ BÖLÜM

İÇ DENETİM VE RİSK YÖNETİMİ AÇISINDAN.....	
BANKA İŞLETMELERİ VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	37
2.1. Giriş.....	37
2.2. İç Denetim Kavramı.....	38
2.3. İç Denetimin Amacı ve İç Denetimi Gerektiren Nedenler.....	40
2.3.1. Sorumluluk ve Hesap Verebilme	41
2.3.2. Vekalet Teorisi	42
2.3.3.Yönetime Danışmanlık ve Yardım	42
2.3.4.Tasarruf İhtiyacı	43
2.3.5. Hileli İşlemlere Karşı Korunma İhtiyacı.....	43
2.4. İç Denetim Faaliyetinin Nitelikleri	44
2.4.1. Sistematik ve Nesnel Onay	45
2.4.2.Tüm İşlemler	46
2.4.3.Doğru ve Güvenilir Bilgi	46
2.4.4. Risklerin Tanımlanması ve En Aza İndirilmesi.....	46
2.4.5.Hukuka ve İşletme İçi Kural ve Usullere Uygunluk.....	46
2.4.6.Kaynakların Etkin ve Verimli Olarak Kullanılması.....	47
2.4.7. İşletmenin Amaçlarına Etkin Bir Şekilde Ulaşması.....	47
2.5. Bankanın Tanımı.....	47
2.6. Banka İşletmelerinin Fonksiyonları	48
2.6.1.Kaynak Sağlama Fonksiyonu.....	49
2.6.2.Fon Kullanma Fonksiyonu.....	49
2.6.3. Kaydi Para Oluşturma Fonksiyonu	50
2.6.4. Hizmet Fonksiyonu	50
2.7. Bankacılığın Risk Yapısı ve Banka Faaliyetlerindeki Sınırlandırmalar	51
2.7.1. Banka İşletmelerini Karşılaştığı Riskler	52
2.7.1.1. Kredi Riski	53
2.7.1.2. Faiz Oranı Riski	55
2.7.1.3. Likidite Riski.....	56
2.7.1.4. Piyasa Riski.....	58
2.7.1.5. Kur Riski	58
2.7.1.6. Sermaye Yetersizliği Riski.....	59
2.7.1.7. Faaliyet Riski	59
2.7.1.8. Suistimal Riski	60
2.7.1.9. Ülke Riski	61
2.7.2. Banka Faaliyetlerindeki Sınırlandırmalar	61
2.7.2.1. Pazardaki Sınırlandırmalar.....	62
2.8. Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi ve Beklentiler	64
2.8.1. Bankalar Kanunu ve Risk Yönetimi	65
2.8.2. Finansal Risk ve Yönetimi	66
2.9. Banka İşletmelerinde İç Denetim İlke ve Esasları	72
2.9.1. Banka İşletmelerinde İç Denetimin Önemi ve Amaçları	74
2.9.2. Banka İşletmelerinde İç Denetim İlkeleri	75
2.9.2.1. Süreklilik	75

2.9.2.2. Bağımsız İşlev	75
2.9.2.3. Denetim Tüzüğü.....	76
2.9.2.4. Yansızlık	76
2.9.2.5. Profesyonel Yeterlilik	77
2.9.2.6. Faaliyetin Kapsamı	77
2.9.3. Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Kontrol Sistemine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri	78
2.10. Bankalarda İç Denetim Sisteminin Temel Unsurları	80
2.10.1. Banka Yönetiminin Gözetimdeki Rolü ve Kurum İç Denetim Kültürü	81
2.10.1.1. Banka Yönetim Kurulunun Rolü	81
2.10.1.2. Banka Üst Düzey Yönetiminin Rolü.....	83
2.10.1.3. Denetim Kültürü	84
2.10.2. Risk Tespiti ve Değerlendirme	85
2.10.3. Denetim İşlevi ve Görev Dağılımı	87
2.10.4. İzleme Faaliyetleri ve Denetim Sisteminde Hataların Düzeltilmesi	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM	
YAPISININ OLUŞTURULMASI.....	94
GİRİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
3.1. Bankalarda İç Denetime Konu Olan Denetim Alanları	97
3.1.1. İç Denetime Konu Olan Temel Kontrol Alanları.....	98
3.1.1.1. Gözetim Amacıyla Kurum Tarafından Talep Edilen Raporlamaların ve Diğer Bilgilerin Hazırlanmasına İlişkin Kontroller	98
3.1.1.2. İlgili Mevzuata Uygunluğun Sağlanması.....	98
3.1.1.3. Yeterli Düzeyde Karşılık Ayrılmasının Sağlanması	99
3.1.1.4. Faaliyetlerin Basiretli Bir Şekilde Planlanması ve Yürütülmesinin Sağlanması	99
3.1.1.5. Finansal Muhasebe ve Yönetim Bilgi Sistemlerine İlişkin İnceleme ve Kontroller.....	99
3.1.1.6. Temel Faaliyet Alanlarının Özel Kontrolü	100
3.1.1.7. Otomasyon/Bilgi-İşlem Ortamının Kontrolü	100
3.1.1.8. Acil ve Beklenmedik Durum Planlaması	100
3.1.1.9. Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi	100
3.2. İç Kontrol Ve İç Denetim İlişkisi.....	101
3.3. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Çerçevesinde Bankalarda İç Denetim Sistemine Getirilen Düzenlemeler	102
3.4. Basel Komitesi Ve Bankaların İç Denetimine Yönelik Getirilen Düzenlemeler.....	104
3.4.1. Basel Komitesi'nin Kuruluşu ve Amacı.....	104
3.4.2. Basel Komitesi'nin İç Denetim Sisteminin Değerlendirilmesine İlişkin Yayınladığı Prensipler.....	105
3.4.3. Basel Komitesi'nin İç Denetim Faaliyetlerine İlişkin Görev Dağılımı	107
3.5. Bankalarda İç Denetim Sisteminin Yapısı	109

3.5.1. İç Kontrol Merkezi.....	109
3.5.1.1. Bankalarda İç Kontrol Faaliyetleri.....	112
3.5.1.2. İç Kontrol Merkezinin Yapısına İlişkin Esaslar.....	113
3.5.1.3. İç Kontrol Merkezi Üyelerinin Görev ve Sorumlulukları.....	116
3.5.2. Banka Teftiş Kurulu.....	124
3.5.2.1. Teftiş Kavramı	124
3.5.2.2. Teftiş Yöntemleri	124
3.5.2.3. Teftiş İşlemlerinin Uygulanmasında Yer Alan Kanıt Türleri	125
3.5.2.4. Teftiş Kurulu'nun Organizasyon Yapısı	127
3.5.2.5. Teftiş Kurulu Üyelerinin Görev ve Sorumlulukları	128
3.5.3. Banka Risk Yönetim Merkezi.....	131
3.6. Türk Bankacılık Sektörünün İç Denetime Geçiş Aşamasında Yeniden Yapılandırılması.....	133
3.7. Türk Bankacılık Sektöründe Etkin Bir İç Denetim Ve Risk Yönetim Sistemi Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar.....	136

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARDA BİLGİ SİSTEMLERİ YÖNETİMİ VE DENETİMİ	138
4.1. Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetimi Faaliyetinin Temel Amacı Kapsamı	138
4.1.1. Bilgi Sistemleri Risk Yönetimi	140
4.1.1.1. Yönetim Gözetimi.....	142
4.1.1.2. Güvenlik Kontrol Sürecinin Tesis Edilmesi Ve Yönetilmesi	143
4.1.1.3. Destek Hizmeti Alımı Sürecinin Yönetimi.....	144
4.1.1.4. Kimlik Doğrulama	147
4.1.1.5. İnkâr Edilemezlik Ve Sorumluluk Atama.....	148
4.1.1.6. Görevler Ayrılığı Prensibi.....	148
4.1.1.7. Yetkilendirme.....	149
4.1.1.8. İşlemlerin, Kayıtların Ve Verilerin Bütünlüğü	150
4.1.1.9. Denetim İzlerinin Oluşturulması.....	151
4.1.1.10. Veri Gizliliği	152
4.1.1.11. Müşterilerin Bilgilendirilmesi	153
4.1.1.12. Müşteri Bilgilerinin Mahremiyeti	154
4.1.1.13. İş Sürekliliği Ve Kurtarma Prosedürü.....	154
4.1.1.14. Acil ve Beklenmedik Durum Planı	156
4.1.2. Bilgi Sistemlerine İlişkin İç Kontrol Sistemi Bilgi Sistemleri Kontrolleri.	157
4.1.2.1. Uygulama Kontrolleri	158
4.1.2.2. Genel Kontroller.....	161
4.1.2.3. Kontrollerin İzlenmesi	162
4.1.3. Bilgi Sistemlerine İlişkin İç Denetim Bilgi Sistemleri İç Denetimi	162
4.2. Özellik Arz Eden İşlemler.....	163
4.2.1. İnternet Bankacılığı.....	163
4.2.1.1. İnternet Bankacılığı Hizmetleri.....	163
4.2.1.2. Yönetim Gözetimi.....	163
4.2.1.3. Güvenlik Kontrol Sürecinin Tesis Edilmesi Ve Yönetilmesi	164

4.2.1.4. Kimlik Doğrulama	164
4.2.1.5. İnkâr Edilemezlik Ve Sorumluluk Atama.....	167
4.2.1.6. Denetim İzlerinin Oluşturulması.....	168
4.2.1.7. Müşterilerin Bilgilendirilmesi	168
4.2.1.8. Müşteri Bilgilerinin Mahremiyeti	171
4.2.1.9. Servis Sürekliliği Ve Kurtarma Prosedürü.....	171
4.2.2. ATM.....	172
4.2.2.1. ATM güvenliği.....	172
4.2.3. Kablosuz Haberleşme Teknolojileri.....	174
SONUÇ	175
EKLER.....	180
KAYNAKÇA.....	183

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AICPA	:	American Institute of Certified Public Accountants
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	:	Bank for International Settlements
BSDHY	:	Bilgi Sistemleri Denetimi Hakkında Yönetmelik
CBOT	:	Chicago Board of Trade
COBİT	:	Control Objectives for Information and Related Technology
DİBS	:	Devlet İç Borçlanma Senetleri
IMF	:	International Monetary Fund
INTOSAI	:	International Organization of Supreme Audit Institutions-
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

GİRİŞ

Bankalar, bir ülke ekonomisinde yerine getirdikleri çeşitli fonksiyonlarla çok önemli bir konuma sahiptirler. Kalkınmakta olan ülkelerin başlıca faaliyetlerini oluşturan, sanayi yatırımların ve ihracata yönelik faaliyetlerin finansman talebini karşılayan bankalar, atıl durumlardaki tasarrufları ve diğer fonları, geniş ve çeşitli kaynak yaratma kapasiteleri sayesinde yatırımlarda ve ihracatta kullanılabilen uzun vadeli fonlara dönüştürebilirler.

Ekonomideki kaynak ve gelir dağılımını etkilemesi, kaydı para yaratabilmesi, ekonomik istikrarı etkileyerek enflasyonist ve deflasyonist baskılara neden olması, faaliyetlerini kendi özkaynaklarından çok birikim sahiplerinden mevduat ve diğer isimler altında topladığı fonlarla sürdürmesi, başarısızlığının ve yaşadığı bunalımların tüm ekonomiye yansımaları gibi nedenler bankalar üzerinde bir denetim mekanizması kurmayı gerekli kılmıştır.

Bankaların faaliyetleri sonucu elde ettikleri gelirlerden dolayı devlete karşı vergi vermekle, birikimlerini topladığı tasarruf sahiplerinin tasarrufuna karşılık da onlara faiz ve vade bitiminde anaparanın ödenmesiyle yükümlüdürler. Faaliyetleri ülke ekonomisini ve tüm bireylerin çıkarlarını yakından ilgilendirdiğinden, sözü edilen denetim mekanizması tüm ilgili taraflarca benimsenmektedir.

Bankaların devlete ve mudilere karşı, ayrıca kredi kullandığı diğer kurumlara ve bankalara karşı parasal yükümlülükleri bulunmaktadır. Ülkemizde ve dünyanın pek çok ülkesinde yaşanan banka ve bankerlik olayları, tarafların bankacılık kesimine zaman zaman güvensizlik içinde bakmalarına sebep olmuştur. Bankalarca üstlenilen sorumlulukların yerine getirilip getirilemeyeceği (zamanında ve gereken miktarda) hakkında insanların aklını kurcalayan sorulara cevap aranmış ve bu cevap da genellikle devletten beklenmiştir. Durum böyle olunca, halkın ekonomik yaşamın vazgeçilmez unsurları olan bankalara olan güvenin tekrar kazanılması, uluslararası

finansal ilişkilere daha rahat girebilmesi gibi amaçların gerçekleştirilmesi için denetim yapmak ve yaymak zorunlu hale gelmiştir.

Denetim konusunda genellikle üç tarafın faaliyetlerinden söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi bankaların iç denetim faaliyetidir. İç denetim, banka genel kurulu, yönetim kurulu ve teftiş kurulları aracılığı ile yapılan iç denetimdir. Ancak, çağımızda otomasyonun artması ve bu teknolojik gelişimin bankacılık sektöründe yaygın bir şekilde uygulamaya konulabiliyor olması iç denetimin bilinen klasik uygulama şeklini değiştirmektedir. İkinci ve üçüncü olarak bahsedeceğimiz tarafların faaliyetine dış denetim demek mümkündür. Bunlardan birisi devletin bankalar üzerindeki kamu denetimidir. Devlet bu fonksiyonunu ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilen çeşitli organlar aracılığı ile yapmaktadır. Bunların dışında merkez bankaları, hazine ve bankaların oluşturduğu birliklerin geldiğini söyleyebiliriz. Dış denetimi yapan diğer taraf ise bağımsız denetim kuruluşlarıdır. Bunlar kendilerine bir müşteri gibi başvuruda bulunan bankaların finansal ve yönetsel açıdan durumlarını denetlemektedir.

Her üç tarafında banka denetimine farklı yönlerden yaklaşımları sözkonusu olsa bile, temelde aynı makro ekonomik amaç güdülmektedir. Bu noktalardan hareketle her türlü denetim faaliyetlerine büyük görevler düşmektedir. Çünkü, bu denetim birimleri bankalarla diğer taraflar arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu türden denetim faaliyetlerinin ayrıca sermaye piyasasının daha sağlam temellerle oturtulmasına ve fonksiyonunu daha sağlıklı bir biçimde sürdürmesine katkıda bulunacağına hiç şüphe yoktur.

18/06/1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na dayanarak, Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından hazırlanan "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik", 08/02/2001-24312 tarih ve sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak, yayım tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, Türk bankacılığı açısından yepyeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ayrıca, BDDK söz konusu yönetmelik hükümleri ile ilgili bankacılık sektöründe oluşan tereddütlerin giderilmesine yönelik

olarak, Bankalar Birliği aracılığıyla bankalara, 03/10/2001 tarih ve BDDK.RGTAD.- II. 1-8111 sayılı açıklayıcı bir yazı da göndermiştir. Daha sonra 01.11.2005 tarihli 5411 sayılı Bankacılık Kanunu yayınlanmıştır. 5411 sayılı Kanun, 4389 sayılı Kanunda yer alan maddelerin bir çoğunu aynen benimsemekle birlikte, 4389 sayılı Kanunda yer almayan çok yeni tanım ve kuruluşlara ilişkin hükümler de getirmiş bulunmaktadır (Finansal holding şirketi, destek hizmeti kuruluşu, denetim komitesi, değerleme ve derecelendirme kuruluşları gibi).

Söz konusu yönetmelik ile bankaların karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç denetim sistemleri ve risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usuller ayrıntılı bir şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu yönetmelik ile banka organizasyonuna getirilen temel yenilik ve değerikliklerden birisi de "İç Kontrol Merkezi" adında bir organın kurulmasının zorunlu tutulmasıdır.

Yönetmelikte öncelikle ve geniş olarak iç kontrol işlevi kavramı üzerinde durulmuştur. İç kontrol işlevi yönetmelik kapsamında, banka faaliyetlerinin, yönetim stratejisi ve politikalarına uygun olarak düzenli, verimli ve etkin bir şekilde, mevcut mevzuat ve kurallar çerçevesinde yürütülmesini, hesap ve kayıt düzeninin bütünlüğünü ve güvenilirliğini, veri sistemindeki bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamak amacıyla, banka yönetim kurulu ve st düzey yönetimi tarafından tesis edilen yönetim tarzı ve organizasyon yapısı kapsamında yürütülen ve her seviyedeki personel tarafından uyulması ve uygulanması gereken kontrol faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi, iç kontrol işlevi, bankanın tüm organizasyonunu kapsamakta olan ve uyulması ile uygulanması gereken kontrol faaliyetlerinin tümü olarak çok geniş anlamda ve genel bir kavram olarak kullanılmıştır.

Bankalarca iç kontrol işlevinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi amacıyla asgari olarak; karar alma sürecine ilişkin usul ve esaslar, risk yönetimi kapsam ve uygulaması, risklerle ilgili limit ve standartların belirlenmesi ve uygulanması, bilgi işlem alt yapısı üzerinde kontrol oluşturulması, finansal ve yönetsel raporlama, personel politikası, sorumlulukların belirlenmesi, denetim ve kurallara riayet

edilmesi ve son olarak da usulsüz işlemlerin önlenmesi hususlarında yazılı iç kuralların yönetmelik hükümlerine uygun olarak kurulması ve uygulanması gerekmektedir.

İç denetim işlevi kapsamındaki faaliyetler, yönetim kurulu, üst düzey yönetim ve bankanın her seviyedeki personeli ile teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetimi grubu tarafından yürütülür. Yönetim kurulu, bu birimlerin, görevlerini bankanın temel faaliyetlerinden bağımsız olarak ve objektif bir şekilde yerine getirmeleri için, gerekli tüm tedbirleri almakla veya alınmasını sağlamakla yükümlüdür.

Etkin bir iç denetim ve risk yönetim sistemi, banka yönetiminin en önemli unsuru ve aynı zamanda bankacılık faaliyetlerinin tam ve güvenli olarak sürdürülmesi için gerekli bir yapıdır. Güçlü bir iç denetim sistemi, bankanın amaçlarına ulaşılması, uzun dönemli kar hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve güvenilir mali ve idari raporlamanın sürdürülmesi için gereklidir. İç denetim sistemi aynı zamanda, bankaların hem ilgili yasa ve yönetmeliklere hem de kendi politika ve yöntemlerine uyumlu olarak faaliyet göstermesine ve bankanın ticari itibarını olumsuz etkileyebilecek beklenmedik risklerin en aza indirilmesine yardımcı olur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL OLARAK DENETİM

1.1. GİRİŞ

Toplumun büyümesi, iktisadi hayatın gelişip karmaşıklaşması güvenilir bilgi elde etme gereksinimini daha da artırmaktadır. Her toplumda alınacak kararların isabetli olması bu bilgilerin ne kadar güvenilir olduğuna dayanmaktadır. Örneğin, bankadan kredi isteyen bir firmaya bu kredinin verilip verilmeyeceği kararı, firmanın mali tablolarında yansıyan finansal yapısına ve diğer etkenlere bağlı olmaktadır. Amaçlara uygun ve tutarlı karar verebilmek için, yararlanılan bilgilerin geçerli ve güvenilir olması gerekmektedir. Bankanın firma tarafından hazırlanmış yanlış finansal bilgileri doğru varsayarak kredi vermeyi kabul etmesi ve borçlu firmanın borcunu geri ödeyememesi hem bankaya hem de genel ekonomiye zarar vermektedir. Banka anapara ve faiz kaybına katlanmakta, bu krediyi ülke yararı için etkin kullanacak başka bir firmanın bu kaynaktan yararlanması engellenmiş olmaktadır.

Kullanılacak bilgilerin güvenilir olmama olasılığı işletme işlemlerinin çokluğu ve karmaşıklığı ile doğru orantılıdır. İşletmelerin giderek büyümeleri ve muhasebe bölümleri üzerindeki iş yükünün giderek artması, hatalı işlemlerin yapılma olasılığını arttırmaktadır.

Karar alıcı kendisine sunulan bilgileri doğrudan kaynağına kadar giderek incelemek olanağına sahip bulunmamaktadır. Karar alıcı başkaları tarafından hazırlanmış bu bilgilerin doğruluğuna güvenmek durumundadır. Bununla birlikte karar alıcı açıklanan bilgilerin vereceği karar için ne derece güvenilir olduğunu araştırmak zorundadır. Açıklanan bilgilerin güvenilir olup olmadığının araştırılmasında başvurulan genel bir yöntem, bu bilgilerin bağımsız bir kişi

tarafından denetlenerek doğrulanmasıdır. Doğruluğu ve tarafsızlığı denetlenip doğrulanmış bilgi, karar işlemi için doğru bilgi olarak kabul edilmektedir.

1.2. DENETİMİN TANIMI

Denetim kavramı, günlük konuşma dilinde olaylara, eylemlere, kişilere ve hatta kendine etki edebilme gücüne sahip olabilme anlamında kullanılmaktadır (Kepekçi, 1994: 1). Kurum ve kuruluşlar ile kişiler görevleri, işlevleri ve faaliyetleri ile ilgili olarak açıklamalar yapmakta, bildirimlerde bulunarak çeşitli isteklerde bulunmakta, kararlar alıp uygulamak, belirli görüş ve iddialar ileri sürerek bunların doğruluk ve güvenilirliğini savunmaktadır. Ancak bu bildirim ve iddiaların uygunluğu, doğruluğu ve güvenilirliği tartışılabilir. Amaçlara uygun ve tutarlı karar verebilmek için karar işleminde yararlanılan bilgilerin geçerli ve güvenilir olması gerekmektedir. Güvenilir ve geçerli olmayan bilgi, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını engelleyerek topluma, örgütlere ve karar alıcılara zarar verir.

Yönetim unsurlarının ayrılmaz bir parçası ve tamamlayıcısı olan denetimin amaçları ve özellikleri göz önünde bulundurularak çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Denetim, belli bir döneme ait iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve kanıtları değerleyen sistematik bir süreçtir (Auditing Concepts Committee, 1972:181).

Denetim Latince audire, İngilizce audit kelimesinin Türkçe karşılığı olup, Türk Dil Kurumu tarafından bir işin doğru ve yönetime uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, murakabe etmek, teftiş etmek, kontrol etmek olarak tanımlanmıştır (Örenay, 2005:3).

Modern anlamda denetim, olasılık ve görelilik (probabilite ve relativite) esaslarıyla belirlenmiş hedef ve standartlar doğrultusunda ortaya çıkan sonuçların

verimlilik, etkinlik ve ekonomiklik derecelerini ölçmek, karşılaştırmak ve değerlendirmektir (Kenger, 2001:1).

Bu tanım Türk Literatüründe kontrol, muhasebe denetimi olarak kullanılmaktadır. Yönetim bilimlerine göre denetim ise "Kabul edilmiş standartlara göre tanımlanan faaliyetlerin ölçülmesi ve amaçlardan sapmalar varsa, gerekli düzeltmeleri yapabilmek olanaklarının kazanılması" demektir (Tümer, 1975:326). Yönetim denetimi kavramı böylece, "Geniş kapsamlı ve firmanın bütün faaliyetlerinin iktisadilik ve rasyonellik ana ilkeleri çerçevesinde ve firmanın amaçlarına uygun bir biçimde yürütülebilmesini sağlayan gözlemlene, değerlendirme, yorumlama ve düzeltme faaliyetleri" olmaktadır (Peker, 1983: 236).

1.3. DENETİM TÜRLERİ

Klasik anlamda denetim, konularına ve amaçlarına göre finansal denetim, uygunluk denetimi ve performans denetimi olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Ancak, bu üç denetim türünün bir arada yürütülmesi halinde ekonomik denetim adında dördüncü bir denetim türü ortaya çıktığı da görülmektedir. Denetimi, statüsüne göre ise iç denetim ve dış denetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dış denetim; bağımsız denetim ve kamu denetimi olmak üzere de kendi içinde ikiye ayrılır. Yüksek denetim kurumlarının (yüksek denetleme kurulları, sayıştaylar) kamu kuruluşları üzerinde parlamentolar adına yaptıkları denetim geçmişte dış denetim kapsamında değerlendirilirken, günümüzde tamamen "yüksek denetim (supreme audit)" adında üçüncü bir denetim statüsü olarak kabul edilmektedir. Denetçinin niteliğine göre yapılan sınıflandırmalar temelde, denetçinin örgüt personeli olup olmamasına ve örgüt dışında ise denetçi ile örgütü bir araya getiren hukuki bağa göre biçimlenmektedir.

1.3.1. Denetimin Amacı Yönünden Türleri

Denetimin amacı yönünden türleri dört şekilde incelenmektedir. Bunlar Mali Tabloların Denetimi, Uygunluk Denetimi, Performans Denetimi, Ekonomik Denetim olarak sıralanmaktadır.

1.3.1.1. Mali Tablolar Denetimi

Mali Tablolar denetimi (audit of financial statements), bir işletmenin mali tablolarının önceden belirlenmiş kriterlere uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği konusunda bir görüş belirlemek amacıyla bu finansal tabloların incelenmesini kapsar. Bu kriterler genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri veya vergi mevzuatı hükümleridir. Bu denetim bağımsız denetçiler ve kamu denetçileri tarafından yürütülür. Denetimin konusu, ortaklara veya ilgili kamu kuruluşlarına verilen mali tablolardır. Denetçi mali tabloları denetlerken, bu tabloların değişik gruplarca değişik amaçlar için kullanılacağı hususunu göz önünde tutar. Denetim tüm grupların ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerçekleştirilen genel amaçlı bir çalışmadır. Her grup için ayrı denetimler yapılmaz. Genel amaçlı tek bir denetim yapılarak tüm grupların bilgisine sunulur. Şayet bu gruplardan herhangi biri bu genel denetimin kendisi için yeterli bilgi sağlamadığı görüşüne varırsa, bu grup için gerekli diğer bilgileri toplama olanağı her zaman için vardır (Güredin, 1994: 14).

1.3.1.2. Uygunluk Denetimi (Düzenlilik, Usul Denetimi, Mali Denetim)

Uygunluk denetimi (compliance, regularity, propriety audit), bir örgütün mali işlemlerinin ve faaliyetlerinin belirlenmiş yöntemlere, kurallara veya mevzuata uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla incelenmesidir. Bu denetim türünde belirlenmiş kriterler farklı kaynaklar tarafından oluşturulur. Uygunluk denetimi, iç denetçiler ve dış denetçiler ile kamu denetçileri tarafından yürütülür. Denetimin konusu, örgütün mali işlemleri ve faaliyetleridir (Kenger, 2001: 7).

Uygunluk denetimi üst makamlar ve yasal mevzuat tarafından önceden saptanmış kurallara uyulup uyulmadığının araştırılmasıdır. Bu üst makamlar kuruluş içinden olabileceği gibi kuruluş dışından da olabilir. Birinci duruma örnek, muhasebe kayıtlarının işletmedeki finansman ve mali işler müdürlüğünün yayınladığı yönergeler ve muhasebe el kitabına uygun olarak yapılıp yapılmadığının denetimidir. İkinci duruma örnek, ödenen ücretlerle ilgili olarak asgari ücret kuralına uyulup uyulmadığının denetimidir (Poyraz, 1993: 7). Özellikle devlet müdahalesinin arttığı durumlarda uygunluk denetimlerinin kapsamı da genişlemektedir. İster özel kesimde isterse kar amaçsız kamu kesiminde olsun belirlenmiş politikalara, yazılı sözleşmelere ve yasal düzenlemelere uygunluk, denetçiler tarafından araştırılan bir denetim türüdür. Uygunluk denetiminde ulaşılan sonuçlar geniş bir kitleye değil, sınırlı olarak ilgili ve yetkili kişi ve kuruluşlara raporlanır. Bu nedenle çoğunlukla uygunluk denetimi iç denetçiler, gerekli durumlarda ise dış denetçiler tarafından yapılır.

Yapılan işlemlerin ölçütlere uygunluğunun araştırılmasında sürdürülecek bir denetimin etkinliğinin artırılması için (Baily, 1970: 3);

- Denetimi yürütecek denetçinin bu konularda yetenekli olması,
- İşletme içinde iyi bir belge dosyalama sisteminin var olması,
- Uygunluk denetimi sonuçlarının raporlanmasının bir sisteme bağlanmış olması koşulları gereklidir.

1.3.1.3. Performans Denetimi (İşletme Denetimi, Faaliyet Denetimi)

Performans denetimi, bir şirketin, kurumun veya bir hükümet örgütünün veya bunların herhangi bölümlerinin planları, programları, amaçları, kontrol yöntemleri, faaliyet araçları, fiziksel ve personel olarak olanaklarını kullanımının yapısal ve çok geniş bir biçimde incelenmesidir (William, 1983: 35). Organizasyonların büyümesi, holdingleşmenin artması ve merkezleşme eğiliminin kuvvetlenmesi sonucu özellikle son 30 yılda performans denetimi gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Performans denetimi (operational audit, performance audit), bir örgütün faaliyetlerinin verimlilik

ve etkinliğini değerlemek amacıyla bu faaliyetlerle ilişkili usul ve yöntemlerin uygulanışının gözden geçirilmesini kapsar. Faaliyet denetiminde, denetçilerden tarafsız gözlemlerde bulunması ve belirli faaliyetlerin ayrıntılı analizini yapması beklenir. Faaliyet denetiminde, faaliyet sonuçları verimlilik standartlarıyla karşılaştırılır ve örgütün önceden belirlenmiş amaç ve hedeflere ulaşıp ulaşmadığı ölçülür. Denetimin kapsamı, örgütün tamamı veya bir bölümü, bir şubesi ya da üretim, finans, pazarlama gibi bir fonksiyonu olabilir. Performans denetimi, işletme politikası ve belirlenmiş stratejiler ışığında amaçlara ne derece ulaşılmış olduğunu, yöneticilerin kişisel başarılarının derecesini ve faaliyetlerle ilgili finansal nitelikli olmayan her türlü konuları araştırır (Yzgn, 1995: 14; Kenger, 2001: 8).

Performans denetimi her türde denetçi tarafından yapılabilirse de, uygulamada bu faaliyetin genellikle i denetçiler ve devlete bağlı kamusal denetçiler tarafından sürdürüldüğü görülmektedir.

Performans denetimi, faaliyet denetimi veya yönetim denetimi olarak da anılmaktadır ve genellikle mali tabloların denetiminden veya uygunluk denetiminden daha güçlü bir denetimdir (Erdoğan, 2001: 4). Başlıca zorluk faaliyetlerin etkinliğinin ve verimliliğinin nesnel olarak saptanmasındadır. Performans denetimi çok kapsamlı olduğundan, bunun türlerini saymak ve tanımlamak da zordur. Bir işletmeden yürütülen performans denetiminin amacı, yeni bir makine alımı kararına etki yapan bilgilerin geçerliliğini ve yeterliliğini saptamak iken, diğer bir işletmedeki performans denetiminin amacı, satış faaliyetinin etkinliğinin ve verimliliğinin belirlenmesi olabilir. Performans denetimi mali nitelikte olmayan faaliyetleri de konu alır.

Performans denetiminde fiili durumun karşılaştırılacağı, olması gereken durumlarla ilgili ölçütlerin saptanması, büyük ölçüde özneldir. Bu açıdan performans denetiminde denetçi mevcut başarının doğrudan doğruya ölçülüp raporlanması eylemini değil, bu başarının iyileştirilmesi ile ilgili tavsiyelerini belirtme yolunu seçer. Geliştirilecek ve düzeltilecek alanları tanımlar ve öneriler geliştirir (Erdoğan, 2001: 4).

1.3.1.4. Ekonomik Denetim (Bütünleşik Denetim, Sistemci Denetim)

Ekonomik denetim (economic audit, systematic audit, overall audit), finansal tablolar denetimi ile uygunluk ve performans denetimlerinin birlikte yürütüldüğü ve raporlandığı bir denetim türüdür. Ekonomik denetim kapsamında; bir taraftan kuruluşun faaliyetlerinin yürürlükteki mevzuata uygun olarak yapılıp yapılmadığı, diğer taraftan finansal tablolarının yürürlükteki mali mevzuata ve genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun olup olmadığı ayrıntılı bir inceleme yapmak suretiyle ortaya konulmakta, öte yandan kuruluşa tahsis edilen kaynakların tüm işletme fonksiyonları dikkate alınarak rasyonel esaslara göre etkinlik, verimlilik, ve tutumluluk ilkeleri doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığı ölçülür ve bu doğrultuda önerilerde bulunur (Kenger, 2001: 7).

Ekonomik denetimde temel amaç performans denetimi olup, mali tablolar denetimi ve uygunluk denetimi ile desteklenmektedir. Uygunluk denetimi, ekonomik denetim kapsamında temel bir amaç olmayıp, performans denetimi ve finansal tablolar denetimi birlikte yürütülürken, denetlenen kuruluşun mali işlemlerinin ve faaliyetlerinin belirlenmiş yöntemlere, kurallara veya mevzuata aykırı uygulamaların tespit edilmesi durumunda söz konusu olmaktadır.

1.3.2. Denetimin Statüsüne Göre Türleri

Denetimin statüsüne göre türleri İç Denetim ve Dış Denetim olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.3.2.1. İç Denetim (Internal Auditing)

İç denetim, yönetimin kendi tasarruflarını denetlemesidir (Polat, 1998: 6). İç denetim, örgüt faaliyetlerinin ve uygulayıcılarının yaptıkları işlem ve işlerin uygunluk ve etkinliğinin, üretilmiş her türlü bilginin güvenilirliğinin mevzuat,

finansman, muhasebe ve diğ er tüm yönlerden bu amaçla çalışan iç denetçi adı verilen kişilerce araştırılıp, incelenip üst yönetime rapor edilmesidir (Kenger, 2001: 8). Diğ er bir anlatımla iç denetim, örgüte hizmet amacıyla örgütün tüm faaliyetlerini incelemek ve değerlemek için örgüt içinde kurulmuş bağımsız bir değerlendirme fonksiyonudur. Kısaca iç denetim, finansal denetimi, uygunluk denetimini ve performans denetimini kapsamaktadır. Amacı işletme varlıklarının her türlü zararlara karşı korunup korunmadığını, faaliyetlerin saptanmış politikalarla uyum içinde yürütülüp yürütülmediğini araştırmaktır (Güredin, 1994: 15).

İç denetimin finansal denetim yönü, finansal tabloların doğruluğunu araştırılmasından çok, finansal tablolara temel oluşturan muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğini araştırmak ve bu bilgileri elde etmek için kullanılan kayıt ortamını ve raporlama sistemini gözden geçirmektir. Yine, iç denetimin finansal denetim kapsamına hata ve hukuka uygun olmayan işlemlerin bulunması, önlenmesi ve kayıtlarda var olan varlıkların işletmede mevcut olup olmadığının belirlenmesi de girmektedir. İç denetim, örgüt faaliyetlerinin yönetim politikalarına, planlarına, programlarına ve yasalara uygunluğunu ölçerek, iç kontrol sisteminin amacına uygun işleyip işlemediğini değerlendirir. İç denetim, örgütün iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirdiği için aynı zamanda, bizzat kendisi iç kontrol aracıdır. İç kontrol sisteminin etkinliğinin gözden geçirilmesi çalışmaları, iç denetimin uygunluk denetimi yönünü oluşturur.

İç denetim, denetim alanı itibariyle çok geniş bir kapsama alanını içerse de; özü, yapısı, fonksiyonları ve denetim sonuçları yönlerinden örgütün üst yönetimiyle sınırlıdır. Çünkü iç denetçiler örgütün bizzat kendi personelidir ve bu nedenle iç denetçiler üst yönetimin belirlediği çerçeve içerisinde denetim fonksiyonu yerine getirmek durumundadırlar. Yapısı gereği iç denetim, örgüt üst yönetiminin kararlarına, planlarına, programlarına, hedef ve stratejileri ile iç ve dış mevzuata vb. uygunluk dışında bir denetim fonksiyonu üstlenemez.

1.3.2.2. Dış Denetim (External Auditing)

Dış denetim bağımsız muhasebe uzmanı tarafından yapılır. Mali tabloların, ait oldukları işletmenin mali durumu ile faaliyet sonuçlarını doğru olarak yansıtıp yansıtmadığının ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygunluğunun incelenip sonucun bir raporla ortaya konulması dış denetimdir (Çömlekçi, 1980: 6). Diğer bir ifade ile dış denetim, örgütün, kendi personeli olmayan denetçilerden oluşan, örgütle doğrudan ilgili, bağlı vb. şekilde organik bağı olmayan bağımsız ve farklı bir tüzel kişiliği olan denetim organı, grubu veya kişisi tarafından denetlenmesidir.

Dış denetim, bağımsız denetim ve kamu denetimi şeklinde ikiye ayrılır.

a) Bağımsız Denetim (Independent Auditing); müşterilerine profesyonel denetim hizmeti sunan, serbest meslek sahibi olarak kendi adına çalışan veya bir denetim kurumuna/firmasına bağlı olarak faaliyet gösteren denetçi veya denetçiler tarafından işletmenin talebi ile ve bir denetim sözleşmesi çerçevesinde işletmelerin finansal tablolarının denetimi ile uygunluk ve performans denetimlerinin yapılmasıdır. Bağımsız denetimde asıl amaç finansal denetimdir.

Bağımsız denetçiler, denetim çalışmalarını planlamak ve gerekli durumlarda iç kontrol sisteminin yapısı hakkında yönetim kadrosuna bilgi vermek amacıyla iç kontrol sisteminin yapısını incelerler. Bağımsız denetçi iç kontrol sistemini güvenilir bulup bulmamasına göre yapacağı denetim çalışmasında kullanacağı denetim yöntem ve tekniklerini, denetimin kapsamını ve denetimde harcayacağı zamanı belirler. Yani kısacası bağımsız denetçinin hazırlayacağı denetim programı büyük ölçüde işletmedeki iç kontrol sisteminin etkinliğine bağlıdır (Akay, 1995: 102; Güredin, 1994).

Bağımsız denetçiler tarafından yapılan mali tabloların denetimi, muhasebenin bir dalı olmayıp, muhasebe ve diğer işlemlerin sonuçlarına ve verilere dayanan bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır Bağımsız denetim yönetimin mali

işlemleri değerlendirmesinde ve yorumlamasındaki olumlu ve olumsuz yönleri belirler ve bir yerde işletmenin mali tabloları üzerinde onay fonksiyonu üstlenir.

Bağımsız denetim tarafından yapılan denetimlerin büyük bir kısmının muhasebe bilgileri ile ilgili olması ve bağımsız denetim yapan birçok denetçinin muhasebe konusunda uzman olması gerektiğinden, bazen muhasebe ve denetim kavramları birbirine karıştırılmaktadır. Bir çok ülkede bağımsız denetçilere muhasebe uzmanı veya benzer bir unvan verilmesi bu karışıklığı daha da artırmaktadır.

Muhasebe, karar alıcılara mali bilgi sağlamak amacıyla bir örgütün veya bireysel bir işletmenin ticari ve mali nitelikteki işlem ve onaylarına ilişkin verilerin kaydedilmesi, sınıflandırılması ve özetlenmesi sürecidir. Bu sürecin sonunda mali tablolar ve işletme yöneticileri için muhasebe raporları düzenlenir. Muhasebeciler karar alıcılara kararları ile ilgili bilgileri sağlamak için gerekli bilgilerin hazırlanmasında temel alınan genel kabul görmüş muhasebe kavramlarını, ilkelerini ve standartlarını bilmek zorundadırlar. Bağımsız denetimde, muhasebe tarafından sunulan bilgiler denetimin konusunu oluşturur ve denetim kaydedilen bilgilerin muhasebe döneminde meydana gelen mali ve ticari işlemleri gerektiği gibi yansıtıp yansıtmadığını belirler. Genel kabul görmüş muhasebe kavramları, ilke ve standartları muhasebe bilgilerinin gerektiği gibi kaydedilip kaydedilmediği değerlendirilmede ölçüt olduğundan, denetçi bu konuları bilmek zorundadır.

Bağımsız denetçinin muhasebe konusunda uzman olmasına ek olarak, denetim kanıtlarını toplamada ve değerlemede de uzman olmalıdır. Bu uzmanlık bağımsız denetçiyi muhasebeciden ayıran temel unsurdur. Bağımsız denetçiler tarafından gerçekleştirilen uygunluk ve performans denetimi bir zorunluluk olmayıp, genelde işletmelerin talebi üzerine yapılmaktadır.

Bağımsız denetçiler kâr amaçlı işletmelere, kâr amacı olmayan işletmelere ve kamu kurum ve kuruluşlarına hizmet verebilirler. Bağımsız denetçiler serbest meslek faaliyeti sürdüren kişilerdir. Bağımsız denetçiler faaliyetlerinde bağımsız olarak

çalışırlar ve hizmetleri karşılığında denetledikleri kişi veya kuruluşlardan ücret alırlar.

b) Kamu Denetimi (Public/State Auditing/Supervision); görev ve yetkilerini yasalardan alan ve kamu adına, kamunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere denetim yapan kişi ve kurumlarca gerçekleştirilen mali tablolar, uygunluk ve performans denetimlerini ifade eden kamusal bir fonksiyondur (Kenger, 2001: 16).

Kamu denetim kuruluşları, çeşitli devlet kurumları içinde örgütlenmiş olup; kuruluşların faaliyetlerinin yasalara, devletin ekonomi politikasına, kamu yararına uygunluk düzeyini araştırır ve denetler. Yine kamu denetim kuruluşları bağlı oldukları kamu birimlerine denetledikleri kuruluşlar ve olaylarla ilgili olarak rapor verirler.

Kamu kesiminde yer alan dış denetim kuruluşları amaç ve fonksiyonlarına bağlı olarak yapılanmaktadır. Bu kuruluşların görev alanları ve yetkileri, bünyelerinde yer aldıkları kamu otoritesinin statüsüne, denetimi kapsamında bulunan kamu kuruluşlarına, özel statülü kuruluşlara ve özel işletmelere bağlı olarak değişebilmektedir. Kamu kesiminde yer alan bazı denetim kuruluşları hem iç denetim kuruluşu hem de dış denetim kuruluşu özelliklerini birlikte taşıyabilmektedirler ve dolayısıyla Kamu denetim kuruluşları; iç denetim kuruluşu, dış denetim kuruluşu veya aynı anda hem iç hem de dış denetim kuruluşu olabilmektedirler. Örneğin bakanlıklar denetim organlarının, bakanlıklarına bağlı kurum ve kuruluşlardaki denetim görev ve yetkileri iç denetim, bakanlıklarına bağlı olmayan kurum ve kuruluşlardaki denetim görev ve yetkileri ise dış denetim kapsamında değerlendirilmektedir.

1.4. GENEL KABUL GÖRMÜŞ DENETİM STANDARTLARI

Denetim, bir doğruluk, uygunluk ve akılcılık sorgulaması olduğundan, denetim faaliyetinin bizzat kendisinin hakkında da kalite ve güvenirlilik

sorgulamasının yapılması bir zorunluluktur. Denetimde kalite ve güvenilirliğin güvencesi ise, denetim faaliyetinin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluğuna bağlıdır. Bu belirleme bizi denetçinin niteliklerine ve denetim sürecinin geneline yönelik denetim standartlarına ulaştırır. Denetim standartları bir yerde yapılan işin kalitesine ilişkin ölçütler bütünü olup, hem kişisel özellikleri itibariyle denetçiyi, hem de başından sonuna kadar tüm denetim sürecini kapsar.

Denetim standartları, denetçiye mesleki sorumluluğunu yerine getirmesinde yardımcı olan, ona denetim faaliyetinde ışık tutan genel ilkelerdir. Yapılan denetimin uygun ve geçerli kabul edilebilmesi için denetçinin bu ilkelerden hiçbir şekilde ayrılmaması gerekir.

Meslek örgütlerince kabul edilmiş ve denetim kuruluşları ile denetçilerin uymak zorunda oldukları standartlara "Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları" denilmektedir. Bu standartlar ilk defa 1947 yılında Amerikan Yeminli Serbest Muhasebeciler Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants-AICPA) tarafından kabul edilmiştir. AICPA tarafından yayınlanan bu standartlar, bir çok ülkede benimsenmiş ve günümüze çok az değişikliğe uğrayarak gelmiştir. Birçok ülkenin kamu denetim organları ve muhasebe kuruluşları denetim standartları yayımlamışlardır. Yine Uluslararası Yüksek Denetleme Kurumları Birliği (International Organization of Supreme Audit Institutions- INTOSAI) tarafından da en son 1995 yılında denetim tarafından yayınlanan denetim standartları büyük oranda benzerlikler göstermektedir.

Bu nedenle bu çalışmada daha çok AICPA tarafından yayınlanan "Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları" dikkate alınmış ve muhasebe denetimine ilişkin olan standartlar genel standartlara dönüştürülmüştür.

1.4.1. Genel Standartlar

Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarının birinci bölümü genel standartlara ayrılmıştır. Bu standartlar denetçilerin karakterleri, davranışları ve mesleki eğitimleri ile ilgili esasları içerir. Bu açıdan bu standartlara kişisel standartlar adı da verilir.

1.4.1.1. Mesleki Eğitim ve Deneyim

Denetim bir uzman olarak gerekli teknik eğitim ve yeteneğe sahip kişi veya kişilerce yapılmalıdır (Roger, 1976: 14). Denetçiler tarafından düzenlenen denetim raporlarının kullanıcıları, denetim görüşünü bildiren denetçiye veya denetçileri tanımaz. Kullanıcılar için önemli olan güvenilir nitelikte bir denetim görüşünün bildirilmiş olmasıdır. Güvenilir ve kaliteli bir denetim görüşüne ulaşmak için bu işlevi yürüten denetçinin belirli bir mesleki eğitime, deneyime ve yeteneğe sahip olması ve denetim faaliyetini tam bir bağımsızlık ile yürütmesi zorunludur. Bu da özellikle ilgili fakültelerde eğitim görmeyi ve diploma almayı gerektirmektedir (Akın, 2001: 31).

Mesleki yeterlilik denetçiler için birinci genel standart tarafından zorunlu bir koşul olarak aranmaktadır. Bu standarda göre, denetim faaliyeti ancak gerekli teknik eğitim ve yeteneğe sahip uzman kişilerce yürütülmelidir. Genel olarak denetçilik yeterliliğini almış kişilerin gerekli teknik bilgi ve yeterliliğe sahip olduğu varsayılır. Ancak denetçilik belgesini almak için kişinin sınava tabi tutulması gerekir. Bu sınavda denetçinin teorik bilgi düzeyi ölçülür ve denetçi yardımcısı olarak mesleğe başlarlar. Diğer bir çok meslekte olduğu gibi denetim mesleğinde de iş başında eğitim çok önemlidir. Bu eğitim genel olarak deneyimli uzman bir denetçinin yanında yardımcı denetçilik yapılarak sürdürülür. Uzman denetçiler kendi mesleki bilgi ve deneyimlerini yanlarında çalışan genç yardımcı denetçilere aktararak onların mesleki açıdan üstün nitelikli uzman denetçiler olarak yetişmelerine çaba harcar. Bu, denetçilik mesleğinin öngördüğü yüce bir davranıştır. Denetçi yardımcılığı süresi

sonunda yeterlilik sınavına tabi tutulan denetçi yardımcıları bu sınavı da başarmaları halinde denetçi yeterlilik belgesini kazanarak denetçi olurlar.

Başarılı bir denetçi yakın geçmişte kazandığı mesleki eğitimin, yakın gelecek için yeterli olmadığını düşünen bir kişidir. Bu açıdan başarılı denetçinin kendisini durmadan yenilemesi gerekir. İyi bir denetçi çeşitli eğitim programlarına devam ederek, mesleki yayınları izleyerek kendini yeniler, etkinlik ve verimliliklerini artırarak birinci genel standardın öngördüğü düzeyde bir denetçi olarak kalmaya çaba gösterir. Başarılı bir denetçi müşterileri ile, birlikte çalıştığı üst ve astlarla ve ilişkide bulunacağı tüm kişilerle iyi geçinmek zorundadır. Günümüzde bir işletmeyi sadece teknik, ekonomik ve finansal yönleri ile ele alıp, beşeri ve psikolojik yönünü ihmal etmek uygun olmayan bir düşünüş biçimidir (Polat, 1998: 7).

1.4.1.2. Bağımsızlık ve Tarafsızlık

İkinci genel standart denetçilerin bağımsız düşünme mantığı içinde olmalarını öngörmektedir. Bağımsızlık denetim mesleğinin temelini oluşturur. Tarafsız ve dürüst davranma olarak tanımlanan bağımsızlık denetçilerin vazgeçemeyecekleri bir niteliktir. Denetim görevi ile ilgili tüm konularda denetçi veya denetçiler bağımsız düşünme mantığı içinde olmalıdır. Bağımsızlık, denetim çalışmalarının dürüst ve tarafsız olarak yürütülmesini sağlayacak anlayış ve davranışlar bütünü olarak algılanmalıdır.

Denetim raporlarını kullananlar denetçilerin bağımsız olduğuna inanırlar. Böyle bir inanç denetçilik mesleğinin varlığı için en önemli güvencedir. Kullanıcılar denetçinin bağımsızlığını kuşku ile karşıladıkları durumlarda, denetçinin bildirmiş olduğu denetim görüşü onlar için bir anlam taşımayacaktır. Böyle bir durumda da bir denetim işlevinden söz edilemez. Bu bakımdan denetim görevi yapanlar adalet dağıtımı ile yükümlü yargıç kadar tarafsız ve bağımsız, ön yargılardan uzak bir tutum içinde olmalı ve denetim sonunda kanaatlerini belirtirken sadece kendi iradelerine

bağlı kalmalıdır. Bağımsızlık, denetçinin hazırladığı rapora güvenme olarak yansıtacaktır (Erdoğan, 2001: 9).

1.4.1.3. Mesleki Özen

Bu standarda göre mesleki yeterliliği sahip ve bağımsız davranan her denetçi görevini sürdürürken ve raporunu düzenlerken mesleki özen ve titizliği göstermelidir. Bu bakımdan denetim görevlilerinin denetim çalışmalarında, denetim ilke ve kurallarına eksiksiz uymaları, yeterli miktarda ve ihtiyaca cevap verecek nitelikte ve güvenilirlikte kanıt toplamaları ve bunlara göre değerlendirme yapmaları vazgeçilmez bir zorunluluk olarak kabul edilmelidir. Bir iç denetçi, mesleki dikkat ve özen ile görevini gerçekleştirirken, yanlış işlemler, hatalar, ihmal edilen unsurlar, verimsizlik ve çıkar çatışması gibi unsurlarla karşılaşma olasılığına hazırlıklı olmalıdır. Buna ilaveten iç denetçiler, yetersiz denetimleri tespit ve uygun prosedür ve uygulamalara uygunluğun artırılması için tavsiyelerde bulunmalıdırlar (Dicle, 1997: 40).

Bu standart kaliteli bir denetim yapılması açısından genel bir açıklamayı getirmektedir. Denetçiden beklenen onun uzmanlığını özen ve titizlikle ortaya koymasındır. Gereken titizlik ve çabayı göstermeyen bir denetçi meslek ahlakına aykırı davranmış olur. Mesleki özen ve titizliğin gösterilmesi bir yerde denetçinin tüm denetim standartlarına eksiksiz bir biçimde uyması ile sağlanır. Özenli ve titiz davranan denetçi, denetim faaliyetini düzgün bir biçimde planlar, yeterli sayıda kanıt toplayarak inceler, temiz ve düzgün çalışma kağıtları hazırlar, finansal tablolar hakkında dürüst bir yargıya ulaşır ve bu yargısını kılı kırk yaran bir titizlikle düzenleyeceği denetim raporunda açıklar (Dicle, 1997: 41).

1.4.2. Çalışma Sahası Standartları

Çalışma alanı standartları genel standartlara oranla daha özeldir. Çalışma alanı standartları denetçiye güvenilir bir denetim görüşüne ulaşmak için kanıt

toplamada ve kanıtları değerlemede kılavuz olur. Bu temel denetim adımları, birer standart olarak denetim sürecinin kavramsal alt yapısını oluşturur (Erdoğan, 2001:9).

1.4.2.1. Planlama ve Gözetim

Çalışma alanı standartlarından birincisi denetim çalışmasının iyi bir şekilde planlanmasını ve varsa denetçi yardımcılara iyi bir şekilde nezaret edilmesini öngörmektedir. Denetimde planlama çalışmaları hazırlanırken işgücü planlaması, zaman planlaması ve kaynakların verimli kullanımının planlaması yapılmalıdır (Güredin, 1994: 29).

Denetim görevlileri, denetlenecek kuruluşun kendisi ve faaliyet gösterdiği alan hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Uygun bir denetim planlaması yapabilmek için kuruluşun organizasyon yapısı, kuruluş yeri, ürettiği mal veya hizmetlerin niteliği, yatırımları, alımları, pazarlama faaliyetleri, finansal yapısı, iş ilişkisinde olduğu üçüncü kişiler gibi birçok konuda bilgi toplanmalıdır. Denetçi bu konularda bilgi sahibi olduktan sonra Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarının öngördüğü kalitede bir denetimin gerçekleştirilmesi için uygun bir denetim planı hazırlar. Denetimin planlanması, daha etkin ve zamanında bir denetim yapılmasının koşuludur (Özgen, 2001: 23).

Planlama ile ilgili çalışmalar ayrı ayrı belgelenecek bir denetim programı hazırlanır. Planlamada eğer dahil olunan denetim kuruluşunun bir denetim kılavuzu varsa bu kılavuz denetimin planlanmasında yol gösterici olacaktır. Denetim programında izlenecek yol ve denetim işlemleri ayrıntılı biçimde gösterilir. Ancak bu bir ön planlama olduğundan, denetimin yürütülmesi sırasında ortaya çıkacak koşullara göre, programda gerekli düzeltmeler ve ilaveler yapılır (Özgen, 2001: 25).

Denetim görevinin yürütülmesi sırasında denetçi yardımcılardan yararlanır. Denetçi yardımcılarının faaliyeti, denetimin yürütülmesinden sorumlu olan uzman denetçi tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilir. Bu kontrol hem uygun

ve kaliteli bir denetimin gerçekleştirilmesi ve hem de denetçi yardımcılarının iyi bir biçimde eğitilip yetiştirilmeleri açısından gereklidir.

Denetçi yardımcıları, sorumlu denetçinin verdiği direktifler dahilinde, denetim programlarına uygun olarak görevlerini yerine getirmeye çalışırlar. Denetim programlarında veya varsa denetim kılavuzlarında, gerekli denetim kanıtlarının toplanması için nasıl bir yol izleneceği ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Denetçi yardımcıları, çalışmalarında sık sık sorumlu denetçiye başvurarak takıldıkları konularda yardım isterler ve konuların kendi açılarından aydınlanması için sorumlu denetçi ile mesleki tartışmalarda bulunurlar. Sorumlu uzman denetçilerin denetçi yardımcıları üzerindeki gözetimlerinin sınırının ne olması gerektiği konusunda kesin kurallar bulunmamaktadır. Ancak bu gözetimin kapsamı (Güredin, 1994: 29); Denetçi yardımcısının genel ve mesleki bilgi düzeyine, Denetçi yardımcısının konusundaki deneyimine, Denetim konusunun zorluk ve karmaşıklık derecesine bağlıdır.

1.4.2.2. İç Kontrolün İncelenmesi

Denetim yöntemlerinin bağlı olduğu testlerden alınacak sonuçların saptanması amacıyla ve güvenilir bir temel olarak mevcut iç yönetim ve iç kontrolün gereği gibi incelenmesi ve değerlendirmesi yapılmalıdır.

Bu standart denetimin kapsamı ve sınırlarının denetlenen kuruluşun iç kontrol sisteminin değerlendirilmesinden sonra kararlaştırılmasıdır. Bir kuruluşta etkin bir iç kontrol sisteminin bulunması, yayımlanan raporların ve bilgilerin doğruluk ve güvenilirlik derecesini artırır. Etkin bir iç kontrol sisteminin bulunması raporların ve bilgilerin hatalı olma riskini azaltır. Hata riskinin az olması ise denetim görüşüne ulaşmada gerekli olacak denetim işlemlerinin sayı ve kapsamının daralmasına neden olur. Çalışma alanı standartlarından ikincisi denetçinin iç kontrol sistemini gözden geçirip, bir değerlendirme yapmasını öngörmektedir. Bu standarda göre iç kontrol sisteminin gözden geçirilip değerlendirmesinin yapılmasında iki amaç bulunmaktadır.

Birincisi, sistemin kendisine olan güveninin araştırılarak sistemin etkinliğinin saptanmasıdır. Kuruluşun sahip olduğu iç kontrol sistemi ne kadar etkin ise, denetçinin güveni o kadar fazla olacak ve buna bağlı olarak da denetim riski azalacaktır. Bu denetçinin denetim adımlarının yönünü ve uygulayacağı tekniklerin ölçüsünü belirlemeye de yarayacaktır (Uzay, 1999: 41).

İkincisi ise, uygun bir denetim görüşüne ulaşmada uygulanacak denetim işlemlerinin kapsamını ve ayrıntı derecesini belirlemektir. Bu ise denetçinin hazırlayacağı denetim programı büyük ölçüde kuruluştaki iç kontrol sisteminin etkinliğine veya zayıflığına bağlıdır.

İşletme yönetimi, sorumluluklarını yerine getirmede iç kontrolü değerli bir araç olarak kabul etmişlerdir. Bağımsız denetçiler de muhasebe kayıtlarının güvenilir olması sonucu test edecekleri işlem sayısını azaltmışlar ve böylece denetimi kolaylaştırmışlardır. Ayrıca işletmelerin iç kontrol faaliyetlerini geliştirmek için çaba sarf etmişlerdir (Horward, 1982: 54).

1.4.2.3. Kanıt Toplama

Denetim konusu olan olaylar ve konular hakkında bir görüşe varmak için makul bir temel sağlayacak kanıtlar, soruşturmalar, gözlemler, araştırmalar yoluyla yeter ölçüde yararlı bilgiler elde edilmelidir. Çalışma alanı standartlarından üçüncüsü, bir denetim görüşüne ulaşmadan önce yeterli miktarda uygun kanıt toplanmasını öngörmektedir. Ne kadarlık bir miktarın yeterli olacağı denetçinin yargısına kalmıştır. Denetçi toplayacağı denetim kanıtlarının miktarını kuruluşun iç kontrol sisteminin etkinliğine, denetlenen olayın niteliklerine ve de genel olarak denetlenen kuruluşun durumuna göre belirleyecektir.

Denetim konusuyla ilgili olarak yeterli sayıda kanıt toplanmasının yanı sıra bu kanıtların uygun kanıtlar olması da gerekmektedir. Buradaki uygunluk aynı zamanda kalite anlamındadır. Buna göre denetçi yeterli sayıda kaliteli kanıt

toplamakla yükümlüdür. Miktarda olduğu gibi, kanıtın uygunluğunun belirlenmesi de denetçinin yargısına kalmaktadır. Genel olarak bir denetim kanıtının kalitesine etki yapan etmenler; kanıtın geçerliliği, nesneliliği, zamanlılığı ve sürekliliğidir (Güredin, 1994: 31).

Denetim kanıtları, denetlenen kuruluş tarafından hazırlanarak denetçiye verilebileceği gibi, denetçi tarafından çeşitli denetim yöntem ve işlemleri uygulanarak kuruluş içinden veya kuruluş dışından toplanabilir. Denetim kanıtları elde edildikleri kaynaklar açısından aşağıda belirtildiği gibi bir sınıflandırmaya tabi tutulurlar (Güredin, 1994: 32):

- Fiziksel olarak varolanın saptanması amacıyla denetçinin fiziki incelemeleri sonucu elde edilen direkt kanıtlar. Başlıca örnekler; stokların fiziken var olduklarının saptanması, kasanın sayımı, binalar, arsa, ve diğer sabit varlıkların yerlerinde görülerek varlıklarının saptanması.

- İç ve dış mevzuata uygun olarak davranılıp davranılmadığını saptamak amacıyla denetçinin araştırmaları ve gözlemleri sonucu toplanan uygunlukla ilgili kanıtlar. Başlıca örnekler; varlıkların çalınmaya karşı korunması amacıyla öngörülmuş güvenlik önlemlerinin uygulanmakta olup olmadığının gözlem yoluyla saptanması, görev ve sorumluluk talimatları kapsamında çalışanların görevlerini sürdürüp sürdürmediklerinin saptanması (Poyraz, 1993: 44).

- Denetlenen işletmenin dışındaki kişilerden alınan sözlü ifadeler. Belirli bir yasal durumla ilgili olarak denetçinin müşteri işletmenini avukatından aldığı sözlü ifadeler örnek olarak vermek mümkündür.

- Müşteri işletmeden veya iş görenlerden alınan sözlü ifadeler. Başlıca örnekler; işletmenini iç kontrol sistemi hakkında alınan sözlü bilgi, işletmenin satış politikası hakkında alınan sözlü bilgi, belirli bazı yevmiye kayıtları ile ilgili olarak alınan açıklayıcı sözlü bilgiler olarak sıralanabilir.

- İşletme içinde hazırlanan belgesel kanıtlar. Satış faturaları, mal sipariş pusulaları, alındı kağıtları, standart muhasebe fişleri, büyük defter ve diğer muhasebe kayıtları.
- İşletme dışında hazırlanarak müşteriye gönderilen ve müşterinin dosyaları arasında saklanan belgesel kanıtlar. Banka hesap özetleri, banka dekontları, satıcı faturalarını örnek olarak vermek mümkündür.
- İşletme dışı kaynaklarca hazırlanarak doğrudan doğruya denetçiye gönderilen dış belgesel kanıtlar. Doğrudan doğruya denetçiye gönderilen banka hesap özeti, denetlenen işletmenin iş ilişkisi içerisinde olduğu kurumlar tarafından doğrudan denetçiye gönderilen mektuplar, doğrulamalar.
- Denetçi tarafından düzenlenen analitik kanıtlar. Aritmetik işlemlerin doğruluğunu araştırmak için denetçinin yaptığı yeniden hesaplamalar, tutar aktarmalarının doğruluğunun araştırılması, oran analizleri, eğilim analizleri, regresyon analizleri olarak sıralanabilir.

1.4.3. Raporlama Standartları

Kullanıcılar açısından mesleki bir incelemenin yapılmış olduğu konusundaki tek kanıt denetim raporudur. Bu açıdan denetim raporunun mesleki bir görüşle hazırlanması ve kullanıcılara sunulması gereklidir. Raporlama standartları denetim raporunun yapısı ve hazırlanması ile ilgili ilkeleri içerir. Toplum içi haberleşmenin ve bu konuda ortak bir kullanma zorluğu, raporlama standartlarının genel standartlara ve çalışma alanı standartlarına oranla çok daha kesin ve özel olmalarını gerektirir. Ağırlıklı olarak dış denetime ve amacı itibarıyla de özellikle finansal denetime yönelik olan AICPA tarafından yayınlanmış olan Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarının her türlü denetim faaliyetleri için değişmeden geçerli olması söz konusu değildir. Doğal olarak yapılan denetimin özelliğine göre farklı standartlar da saptanabilir. Özellikle AICPA tarafından yayınlanan raporlama standartları tamamen

finansal denetime yöneliktir. Uygunluk denetimi ve performans denetiminde veya diğer farklı denetim konularında farklı standartlar, özellikle raporlama standartlarının olabileceği doğaldır. Raporlama standartları, denetim sonucunun yazıyla bildirilmesine ilişkin standartlardır. AICPA tarafından yayınlanan Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarından genel standartları ile çalışma alanı standartları tüm denetim mesleği için geçerli olsa da, özellikle raporlama standartları sadece finansal tablo denetimi (muhasabe denetimi-auditing) geçerlidir. Ancak tüm denetim mesleklerinde, denetim sonucunda denetim görüşü bildirme yükümlülüğünün getirdiği, raporlama standardı zorunluluğu AICPA tarafından yayınlanan raporlama standartlarına çok da aykırılık oluşturmamaktadır (Kenger, 2001: 22).

1.4.3.1. Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uyum

Denetim raporu, finansal tabloların genel kabul görmüş muhasabe ilkelerine uygun olarak düzenlenip düzenlenmediğini belirtmelidir. Uzman denetçi; finansal tabloların genel kabul görmüş kuruluşun finansal durumunu, finansal durumundaki değişiklikleri ve faaliyetlerle ilgili sonuçları doğru ve dürüst bir biçimde sunduğu konusunda bir yargı bildirmektedir. Denetçinin böyle bir yargıya ulaşması için dürüstlikle ilgili belirli ölçütlerden yararlanması gerekir. Bu ölçüt ise genel kabul görmüş muhasabe ilkeleridir. Bu standart, denetçinin raporunda genel kabul görmüş muhasabe ilkelerine uyulup uyulmadığı konusunda bilgi vermesi gerektiğini açıkça öngörmektedir. Muhasebe uygulamalarını yönlendiren tüm teamüller, kurallar ve işlemler genel kabul görmüş muhasabe ilkelerinin çerçevesini belirler. Denetçi de bu ilkelere uygunluğu araştırmak ve görüşünü de bu ölçütlere göre oluşturmak durumundadır (Özkan, 2000: 24).

1.4.3.2. Devamlılık

Denetim raporu, muhasabe ilkelerinin geçmiş dönemle bağlantılı olarak cari dönemde de değişmeden uygulanmış olup olmadığını açıkça belirlemelidir.

Sürekli ilkesi dönemlere ait finansal tabloların karşılaştırılabilmesine olanak sağlar. Finansal tabloların karşılaştırılabilmesi için bunların dayanağı olan ilkelerin yıldan yıla değişmemiş olmaları zorunludur. Ancak geçerli nedenlerin bulunduğu durumlarda kuruluşlar uyguladıkları ilke ve yöntemlerde değişiklik yapabilirler. Ancak bu değişiklikler ve bunların parasal etkileri finansal tabloların dipnotlarında açıklanır. Denetçi, bir önceki döneme göre değişiklik yoksa bunu raporunda belirtmez, fakat değişiklikler varsa bu değişiklikleri raporunda belirtmelidir. Böylece ilgili okuyucu finansal durumda meydana gelen değişikliklerin ne kadarının muhasebe ilkelerinde değişiklikler nedeniyle, ne kadarının ise gerçek faaliyetler sonucu ortaya çıkmış olduğunu ayırıp anlayabilecektir. Finansal tabloları okuyanları aydınlatmak amacıyla muhasebe ilkelerinde yapılan değişiklikler, bu değişikliklerin etkileri ve böyle bir değişikliğe gidilmesinin gerekçesi dipnotlarda yeterli ayrıntı ile sunulmalıdır (Akın, 2001: 37).

1.4.3.3. Açıklayıcı Bilgiler

Finansal tablolardaki bilgi verici açıklamalar, raporda aksi belirtilmedikçe makul ölçüde yeterli sayılmalıdır. Finansal tablolar çeşitli gruplara alacakları ekonomik kararlar için gerekli olan geçerli bilgiler sunarlar. Karar alıcılar için bu bilgiler zamanında, eksiksiz, geçerli ve tarafsız olmalıdır. Bu bilgilerin kimler tarafından kullanılacağı ve hangi tür ekonomik kararlara dayanak olacakları denetçi tarafından bilinemez. Finansal tablolar mümkün olduğu kadar fazla kullanıcıya hitap edebilmek için geniş amaçlı olarak düzenlenir. Denetçi finansal tablolarda yer alması gereken açıklayıcı notları da inceleyerek, bu tabloların kendilerinden beklenen amacı yerine getirip getirmediğini araştırır. Yeterli derecede açıklamanın olmaması durumunda denetçi raporunda bunu belirtir (Güredin, 1994: 35).

Açıklayıcı bilgiler sadece hangi bilgilerin açıklanması gerektiği ile ilgilidir. Bu bilgilerin açıklanma biçimi de çok önemlidir. Finansal tablolarda yer alan bilgilerin düzeni, kullanılan sınıflandırma sistemi ve başlıklar ile ilgili terminoloji açıklama ilkeleri kapsamındadır. Açıklayıcı dipnotlar yönetimin finansal tabloları

tamamlayıcı nitelikte verdiği bilgiler olup, okuyucu için çok önemlidir. Bu dipnotların hazırlanması sırasında dikkat edilecek husus önemli bilgilerin kısa ve öz olarak sunulması olmalıdır. Açıklayıcı notların gereksiz bilgilerle donatılmış bulunması, önemli bilgilerin diğer bilgiler arasında boğulup gözden kaçmasına yol açar.

1.4.3.4. Denetçi Görüşü

Yürütülen denetimin sonucu denetim raporunda açıklanır. Denetim raporu, ya bir bütün olarak finansal tablolarla ilgili bir görüşün bildirilmesini kapsmalı ya da bir görüş bildiremiyorsa bu durumu nedenleriyle birlikte açıklamalıdır. Finansal tablolarla birlikte denetçinin adının geçtiği bütün durumlarda, denetim çalışmasının niteliği ve varsa denetçinin üstlendiği sorumluluk derecesi denetim raporunda yer almalıdır. Bu standart denetçinin finansal tablolarla olan ilişkisinin ve aldığı sorumluluğun derecesinin belirtilmesini de zorunlu kılmaktadır. Denetim raporuyla finansal tabloların kullanıcıları, denetçinin görüşüne güvenerek, finansal tablolardaki bilgileri doğru ve güvenilir kabul ederler ve alacakları kararlarda kullanırlar (Kenger, 2001: 23).

Denetçi denetlediği finansal tablolarda, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyulduğu, tüm gerekli bilgilerin tam açıklama kuralına uygun biçimde belirtildiği, devamlılık ilkesine uyulduğu ve önemli aksaklık ve düzensizliklerin bulunmadığı görüşüne ulaşmış ise, bu yargısını olumlu bir denetim görüşü bildirmek yoluyla açıklar (Kenger, 2001: 23).

Denetçi, raporunda aksini belirtmedikçe, finansal tablolarda ve eklerinde gerekli her bilginin yer aldığı, yani tam açıklama ya da yeterli açıklama ilkesine uyulduğu anlamı çıkarılmalıdır. Sonuçta denetçinin finansal tablolara ilişkin görüşünü denetim raporunda ortaya koyması ve görüş ortaya koyamıyorsa bunu nedenleriyle açıklaması gerekmektedir (Erdoğan, 2001: 10).

1.5. DENETİMİN SÜREÇLERİ

Denetim işlevinin gerçekleşmesi birbirini izleyen aşamalardan oluşan bir süreç biçimindedir. Yönetimin bu işlevi olan denetimin süreçlerinin de yönetim süreçlerine benzemesi doğaldır.

1.5.1. Veri Sağlama

Denetim çalışmalarına başlamadan önce denetim çalışmalarına karar vermek ve plan hazırlamak üzere gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Veri sağlama süreciyle denetim çalışmalarının içeriği, kapsamı ve çerçevesine ilişkin veriler belirlenmekte, elde edilen veriler değerlendirilerek yorumlar yapılmaktadır.

Bu süreç düşünme, danışma, inceleme ve araştırmalar yapma ve elde edilen verileri çözümlenme aşamalarını içermelidir. Bu sayede denetim standartlarının belirlenmesi sağlanmış olmaktadır.

Denetçi, denetlenecek işletmeyle ilgili olarak temel bilgileri toplamalıdır. İşletmenin faaliyet gösterdiği iş kolu ve özellikleri, uygulanan muhasebe politikaları ve yöntemleri, iç organizasyonlar ve yöneticilerle ilgili bilgiler, şirketin yasal ilişkileri ve iktisadi faaliyetleri ile ilgili raporları ve tabloları kesinlikle değerlendirilmelidir.

1.5.2. Karar Alma

Denetim faaliyetlerini gerçekleştirecek denetçi denetime ilişkin kararlar almak durumundadır. Denetimden beklenen amacın sağlanması ve denetçinin amaca ulaşması alınan kararların doğruluğuna ve yeterliliğine bağlı bulunmaktadır.

Denetçi, denetim çalışmalarının her aşamasında belli kararlar almak durumuyla karşılaşmaktadır. Kararların yeterli araştırma sonucunda elde edilecek

verilere dayandırılması, kararların inandırıcılığı ve etkinliğini belirleyen temel etkidir. Kararlarda yeterli dayanak ve kanıt yoksa kişisel görüş ve inanışların ağırlığı artar. Bu durum yanlış sonuçlara yol açabilir. Böylece denetçiye ve denetime duyulan güven sarsılacaktır. Bu nedenle karar alma sürecinin tartışmaya yol açmayacak, yeterli araştırma ve incelemelere dayandırılması gerekmektedir (Kenger, 2001: 24).

1.5.3. Planlama

Denetim planlaması, denetim görüşüne ulaşmada denetçilerin faaliyetleri ne şekilde yürütecekleri hususundaki davranış düzenini ifade eder. Planlama süreci amaçlara ulaşmak üzere izlenecek politika ve yöntemlerin belirlenmesini içermelidir.

Planlamanın işletme amaçlarına göre mikro ve makro düzeyde olması ve önceliklerin belirlenmesi gerekmektedir.

Planlama çalışmaları, her şeyden önce dağınıklığı önlemektedir. Denetim çalışmaları için harcanacak zaman ve emek bakımından büyük tasarruflar sağlanmaktadır. Denetlenen faaliyetlerin kontrolü ve değerlendirilmesinde etkinlik kazanılmaktadır.

Hazırlanacak denetim planı esnek olmalıdır. Bu plan denetim sırasında meydana gelebilecek değişikliklere her zaman uyabilecek bir şekilde, çeşitli ihtimaller dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Genel olarak denetim planı denetim sürecinin ilk safhalarında oldukça esnek bir biçimde hazırlanırken, denetim sürecinin sonuna yaklaştıkça planının esnekliği de gittikçe azalmaktadır (Corns, 1986: 94).

1.5.4. Organizasyon

Örgütlenme çalışmaları sırasında kişiler arası ilişkilere önem verilmektedir. Gerçekleştirilecek çalışmalar için yetki, görev ve sorumluluklar belirlenmeli ve

dağıtımını yapılmalıdır. Denetçi takımının yapısı oluşturulurken sorumluluk, gözetim, teknik bilgi ve deneyim ile ilgili hususlar değerlendirilmelidir.

Örgütlenme işlevi mevcut örgütlenme düzeninin geliştirilmesini de kapsamalıdır. İşletmenin merkez yönetimi ve taşra ya da alt birimlerinin gerek birim gerekse çalışanlar bazında mevcut örgütlenmesi incelenerek değerlendirilir. Değerlendirme sonuçlarına göre işletme amaçlarına en uygun organizasyon ortaya konmalıdır.

1.5.5. İletişim

İletişim süreci kişi ve gruplar arasında ilişkileri geliştirmek ve sağlamak üzere işletme içi haberleşmenin sembol, kavram ve anlamlarla sağlanması sürecidir.

Denetçi, üst yönetim ile denetlenen birimler arasında köprü görevi görmektedir. Denetim çalışmalarında elde edilen bilgileri ve varılan sonuçları üst yönetime ileterek üst yönetimin bilgilendirilmesini sağlamaktadır. Yönetilenlerden üst yönetime mesajlar göndererek geri bilgi akışı sağlanmaktadır. Ayrıca üst yönetimin hedefleri ve planları hakkında ve diğer talimatların içeriği konusunda denetlenen birimlere bilgi akışını sağlamaktadır. Sonuç olarak yönetimin karar, hedef ve diğer emirlerinin içeriği ve nasıl uygulanması gerektiği konusundaki talimatlar ilgililere açıklanmaktadır.

1.5.6. Etkilenme

Bu aşamada denetlenen birimin yönetilmesi ve kontrol edilmesi yoluyla karar sürecinin etkilendirilmesidir. Denetlenen birimin karar alma süreci önerilerde bulunma, güdüleme, geliştirme, ödüllendirme, örnek verme gibi yollarla değişiklik konusunda etkilenmektedir.

Denetçi gerçekleştirdiği denetim faaliyetleri sonucunda gerek denetlediği birimin gerek üst yönetimin karar sürecini etkilemektedir. Denetim çalışmalarında denetlenen birim ve üst yönetim denetim raporları ile denetim sonuçlarından bilgi sahibi olmaktadır. Öneriler ve görüşler doğrultusunda yeni kararlar alınmakta ya da alınmış kararların uygulaması değiştirilmektedir. Denetçi görüşlerinin yeterli kanıt ve araştırmalara dayandırılması sonucunda, denetçinin önerilerinin uygulama oranı o derece yüksek olmaktadır.

1.5.7. Koordinasyon

Koordinasyon, işletmenin sahip olduğu kaynakları işletme amaçlarına ulaşacak faaliyetler doğrultusunda birleştirme, güçleri bir arada toplama ve kararları uygulama çabasıdır. Ortak amaca yönelik bir iş birliği sistem ve mekanizması olup, zaman bakımından ayarlamayı, faaliyetlerin birbiri adına gelmelerini ve iç içe geçerek kenetlenmelerini bu yolla bütünleşmeyi sağlayıcı çalışmaları kapsamaktadır (T.C. Ziraat Bankası Teftiş Kurulu Yönetmeliği, Madde 15).

Etkin bir koordinasyon sağlanabilmesi için iyi bir iletişim sisteminin varlığı gerekmektedir. Bu sayede farklı birimler ve bireyler birbirlerinin çalışmalarından haberdar olmakta, bir uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Aksi takdirde çabaların yoğunluğu istenilen ölçüde etkinlik sağlamayacaktır.

Öte yandan denetim kendi faaliyetleri içinde de koordinasyonu sağlamalıdır. Denetçilerin çalışmaları koordine edilmeli, birleştirilmeli ve birbirlerine uymaları sağlanarak farklılaşmalar ve sapmalar önlenmelidir.

1.5.8. Düzeltici Önlemlerin Alınması

Bu aşamada daha önceden üst yönetim tarafından belirlenen hedefler, kamu otoritesi tarafından belirlenen yasal düzenlemeler ve yönetim tarafından belirlenen iç

düzenlemeler fiili durumla karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan farklılıklar belirlenmektedir.

Değerlendirmede, özellikle, farklılıklar ya da sapmalar öncelikle incelenir ve kaynakları belirlenir. Olumlu sapmalarında kaynakları belirlenerek uygun nitelikleri içeriyorsa yaygınlaştırılması ya da geliştirilmesi yoluna gidilmektedir.

Denetçi önlemler konusundaki görüş ve önerilerini düzenlediği raporlar aracılığı ile belirtir. Denetlenen birimin verimlilik ve etkinliğini arttıracak diğer önerilerinde raporda yer alması gerekmektedir.

İşletme yönetimi makro ve mikro düzeyde önerilen önlemlerin niteliğine göre işletme yönetim kararlarında gerekli düzenlemeleri yapmak suretiyle denetim çalışmalarının yaşama geçirilmesini sağlamaktadır.

1.6. DENETÇİ TÜRLERİ

Denetçi, denetim faaliyetini yürüten, yeterli mesleki bilgi ve denetime sahip, bağımsız davranabilen yüksek ahlaki nitelikler taşıyan ve çalışmalarında yeterli özeni gösteren uzman bir kişidir. Denetçiler yaptıkları denetim faaliyetlerinin içeriğine ve konularına göre üç gruba ayrılmaktadırlar:

1.6.1. Bağımsız Denetçiler

Bağımsız denetçiler, denetimini yaptıkları işletmeyle işçi işveren ilişkisi içinde olmayan, müşteri olan işletmelere profesyonel denetim hizmeti sunan ve bir denetim işletmesinde görevli olan uzman kişilerdir. Bağımsız denetçiler, eğitimleri, deneyimleri ve bağımsız olma nitelikleri ile çeşitli denetim işlevlerini en iyi şekilde sürdürebilecek yetenekteki kişilerdir.

Bağımsız denetçilerden beklenen, işletmenin mali tablolarında yer alan bilgilerin temelde, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk derecesi hakkında bir görüş bildirmektir. Bağımsız denetçilerden denetlenen dönemde oluşan muhasebe hareketlerini yüzde yüz incelemeleri beklenmemelidir. Denetçi, kendisinin belirleyeceği bir sayıda ve önemlilikte belge ve kayıtları inceleyerek genel bir görüşe ulaşmaktadır. Denetim raporunda varılan sonuç, denetçinin görüşünü yansıtmaktadır. Denetçi, bir denetim çalışmasında yapılması gerekenleri yapmakla sorumlu tutulmaktadır. Buna karşın ortaya çıkan aksaklıklardan ve işletme ilgililerinin karşılaşacakları zararlardan işletme yönetimi sorumlu olmaktadır.

Bağımsız denetçilerin asıl görevleri işletmelerin mali tablolarını denetlemektir. Bunun yanında yaptıkları çeşitli hizmetleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Bozkurt, 1998: 32):

- İşletmelere vergi konularında danışmanlık yapmak,
- Çeşitli konularda yönetim danışmanlığı yapmak,
- Muhasebe sistemleri kurmak veya mevcut durumu incelemek ve önerilerde bulunmak,
- İç kontrol yapısını oluşturmak,
- İşletmeler adına çeşitli kurumlarda temsil görevini yürütmek,
- Kamu kurumlarının işletmelerden istediği belge ve bilgilerin onaylanması işlevini yerine getirmek olarak sıralanabilir.

Denetçiler de aynen avukatlar ve doktorlar gibi serbest meslek sürdüren kişiler olup, bir ücret karşılığında faaliyet gösterirler. Bağımsız denetçiler belirli bir sınavı geçip bu faaliyeti yapma yetki ve fermanını kazanmış uzman kişilerdir.

1.6.2. İç Denetçiler

İç denetçiler, işletmenin çalışanı olarak, işletme bünyesinde kurmay görevi üstlenmiş kişilerdir. Bu hizmeti sunan bölüme "İç Denetim Bölümü" adı verilir. İç denetimin amacı genel olarak, organizasyonun yöneticilere sorumluluklarını etkin ve verimli bir şekilde yerine getirmelerinde yardımcı olmaktır. Bu genel amaca ulaşmak için iç denetçiler şu faaliyetleri yerine getirirler.

- Finansal kontrollerin, muhasebe kontrollerinin ve diğer faaliyetlerle ilgili kontrollerin sıhhatini, yeterliliğini ve uygulanmasını dikkatle gözden geçirerek değerlemek ve uygun maliyetli etkin kontrol sistemlerini geliştirmek ve uygulamak (Poyraz, 1993: 29),
- Faaliyet ve işlemlerin belirlenmiş politikalara, planlara ve yönergelere uygunluğunu sorgulamak (Peker, 1983: 318),
- İşletmenin varlıklarının her türlü zararlara karşı korunmakta olduğunu araştırmak,
- Yönetimin düzenleyip sunduğu her türlü bilginin doğruluk ve güvenilirliğini araştırmak,
- Üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesi ile ilgili faaliyetlerin kalitesini araştırmak,
- Faaliyetlerle ilgili gerekli iyileştirme önlemlerini yönetime tavsiye etmek,
- İşletme yönetiminin istediği özel araştırmaları yapmak,
- Bağımsız denetçilerle iş birliğine girmek (Sawyer, 1973b: 5).

İç denetçilerin faaliyetleri sonucu ulaştıkları bulgular doğrudan doğruya o işletmenin yöneticileri ve yönetim kurulları tarafından kullanılır. Bunun yanı sıra, iç denetim kurulunun işletmedeki iç kontrol sistemi ile ilgili olarak hazırladığı rapor bağımsız denetçinin çalışmalarına ışık tutar. İç denetçiler, bağımsız denetçilerin gerekli gördüğü hallerde onlara yardımcı olur. İç denetçilerin faaliyetlerini sürdürmede ve iç denetim raporunu düzenlemede tarafsız davranmaları beklenir.

1.6.3. Kamu Denetçileri

Kamu denetçileri, kamusal örgütlere bağlı olarak çalışan denetçilerdir. Çeşitli devlet kurumları içinde kurulup örgütlendirilmiş olan bu denetim birimleri kamu ve özel işletmelerin yasalara, yönetmeliklere, devletin ekonomik politikasına ve kamu yararına bağlılık derecesini izler ve denetler. Devlet denetçileri olarak da adlandırabileceğimiz kamu denetçileri, istihdam edildikleri kendi kuruluşlarının denetimlerini yapmalarının yanı sıra, vergi yükümlülerinin de vergi yasalarına uyup uymadıklarını ve beyanlarının doğru olup olmadığını incelerler (Öztürk, 1998: 21).

TABLO - 1: İç Denetçi Ve Dış Denetçinin Karşılaştırması Tablosu

NİTELİKLER	İÇ DENETÇİ	DIŞ DENETÇİ
Görevlendirmesi	İşletme yönetimince atanır. İşletmenin çalışanıdır.	Şirketin yapmış olduğu sözleşme uyarınca görev yapar
Amaç	İşletmenin ihtiyaçlarına hizmet eder.	Güvenilir finansal bilgiye ihtiyaç duyan 3.kişilere hizmet eder.
Görev Kapsamı	Örgütte; etkinlik, yeterlik ve ekonomiklik için her türlü faaliyet ve kontrolleri inceler.	Öncelikle bilanço ve gelir tablosu hesaplarını inceler
Lisanslama	Lisanslama mecburi olmamakla birlikte Sertifikalı İç Denetçi (CIA) lisansı alınabilmektedir.	Lisanslama zorunludur. Sertifikalı Kamu Muhasebecisi (CPA), ülkemizde ise SMMM ya da YMMM olması gerekir.
Hataların Bulunması ve Önlenmesi	İşletmenin faaliyetleri sırasındaki her türlü hatanın bulunması ve önlenmesi ile doğrudan ilgilidir.	Hatanın mali tablolar üzerindeki etkisi önemli ölçüde ise doğrudan ilgilenir.
Sorumluluk	Yönetim Kuruluna	Kusurlu olduklarında hukuki ve cezai sorumlulukları bulunmaktadır.
Eğitim	İç Denetim Enstitüsü Sertifika Programı	Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
Bağımsızlık Derecesi	Denetim faaliyetleri bağımsızdır. Ancak yönetimin ihtiyaç ve isteklerine uymak zorundadır.	Her açıdan yönetimden ve yönetim kurulundan bağımsız olması esastır.
Çalışma Zamanı	Denetim çalışmaları yıl boyunca devam eder.	Genellikle yılda bir defa ve dönem kapandıktan sonra denetim yapar.
Çalışmaların Ayrıntı Derecesi	İşletme faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı çalışmalar yapar.	

İKİNCİ BÖLÜM

2. İÇ DENETİM VE RİSK YÖNETİMİ AÇISINDAN BANKA İŞLETMELERİ VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

2.1. GİRİŞ

İşletmeler, 20 veya 30 yıl öncesine göre faaliyette buldukları çevre itibariyle önemli ve hızlı bir değişim ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu değişimin temel dinamikleri, mal ve hizmetlerde globalleşme, teknolojilerde hızlı bir şekilde gelişen yenilikler (innovation), talepteki hızlı değişim ve ürün ömrünün kısalması, otomasyon ve enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşması olarak sayılabilir.

İşletmelerde ilk dönemlerde çok dar ve sınırlı bir görev alanını kapsayan iç denetim fonksiyonu da bu değişime paralel olarak önemli ölçüde değişmiş ve değişimini sürdürmektedir. Günümüz dünyasında iş çevresinin çok hızlı değişmesi iç denetçiyi bu değişime ayak uyduracak esneklikte olmaya zorlamaktadır.

İç denetim, kurumun her türlü etkinliğini geliştirmek, iyileştirmek ve kuruma değer katmak amacıyla, bağımsız ve tarafsız bir şekilde güvence ve danışmanlık hizmeti vermektir. İç denetçiler, risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliği ve verimliliğinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için sistematik yaklaşımlar geliştirerek kurumun hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olurlar.

İç denetim ve risk yönetimi, kurumun amaç ve hedeflerine ulaşmasına dönük olarak kuruma değer katmaya çalışır. Bu amaçla, kuruma yönelik yeni hedefler belirlenmesinde ve geliştirmesinde yardımcı olur. İç denetim, sürekli ve disiplinli, risk değerlemesine dayanan bir denetim anlayışı benimsediğinden bir kurumda etkin bir risk yönetiminin kurulmasına yardımcı olur.

2.2. İÇ DENETİM KAVRAMI

Denetim, Latince Audire, İngilizce audit (işitmek, incelemek, anlamak) kelimesinin Türkçe karşılığı olup, Türk Dil Kurumu tarafından, bir işin doğru ve yönetime uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, teftiş etmek, kontrol etmek anlamında tanımlanmıştır (Örenay, 2005: 1). İç denetim, bir kuruluşun faaliyetlerine değer katmak ve bu faaliyetleri geliştirmek üzere tasarlanmış, bağımsız ve nesnel bir sağlamlama ve danışmanlık faaliyetidir. Risk yönetimi, kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin değerlendirilmesi ve etkinliğin geliştirilmesinde sistematik ve disiplinli bir yaklaşım sunarak kuruluşun hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur (Basel Komite, 2000: 2).

Modern iç denetim oluşumu, 1941 yılında İç Denetçiler Enstitüsünün (Institute of Internal Auditors) kurulmasıyla gerçekleşmiştir. İç denetimin Sorumlulukları Hakkında Tebliğ İç Denetçiler Enstitüsü tarafından 1947 yılında yayınlanmıştır. İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları ise aynı Enstitü tarafından 1978 yılında yayınlanmıştır (Yörüker, 2003: 1). Bununla birlikte, özellikle son yıllarda denetçiler, yöneticiler ve muhasebeciler iç denetimi tanımlamaya, irdelemeye, rapor etmeye ve mevcut denetim sistemlerini iyileştirmeye yönelik çalışmalarını arttırmışlardır. Bu kapsamda iç denetimi tanımlamaya yönelik olarak dört ayrı meslek kuruluşunun yapmış olduğu çalışma sonuçları rapor halinde yayınlanmıştır. Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Kurumu (ISACF) tarafından 1995 yılında yayınlanmış olan COBIT Raporu, İç Denetçiler Enstitüsü Araştırma Kurumu (IIARF) tarafından 1991 yılında yayınlanan ve 1994 yılında revize edilen SAC Raporu, Treadway Komitesi (TC) tarafından 1992 yılında yayınlanan COSO Raporu ve Amerikan Yeminli Muhasipler Kurumu (AICPA) tarafından 1988 yılında yayınlanan 55 no.lu, 1995 yılında yayınlanan 78 no.lu tebliğler, iç denetim kavramını ağırlıklı olarak mesleki perspektife dayalı olarak tanımlama amacı güden çalışmalardır (Colbert ve Bowen, 1998: 1).

İç denetim, işletme içinde uygulanan tüm kontrolleri kapsamaktadır. İç denetim ne şekilde sınıflandırılırsa sınıflandırılınsın iç denetimin tanımı

değişmeyecektir, çünkü her denetim sistemi belirlenen amaçların gerçekleştirilmesine ve bu amaçların gerçekleştirileceğine yeterli ölçüde güven duyulmasına yönelik olarak kurulmaktadır (Sawyer, 1988a: 90). İşletme içindeki servislerin fonksiyonlarını yerine getirirken izlenen yöntem ve işlemlerinin güncel olup olmadığı veya güncelliğini koruyup korumadığı ancak denetimle anlaşılabilir (Uman, 1985: 25).

İç denetim, işletmenin, kendi iç kontrollerinin tatmin edici düzeyde işlediğini teyit etmek amacıyla kendi yararına sürdürdüğü bir denetimdir. Dış denetim her zaman finansal konularla ilgilenmesine rağmen, iç denetimin zorunlu konusunun finansal konular olması gerekmez. Kapsamında finansal, uygunluk ve faaliyet denetimleri yer alabilir. Özellikle halka açık anonim ortaklıklarda ortak sayısının çokluğu ve ortaklık grubunun arz ettiği nitelik bakımından, iç denetim yalnızca bir iç kontrol olmaktan çıkmakta ve ortaklık işlerinin gidişatını tarafsız olarak aksettirmeye yarayan bir faaliyet halini almaktadır (Poroy ve Diğerleri, 1997: 331).

İç denetimin günümüzdeki anlamına aşağıda belirtilen aşamalardan geçerek ulaşıldığı görülmektedir (Pickett, 2003: 2):

- Kurum içinde iç işlemlerin çek edilmesi süreci,
- İşlem bazlı sürekli denetim anlayışı,
- İstatistik yöntemler kullanarak denetim,
- Olasılık esasına dayalı bir yaklaşımla denetim,
- Anlık belirli noktaların çek edilmesine yönelik denetim,
- Risk analizine dayalı denetim,
- Sistem tabanlı yaklaşımla denetim,
- İdari işlemlerin de denetim kapsamına dahil edilmesi,
- Yönetim denetimi,
- Risk odaklı denetim.

Görüldüğü üzere risk odaklı iç denetim günümüzde denetim anlayışının en yeni ve son şeklini teşkil etmektedir. İç denetim, günümüz işletmelerinin ihtiyaçları

dikkate alındığında geriye dönük klasik denetimi kapsamakla birlikte, mutlaka ileriye dönük olmalı, daha iyiye ve yeniliğe dayalı değişimi hedeflemelidir. Maliyet düşürücü, yenilik getirici, sistemleri sorgulayıcı, iş ve hizmetlerin kalitesini yükseltici, eğitici, etkin, ekonomik ve verimliliği arttırıcı olmalıdır. Değişime ve yeniliklere açık ve dinamik, idarenin iş ve işlem akışlarına, iç kontrol mekanizmalarının ve idari sistemlerin çalışmalarına bağlı olarak doğabilecek riskleri proaktif biçimde önceden öngörebilecek yapıda olmalıdır. Doğabilecek risklere ilişkin proaktif tedbirleri almayı amaçlayan, çağdaş ve uluslararası standartlara uygun, kaliteli ve üstün vasıflı objektif bir denetim niteliği taşımaktadır (Aksoy,2002:62).

2.3. İÇ DENETİMİN AMACI VE İÇ DENETİMİ GEREKTİREN NEDENLER

İç denetim, işletme faaliyetlerinin amaç ve politikalara, kalkınma planına, programlara, stratejik planlara, performans programlarına ve mevzuata uygun olarak planlanmasını ve yürütülmesini, kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını, bilgilerin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve zamanında elde edilebilirliğini amaçlar.

İç denetim, nesnel güvence sağlamanın yanında, özellikle risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerini geliştirmede idarelere yardımcı olmak üzere bağımsız ve tarafsız bir danışmanlık sağlar. Danışmanlık hizmeti, idarenin, hedeflerini gerçekleştirmesini sağlamaya yönelik prosedür ve uygulamaların sistemli ve düzenli bir biçimde değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunması yoluyla gerçekleştirilir (Maliye Bakanlığı, 2005).

İşletme kapsamında sürdürülen iç denetim faaliyetlerine gereksinim duyuran nedenleri aşağıda belirtildiği gibi sıralamak mümkündür:

2.3.1. Sorumluluk ve Hesap Verebilme

Her işletmede, yöneticiler sahip oldukları yetki ve sorumluluklarının bir kısmını kendilerine bağlı olarak çalışan kişilere devrederler. Tüm yöneticilerin çalışanların görevlerini etkin ve verimli bir biçimde yerine getirip getirmediğini ve işletmenin hedeflerinin de bir parçasını oluşturan bireysel hedeflere ulaşip ulaşmadıklarını öğrenmesi gereklidir. Söz konusu bilgilenme faaliyetinde ne yöneticilerin kişisel çabaları, ne de astların kendi faaliyetlerini raporlamaları sırasında mevcut olan çıkar çatışması nedeniyle astların düzenledikleri raporlar tam olarak yarar sağlamaz. Bu nedenle sistemlerin, usullerin, kontrollerin değerlendirilmesi ve verimliliği ile hedeflere ulaşip ulaşılmadığının belirlenmesinde, iç denetçiler bilgi toplama, şartları analiz etme ve problemleri tanımlama konularındaki mesleki yeterlilikleri nedeniyle belirtilen işlemleri yöneticilere vekaleten yaparlar. Bununla birlikte söz konusu değerlendirme görevi ölçme, onaylama ve tavsiyelerle sınırlıdır. İç denetçilerin yönetimin yerine geçerek çalışanları görevlerini tanımlamamaları gereklidir. Aksi halde sahip olmaları gereken en temel özellik olan nesnelliği kaybederler.

İç denetçiler temel olarak üst düzey yöneticiler de dahil olmak üzere her kademedeki yöneticilerin görevlerini yerine getirmekteki performanslarını yönetim kurulu adına incelerler. İşletmedeki iç denetçilerin yönetim kurulu ile doğrudan ilişki kurabilmelerine imkan veren bir yönetmeliğin bulunması ve yönetim kuruluna sunulacak tüm hususların üst yöneticilerle karşılıklı olarak tartışılması iç denetçilerin, denetim bulgularını ve değerlendirmelerini herhangi bir endişeye maruz kalmadan yönetim kuruluna ya da denetim komitesine sunabilmelerini sağlar (Akarkarasu, 2000: 11).

2.3.2. Vekalet Teorisi

Günümüzde ticaretin büyük ölçülere ulaşması beraberinde şirketlerin de ölçülerinin ve ölçeklerinin büyümesine yol açmıştır. Bu nedenle, aynı zamanda yönetici olan işletme sahibinin yerini büyük ölçüde profesyonel yöneticiler almışlardır. Yöneticiler, görevleri karşılığında uzun vadede daha fazla ücret alma temel güdüsüyle hareket eden ve bu yüzden çoğu zaman işletme sahipleri ile çatışabilecek kişisel amaç ve hedefleri bulunan kişilerdir. Bu nedenlerle, işletme sahipleri yöneticilerin emanet ettikleri kaynakların etkin ve verimli olarak kullanımı hususunda endişe duyarlar. Bununla birlikte işletme sahiplerinin yöneticilerin görevlerinin yerine getirip getirmediği hususlarında yeterli değerlendirmeleri yapacak zamanları ya da teknik ve metodolojik bilgileri yoktur.

İşletme sahipleri ve yöneticiler arasındaki bu ilişki vekalet akdine benzetilmiştir. Bu kapsamda bir vekil olarak görev yapan yöneticinin söz konusu ilişkiden doğan borçlarını yerine getirmesi sırasında ortaya çıkabilecek düzensizlikler hakkındaki işletme sahibinin şüphelerini ortadan kaldıracak en önemli kontrollerden biri yapılacak olan iç denetimlerdir. Bağımsız ve nesnel bir biçimde gerçekleştirilen ve tatmin edici sonuçlar veren denetimler, yöneticilerin, taşıdıkları sorumlulukları yerine getirdikleri hususunda işletme sahiplerini daha kolay ikna etmelerini sağlar. Bu kapsamda iç denetçiler finansal ve finansal olmayan işlem ve olaylara konu olan denetimler ile işletme sahibi ve yöneticiler arasındaki potansiyel çıkar çatışmasını önlerler (Akarkarasu, 2000: 12).

2.3.3. Yönetime Danışmanlık ve Yardım

Modern bir iç denetçi yönetime yardımcı olacak nitelikte eğitim ve deneyime sahiptir. Yetişmiş iç denetçiler işletmedeki hata ve hileleri açığa çıkarmak yanında,

ileride benzer sorunlarla karşılaşılması için yöneticilere danışmanlık ve eğitim hizmeti de verebilirler.

Amerikan İç Denetim Enstitüsünün kabul etmiş olduğu tanımda da ifade edildiği üzere "İç denetim bir kuruluşun faaliyetlerine değer katmak ve bu faaliyetleri geliştirmek üzere tasarlanmış, bağımsız ve nesnel bir sağlama ve danışmanlık faaliyetidir." Başta Bankacılık Gözetim Komitesi, iç denetim bölümü için özellikle önem arz eden yansızlık ve nesnellik ihtiyacının, iç denetim bölümünün, aynı zamanda, iç kontrollerin geliştirilmesi konusunda üst yönetime müşavirlik veya danışmanlık yapmasına engel olmadığını belirtmektedir (Basel Komite, 2000: 2). İç denetçilerin belirtilen nitelikte bir faaliyet yerine getirebilmeleri için planlama, organizasyon, yönetim ve kontrol konularında bilgi sahibi olmaları ve olayları profesyonel bir yönetici gözüyle değerlendirebilmeleri gerekmektedir. Bu niteliklere sahip olan iç denetçiler, yönetim merkezli denetçi olarak adlandırılmaktadırlar.

2.3.4. Tasarruf İhtiyacı

Profesyonel olarak yürütülen denetimler sonunda tespit edilen eksikliklerin düzeltilmesi konusunda da işletmeler maddi açıdan büyük tasarruflar sağlamakta ve kazançlar elde etmektedirler. Maddi kayıpların ortaya çıkarılması ve düzeltilmesi bazen iç denetim biriminin yıllık maliyetini karşılayacak büyüklükte olabilmektedir (İç Denetim Enstitüsü, 1995: 7).

2.3.5. Hileli İşlemlere Karşı Korunma İhtiyacı

Günümüzde, özellikle halka açık şirketlerde küçük pay sahiplerinin kar payı alma gibi ortaklık haklarını tehdit eden en büyük tehlike işletmelerde meydana gelen hileli işlem ve eylemlerdir. Bu hileli işlemlerin en tipik örneği halka açık şirketlerde, büyük pay sahibi aile ya da kişilerin sahip oldukları diğer şirketler, küçük pay sahiplerinin ve işletmenin zararına olarak, işletme karının örtülü olarak aktarılmasına yönelik yaptıkları işlemlerdir (Akarkarasu, 2000: 13). Bununla birlikte, giderek

karmaşık hale gelen finansal araçlar ve finansal pazarlara bağlı olarak, şirket dışından kişilerin yapmış oldukları incelemeler ile bu tür usulsüzlükleri ve hileli eylem ve işlemleri tespit etmeleri olasılığı azalmakta ve daha maliyetli hale gelmektedir. Bu nedenlerle, küçük pay sahiplerinin yönetsel açıdan herhangi bir hakimiyet sağlayamadıkları şirketlerde iç denetim birimlerinin bir diğer önemli görevi de işletme bünyesinde, çalışanlar, yöneticiler ve hatta yönetim kurulu üyeleri tarafından yapılabilecek hileleri tespit etmek ve bunların meydana gelmesinin önlenmesi için tavsiyelerde bulunmaktır.

Hileli eylem ve işlemler işletmenin çıkarı ya da zararı için işletme içinden kişilerce gerçekleştirilmiş olabileceği gibi işletme dışından kişilerce de gerçekleştirilebilir. Sözkonusu hileli işlemlerin ve işlemlere konu olan şirketlerin niteliklerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışmalar arasında en yeni tarihli ve kapsamlılardan biri, bilinen adıyla Treadway Komisyonu, COSO tarafından oluşturulan bir araştırma grubunun 30.11.1999 tarihli "Hileli Finansal Raporlama: 1987-1997 Amerikan Halka Açık Şirketlerinin Bir Analizi" başlıklı raporudur (Akarkarasu, 2000: 13).

2.4. İÇ DENETİM FAALİYETİNİN NİTELİKLERİ

İç denetim bir işletmedeki;

- Finansal ve operasyonel bilginin doğru ve güvenilir olup olmadığı,
- İşletmenin risklerinin tanımlanmış ve asgariye indirilmiş olup olmadığı,
- Dış düzenlemelerin ve kabul edilen iç politikaların ve usullerin izlenip izlenmediği,
- Tatmin edici standartların oluşturulup oluşturulmadığı,
- Kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı,
- İşletmenin hedeflerine etkin bir biçimde ulaşıp ulaşılmadığı,

hususlarının belirlenmesi ve işletmenin yöneticilerinin ve diğer üyelerinin görev ve sorumluluklarını etkin bir biçimde yerine getirmelerinde destek olmak amacıyla tüm

işlemlerin ve kontrollerin iç denetçilerce, nesnel ve sistematik bir şekilde gözden geçirilmesi ve onaylanmasıdır. Sözkonusu tanımın daha iyi anlaşılması için unsurlarına ayrılarak açıklanması yerinde olacaktır (Akarkarasu, 2000: 19).

2.4.1. Sistematik ve Nesnel Onay

Ekonomik bilgilerin, onun üretildiği sistem ve süreçle birlikte incelenmesi denetimin belirli bir süre içindeki faaliyeti içerdiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu bakımdan denetimi bir süreç olarak tanımlamak uygun olur. Aynı zamanda denetimin tüm aşamalarında planlı, mantıklı ve bilimsel çalışmaların yapılması onun sistematik bir süreç özelliğini kazanmasını sağlar (Çömlekçi ve Erdoğan, 1996: 6). İç denetim, konusuna tam olarak hakimiyeti ve iç denetim standartlarının öngördüğü gerekliliklere uygunluk yeteneğini ifade eder. Bu yetenekler iç denetçinin finans, muhasebe ve denetim konularına ek olarak yönetim ve sosyal ilişkilerde de yeterli bilgi ve deneyime sahip olmasını gerektirir (Kurban, 1997: 24). Bu kapsamda nesnel onay için:

- İç denetçinin, iç denetim konusunda yetkin bir kişi olması gereklidir.
- İç denetçilerin bağımsız görüş oluşturabilmeleri için denetledikleri süreçlerin oluşturulması ya da uygulanması aşamalarına katılmamaları gereklidir.
- İç denetçinin şirket organizasyonu içerisinde bağımsız bir konuma sahip olması gerekir.

İç denetçi bulgularını açıklıkla sunamıyor ve bulgularını sonuçları objektif olarak değerlendirmede kullanamıyorsa, işletmenin amaçlarına etkin bir biçimde ulaşmasında yönetime yardımcı olamıyor demektir. Bu nedenle iç denetim birimi raporlarını, bu raporlarını değerlendirebilecek ve gerekliliklerini yerine getirebilecek yetkiye sahip bir yöneticiye ve özellikle denetim komitesine sunmalıdır(Kurban, 1997: 25).

2.4.2.Tüm İşlemler

İç denetçilerin mesleki faaliyetleri sırasında herhangi bir kısıtlama getirilmesi kabul edilemez. Bu kavram, tüm finansal ve finansal olmayan işlemlerin gözden geçirilmesi yanında tüm çalışanlara, ürünlere, kayıtlara ve imkanlara sınırsız olarak erişimi kapsar (Kocabay, 1998: 12).

2.4.3.Doğru ve Güvenilir Bilgi

Yöneticilerin karar almalarında kullanılan finansal ve operasyonel bilgilerin doğru, tamamlanmış, güvenilir, yararlı ve zamanında verilmiş bilgiler olup olmadığının gözden geçirilmesini ifade eder (Çağrı, 1999: 14).

2.4.4. Risklerin Tanımlanması ve En Aza İndirilmesi

İşletmenin potansiyel kayıplarını ifade eder. İşletmelerin yetersiz kontroller nedeniyle yüz yüze kaldığı riskler çok fazladır. Bu risklerin sebebi önemli görev ve yetkilerin birbirinden ayrılmasındaki başarısızlıktan, kurumsal çıkar çatışması politikası oluşturmaktaki başarısızlığa kadar uzanır. İç denetçilerin bu tür tehlikelere karşı, riskler ortadan kalkana kadar gerekli inceleme ve denetimleri yapmaları gereklidir.

2.4.5.Hukuka ve İşletme İçi Kural ve Usullere Uygunluk

İç denetçiler, işletmenin politikalarının, usullerinin ve kurallarının yeterli olup olmadığını ve yararlı amaçlara hizmet edip etmediğini de belirlemesi gerekir. Denetçiler, sözkonusu kural ve usullere uyulup uyulmadığını denetlemekle birlikte bu usul ve emirlerin uygunluğunu da incelemesi kendilerinden beklenir (Sezer, 2001:20).

2.4.6. Kaynakların Etkin ve Verimli Olarak Kullanılması

Denetçinin, yönetime emanet edilen personel, fon, araç ve diğer kaynakların en iyi ve masrafsız şekilde kurulduğundan emin olması gereklidir.

2.4.7. İşletmenin Amaçlarına Etkin Bir Şekilde Ulaşması

İşletmenin daha önce belirlenen amaçlara ve hedeflere ulaşip ulaşmadığının belirlenmesini ifade eder. Yukarıda yer alan tanım, iç denetçiye konulan kuralları sorgulaması, tahminlere ulaşmayı engelleyecek eksikliklerin belirlenmesi, yalnızca risklerin belirlenmesinden çok neyin yanlış olduğunun açıklanması görevlerini de yüklenmektedir.

2.5. BANKANIN TANIMI

Banka terimi Türkçe karşılığı masa, sıra veya tezgah anlamına gelen İtalyanca "Banco" kelimesinden gelmektedir. Tarihçiler bankanın ilk çıkış noktası olarak zamanımızdan altı bin yıl öncesini göstermektedir. Gerçekten Sümerlerin Ourouk sitesi etrafında gelişen ilk uygarlıklarından birinde milattan önce 3500 yılında kurulan mabet, bilinen ilk banka kuruluşudur (Tezer ve Çolak, 1999: 14). Yüzyıllardan beri birçok değişiklikler ve gelişmeler kaydederken, günümüzde en mükemmel şeklini almaya başlamış olan banka konu ile ilgili çok sayıda yazar tarafından, değişik şekillerde tanımlanmıştır. Banka, mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacı güden veya kısaca, faaliyetlerinin esas konusu düzenli bir şekilde kredi almak ya da vermek olan bir ekonomik kuruluştur. Bankanın başka bir tanımı; para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal kişilerle işletmelerin bu alandaki her türlü gereksinimlerini karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu seçen bir ekonomik birimdir (Takan, 2001: 2).

Para ve kredi gibi klasik bankacılık işlemleriyle birlikte, kamusal yönü ağırlıkta olan birçok ekonomik, sosyal ve teknik faaliyetlerin, uluslararası yapılaşma ve kalkınma sorunlarının çözümünün bankalar verilmesi olağan hale gelmiştir (Kandiller, 1996: 13). Bankalar, likit gereksinimi olan firmalara, bünyelerinde tuttıkları fonların gereksinimlerini aşan kısımlarını firmalara bu ihtiyaçları için kredi olarak verirler (Zarakolu, 1994: 26).

Günümüzde bankaların faaliyet alanları o kadar artmıştır ki, bugünkü özelliklerini tam anlamıyla kapsayan bir tanım vermek çok güçtür. Bankalar mevduat toplar, kredi verir, fatura öder, fatura tahsil eder, sanayi kuruluşlarına ortak olur. Borsa faaliyetlerine fiilen katılır, ülkenin kalkınmasını destekler, yönlendirir (Eyüpgiller, 1988: 22). Bugünkü çağdaş banka işlemlerinin çok çeşitli ve karmaşık olması, araçlarının genel ekonomideki etkinliği ve yönetimdeki özellik ve güçlük nedeniyle klasik çağların bankalarından çok değişik ve seçkin bir kurum niteliği kazanmış bulunmaktadır.

Bankaların para yaratma işlevlerinin olması ve makro ekonomik açıdan para politikasının başlıca araçlarından biri olması nedeniyle, bankaların ciddi bir denetim ve kontrol ortamı içerisinde çalışmalarını gerektirmiş ve ayrıca sektörün belirli bir imtiyaza sahip olmasına yol açmıştır (Aksoy, 1998: 2).

2.6. BANKA İŞLETMELERİNİN FONKSİYONLARI

Bankaların faaliyet konuları, faaliyet gösterilen ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine ve uluslararası ilişkilerin genişliğine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Farklı nitelikteki bankacılık işlemlerini değişik kıstaslara göre yine farklı biçimlerde bölmek mümkündür (Altuğ, 1996: 14). Günümüzde bankaların ekonomik açıdan en önemli faaliyeti sermaye ile müteşebbisi karşılaştırmalarıdır. İşletmelerin kısa vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamakta, mevduat ve diğer kaynaklardan sağladığı fonları, işletmelere kredi olarak vermekte bir köprü görevi görerek, ülkenin ekonomik hayatının gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Takan, 2001: 60).

Bankalar bunu yanında ülkenin para politikasının etkinliğini artırmakta, para politikasının yürütülmesinde gerekli araçları oluşturmaktadır. Uyguladıkları çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleri ile uluslararası ticaretin artmasına katkıda bulunmaktadır. İzledikleri kredilendirme politikası ile ekonomide gelir ve servet dağılımını etkileyebilmektedirler. Bankalar genel olarak dört temel fonksiyonu yerine getirir. Bu fonksiyonlar şunlardır.

2.6.1. Kaynak Sağlama Fonksiyonu

Kaynak Sağlama Fonksiyonu, bankalarda iki kaynaktan fon sağlanır. Bunlar özkaynaklar ve yabancı kaynaklardır. Özkaynaklar kendi bünyelerinden sağladıkları kaynaklar, yabancı kaynaklar ise borçlanmak yolu ile üçüncü şahıslardan sağladıkları kaynaklardır (Avery, 1991:15).

Özel kişilerden, kamu kurumlarından ve diğer bankalardan sağlanan mevduat bankacılık faaliyetlerinin en önemli kaynağıdır. Mevduat toplanması ve toplanan mevduatın kredi olarak plase edilmesi işlemleri, banka işletmeciliğinde en önemli ve üzerinde en çok zaman harcanan işlemlerdir.

2.6.2. Fon Kullanma Fonksiyonu

Fon Kullanma Fonksiyonu, bankalar belirli bir maliyetle (ödenen faiz, komisyon ve diğer giderler) sağladıkları fonları, belirli bir gelir karşılığında kullanma yoluna gitmeleri, bankaların fon kullanma fonksiyonunu oluşturmaktadır. Fon toplayıp fon arz etmek suretiyle mali sistemde kaynakların kullanılmasındır. İkinci işlev esas olarak kredi verme işlemlerini kapsar. Bankalar müşterilerine ya para vererek ya da müşterilerin banka itibarından yararlanmasını sağlamak suretiyle kredi açarlar. Bu açıdan bakıldığında banka kredileri nakdi olup olmamasına göre iki bölüme ayrılırlar (Sevilengül, 1998: 122):

a) Nakdi Krediler; belli bir faiz ve komisyon karşılığında borç para verilmesi nakdi kredi işlemlerini oluşturur. Nakdi krediler müşterilerin lehtar olduğu senetleri iskonto etme, avans verme veya borçlu cari hesap açma şeklinde gerçekleştirilir.

b) Gayrinakdi Krediler; banka müşterilerine nakit bir ödeme yapılmadan müşterilerin banka itibarından yararlandırılarak iş yapmalarını kolaylaştıran işlemlerdir. Müşteri lehine teminat verilmesi, senetlerin kabul, ciro, aval işlemi uygulaması, yurt dışı ülke kredilerinin kullandırımı esnasında muhabir bankaya harici garanti verilmesi gibi işlemler gayrinakdi kredi işlemleridir.

2.6.3. Kaydi Para Oluşturma Fonksiyonu

Kaydi Para Oluşturma Fonksiyonu, özellikle gelişmiş ülkelerin ticari bankalarında vadesiz mevduat hesabının açılmasındaki amaç, müşterilerin paralarını güvence altına alma ve ödemelerinde kolaylık sağlama isteğidir. Bu nedenle çoğu ülkelerde vadesiz mevduata faiz verilmez. Bankadaki vadesiz mevduatın bir ödeme aracı olarak kullanılması, bu hesap üzerine çek verilmesi yoluyla olur. Böylece vadesiz mevduat sahipleri nakdi para olmadan satın alma gücü elde etmiş olurlar. Bu nedenle vadesiz mevduat hesabına banka parası veya kaydi para adı verilir (Geylan, 1985: 18). Diğer bir deyişle nakdi para olmadan sadece bankaların hesaplarına borç ya da alacak kaydı düşülerek yaratılan kaydi para günümüzde para arzının en önemli unsurudur.

2.6.4. Hizmet Fonksiyonu

Hizmet Fonksiyonu, bankaların mevduat toplama ve kredi vermenin yanında müşterilerine başka hizmetlerde sunarlar. Ekonomide meydana gelen gelişmelerin ve bankalar arasındaki rekabetin de etkisiyle hizmet fonksiyonu çok gelişmiştir. Bankalar sağladığı başlıca hizmetleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Eldeki paranın saklanabileceği güvenli bir yer sağlamak,

- Müşteri adına para nakli (EFT, Havale, Transfer vs.),
- Borsa işlemlerine aracılık etmek,
- Kefalet ve teminat mektubu vermek,
- Tahvil satışlarına aracılık etmek,
- Kiralık kasa hizmeti sunmak,
- Kambiyo işlemleri yapmak,
- Müşterileri adına çek ve senet tahsilatı yapmak,
- Dış ticaret işlemlerine aracılık etmek,
- Müşterilerine finansal konularda bilgi vermek,
- İtibarlı müşterilerine banka referans mektubu vermek,
- Elektrik, su, doğal gaz, telefon, vb. faturaların tahsilini yapmak,
- Bağkur, Sosyal Sigortalara Kurumu primi, vergi tahsilatı işlemlerini yapmak,
- Müşterilerine kredi kartı, şirket kartı ve seyahat çekleri gibi kolaylıklar sağlamak,
- Müşterilerine bilgi (istihbarat) hizmeti sunmak olarak sırlanabilir.

2.7. BANKACILIĞIN RİSK YAPISI VE BANKA FAALİYETLERİNDEKİ SINIRLANDIRMALAR

Bankaların, diğer ticari işletmeler gibi en önemli hedefleri, elinde bankanın hissesi olan banka ortakları açısından bankanın piyasa değerini maksimize etmektir. Bu nedenle bankanın borç verme, yatırımda bulunma, borç alma, fiyatlandırma, yeni servislerin açılması vb. diğer kararların alınmasında ortakların servetleri üzerinde olacak sonuç etkilerin hesaplanması önem taşır (Santos, 2000: 27). Bu kapsamda banka ortaklarının servetinde olacak etkiler üç temel faktör tarafından belirlenir. Bu faktörler;

- Ortaklara yansıyan nakit tutarının artması,
- Bu nakit akımının veya kazanımın sürekliliği,

- Bu nakit döngüsündeki risklerin niteliği şeklinde sıralanabilir (Fraser, 1995:11).

2.7.1. Banka İşletmelerinin Karşılaştığı Riskler

Risk, kurumun hedeflerinin gerçekleşmesini engelleyecek her türlü olay veya durumlardır (Fıkrkoca, 2003: 25). Bankaların ağırlıklı olarak para ticareti yapması ve faaliyet konularının hata götürmeyen nazik bir yapıya sahip olması nedenleriyle banka işletmeciliği ile risk işletmeciliğinin eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bankalar para kazanmak için risk almak zorundadırlar. Bu yüzden banka yönetimi kazanç/risk açılımını dengeye getirmek için alternatif yatırım stratejileri oluşturmak durumundadır.

Risk ile belirsizlik kavramları farklı kavramlar olmakla beraber her iki kavramın da gelecekteki sonuçların kesinlikle bilinemeyeceği durumları anlattığını düşünenler, riski beklenen bir sonucun belirsizlik derecesi olarak tanımlarlar. Diğer bir ifade ile risk bir olayın veya olaylar setinin ortaya çıkma olasılığıdır. Risk sözcüğü, genel olarak negatif veya istenmeyen bir duruma karşılık gelmektedir (Karacan, 1997: 16). Bundan dolayı risk, belirsizliğe karşı maruz durum olarak ifade edilmekte ve belirsizlik ve belirsizliğe maruz kalma olarak iki temel faktör ile tanımlanmaktadır.

Mali piyasalarda risk yerine "exposure" terimi kullanılmaktadır. Bu kavram, mevcut pozisyon sonucu ortaya çıkabilecek zarar ve kazançları içermekte ve riski hem negatif, hem de pozitif olarak tanımlamaktadır (Gültekin, 2001: 3).

İç kontrol sistemi oluşturulurken dikkate alınması gereken en önemli faktörün, risk faktörü olduğu dikkate alınarak, bu kapsamda risk türleri aşağıda açıklanmıştır. Ancak bu riskleri azaltmaya yönelik olarak iç kontrol sistemi

oluşturulurken bu genel risk türlerinin dışında başka risklerin de var olduğu ve risklerin türleri ile önemlilik derecesinin çeşitli faktörlere bağlı olarak bankadan bankaya değişebileceği gözardı edilmemelidir.

2.7.1.1. Kredi Riski

Bu risk, potansiyel kayıplar açısından büyük bir önem taşır. Kredi riski müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır. Yani kullanılan kredinin geri dönmeme halini ifade eder. Kredinin geri dönmemesi, borcun tamamen veya kısmen kaybına neden olur. Kredi vermek, bankacılığın en başta gelen işlevi olmakla birlikte aynı zamanda bir bankanın en riskli faaliyetidir. Kredi borçlularının borçlarının anaparasını ve faizini zamanında ödememeleri ihtimali kredi riskini oluşturur.

Mali riskler arasında en önemli olanı ve Türk bankalarının yönetimine en çok dikkat ettiği risk, kredi riskidir. Türk bankacılık sektörü, yıllar boyunca kredi riskine gereken önemi vermektedir. Ancak sektörde artan rekabet, risk alma açısından da bazı sonuçlar doğururken, bankaların kredi stratejilerini yeniden gözden geçirmelerinin gereği de ortaya çıkmıştır. Kredi riskinin bir bütün olarak ele alınması bankacılık sektörünün giderek daralan uluslararası finansman ortamına rağmen, donuk alacaklarının seviyesini düşük tutarak kredi riskini yönetebileceğini ortaya koymuştur (Erçel, 2000: 68). Özellikle gelişmiş ülkelerde ticari bankaların aldıkları en önemli risk kredi riskidir. Oysa gelişmekte olan ülkelerde, Türkiye'de olduğu gibi, bankaların kredi portföylerinin küçük olması, az sayıda bilinen müşteri ile çalışılması bu riski azaltmaktadır (Köylüoğlu, 2001: 82).

Borçluların anaparasını ve faizini zamanında ödememeleri aynı zamanda bankalar açısından hem likidite hem de kar zarar sorunu yaratır. Bankaların kendilerine ilişkin bu riske, aynı zamanda gecikme ya da temerrüt riski de denilebilir. Son yıllarda pek çok sayıdaki banka iflasları geri dönüşü olmayan kredilerden dolayı ortaya çıkmıştır.

Basel Komitesi'nce kredi riskinin etkin bir şekilde yönetilmesini sağlayacak unsurlar, üst düzey banka yönetiminin kalitesi ve banka karar alma süreçlerinin doğru bir şekilde işlemesi olarak belirlenmiştir. Bunlara ilave olarak, kredi borçlusu tarafından hangi amaçlar ve planlar doğrultusunda kredi talep edildiğinin incelenmesi, kredi borçlusunun talep ettiği kredinin geri ödenmesinde kullanılacak fon kaynaklarının analiz edilmesi, kredi alanın çeşitli senaryolar altında bu kredileri geri ödeme performansının ölçülerek, kredinin tahsil edilebilirliğinin tespit edilmesi, kredi alan firmanın gelecekteki nakit akımlarında değişmeler görülmesi olasılığı esas alınarak, kredinin risk/getiri analizi yapılması öngörülmüştür (Cenk, 2005: 3).

Kredilerin sınırlı sayıdaki kişiler, sektörler ve ülkeler üzerinde yoğunlaştırılması ve önemli miktarda kredinin belli bir ekonomik gruba kullandırılması kredi riskini arttıran başlıca hususlardır.

Kredi riskini azaltan belli başlı uygulamalar ise;

- Belli sektörlerle, kişilere yoğunlaşmanın önlenmesi,
- Kredi açılacak müşterilerin detaylı olarak incelenmesinin sağlanması,
- Bir kişiye veya gruba verilecek kredilere limit getirilmesi,
- Kredi verme kararlarının banka yönetiminin gözetimi altında gerçekleştirilmesi ve kredi kararı verilmeden önce verilecek krediye ilişkin detaylı bir değerlendirme yapılması şeklinde özetlenebilir.

Bir finansal kuruluşun kredi riskini ölçmek ve kredinin geriye ödeme gücünü saptamak için krediyi alanın geri ödememe riskinin ölçülmesi gerekir. Genelde finansal kuruluşların kredi riski ve geri ödememe riskini ölçmekte kullanılan yöntemler ve modeller birbirine çok benzemektedir. Geri ödememe risk modelleri üç grup model olarak ele alınmaktadır. Bu modeller; Kalitatif modeller, Kredi skorlaması (derecelendirilmesi) modeli ve Newer modelleridir.

2.7.1.2. Faiz Oranı Riski

Bu risk, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir-gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar (Çelik, 2001: 62). Örneğin, eğer borçlanılan para üzerindeki faiz giderleri, borç olarak verilen krediler üzerindeki faiz giderlerinden daha hızlı artıyorsa, artan faiz oranları bankanın kar marjını düşürecektir.

Bankanın farklı vadeler ve faiz yükü ile yükümlülükleri arasındaki ortaya çıkabilecek uyumsuzluk faiz oranı riskini oluşturur. Faiz oranı riski genel olarak iki şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki bankanın yükümlülüklerine kıyasla daha uzun vadeli varlıklara sahip olmasından kaynaklanan yeniden finanslama riski olup, bankanın bu durumda uzun vadeli olarak bulundurduğu varlıklarını finanse etmek için yeniden borçlanmak ya da borçlarının vadesini uzatmak isterse karşılaşılabileceği maliyet riskini ifade etmektedir. İkincisi ise bankanın yükümlülüklerine kıyasla daha kısa vadeli varlıklar tutmasından kaynaklanan yeniden yatırım riski olup, yeniden yatırılan fonların getirisinin fonların maliyetinin altına düşmesi olasılığını ifade etmektedir (Karacan, 1997: 23).

Türk bankacılık sektörünün, kısa vadelerde faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması, yabancı kaynakların varlıklara göre daha kısa sürelerde yeniden fiyatlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Varlık ve yükümlülüklerin yeniden fiyatlama dönemlerindeki bu uyumsuzluk, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan duyarlılıklarını arttırmaktadır. Diğer yandan bankalar, faiz oranlarının artma eğilimi gösterdiği dönemlerde, repo yoluyla düşük faiz getirili kamuya ait menkul kıymetlerini, daha yüksek getirili olanlarla değiştirmek suretiyle, faiz riskini kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca sektörde, swap gibi bazı türev enstrümanlar da, bu amaca yönelik olarak kullanılmaktadır (Erçel, 2000, 67).

Faiz oranındaki dalgalanmalar ve varlıklar ile yükümlülükler arasında yukarıda anlatıldığı şekilde vade farkı oluşması faiz oranı riskini arttıran başlıca faktörlerdir. Faiz oranı riskini azaltmaya yönelik başlıca uygulamalar ise;

- Uzun vadeli ve sürekli varlıkların uzun vadeli kaynaklarla, kısa vadeli ve geçici varlıkların kısa vadeli fonlarla karşılanması,
- Net faiz marjını yeterince yüksek tutmaya yönelik bir politika izlenmesi şeklinde özetlenebilir (Tevfik, 1997: 260).

2.7.1.3. Likidite Riski

Genelde likidite, bir bankada oluşan nakit fazlasını veya gerektiğinde yükümlülüklerini ya da diğer müşterilerinin taleplerini makul maliyetlerle karşılayabilme gücü olarak tanımlanabilmektedir. Likidite riski ise, bir bankanın bugün ve gelecekte yükümlülüklerini karşılayamamaktan dolayı gelirinde ve sermaye düzeyinde ortaya çıkma olasılığı olan kayıpları ifade etmektedir. Bu nedenle risk ile getiri arasında çok yakın bir korelasyon vardır. Risk arttıkça getiri artmaktadır. Yüksek getiri peşinde koşan bir banka için bu olay bankanın temerrüde düşmesine, ödeme güçlüğü çekmesine, likidite sıkıntısına girmesi hatta iflasına yol açabilmektedir (Ünsal, 2001: 1). Bu risk banka müşterilerinin hesaplarındaki paraları çekmesi ve/veya uluslar arası finans piyasalarına girip kaynak sağlayamaması durumunda büyür (Mandacı, 2003: 72).

Bankalar, taahhütlerini zamanında yerine getirebilmek amacıyla, mevcutlarında nakit değerler ya da likiditesi yüksek finansal araçlar bulundurmak durumundadırlar. Eğer bir banka, taahhütlerini karşılayabilecek söz konusu araçlara sahip değilse, likidite riski ile karşı karşıya demektir. Bu risk, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumunda ortaya çıkar (Çelik, 2001: 62).

Likidite riskine bakıldığında, mevduat sahiplerinin kısa vadeleri tercih ederken, yatırım sahiplerinin yüksek enflasyon beklentileri ve belirsizliğin yönlendirmesiyle daha uzun vadeleri araması, Türk bankacılık sektörünün aktif ve pasiflerinin vade yapılarında da, yansımaları neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sektördeki bankalar, likidite riskine daha duyarlı hale gelmişlerdir. Özellikle, son dönemlerde dünya ekonomisinde yaşanan mali sıkıntılar ve global mali krizler sonrasında, gelişmekte olan ekonomilerin birçoğu riskli görülmeye başlanmıştır. Bu durumda, uluslararası yatırımcılar Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalara yatırım yapma konusunda daha ihtiyatlı davranmaya ve bu piyasalara, kredi kullandırmalarında daha seçici olmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Türk bankacılık sektöründe, kredi dağıtımlarını azaltarak likit kalmayı tercih etmiştir (Erçel, 2000: 68).

Genel olarak incelendiğinde, büyük bankalar küçük bankalara oranla daha az likidite riski ile karşılaşmakta ve söz konusu durum iki nedenden kaynaklanmaktadır (Özkan, 1999: 43). Bunlardan birincisi, büyük bankalarda çekilen mevduatın toplam mevduatın küçük bir kısmını oluşturma ihtimali daha yüksektir. Çünkü büyük bankaların mevduatları, küçük bankalara oranla daha geniş bir alana yayılmaktadır. İkincisi ise, ölçekleri nedeni ile büyük bankalar, genellikle bankalararası piyasaya daha iyi faiz oranıyla ve daha elverişli dönemlerde girmektedir.

Piyasada bankaya olan güven eksikliği, finans piyasalarının istikrarsız oluşu ve uzun süreli kısa vadeli borçlanma politikası izlenmesine karşın uzun vadeli kredi kullandırılması, hususları likidite riskini arttıran başlıca unsurlardır

Likidite riskini azaltan başlıca uygulamalar ise;

- Bankaya girmesi ve çıkması muhtemel fon tutarlarının yakından takip edilmesi ve nakit akımının kesintisizliğini sağlamaya yönelik tedbirlerin alınması,
- Yeterli ölçüde likiditesi yüksek düzeyde olan varlıklara sahip olunması,
- Bankanın varlıkları ile yükümlülüklerinin vade yapısının birbirine yakın olmasının temin edilmesi,

- Piyasada istenildiği zaman yeni fon bulabilme imkanının bulunması şeklinde özetlemek mümkündür.

2.7.1.4. Piyasa Riski

Piyasa riski bankanın bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarda bankalarca tutulan pozisyonlarda finansal piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve döviz kuru riskinden dolayı zarar etme ihtimali olarak tanımlanır (Aloğlu, 2005: 39). Bu tanımdan da görüleceği gibi piyasa riskinin içinde faiz riski, döviz kuru riski, hisse senedi pozisyon riski ve emtia fiyatları riskini içine alır. Genel anlamda piyasa riski denildiğinde ise, mevcut bir varlık veya yükümlülüğün ileriki bir tarihteki piyasa değerinin belirsizliği olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan piyasa riski bankacılık sektörünün karşılaştığı risklerin en geniş kapsamlısıdır.

Bu risk, bankaların sahip oldukları bir ya da birden fazla ticari varlığın işleme tabi tutulabileceği süre dahilinde, piyasada meydana gelen beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların sebep olduğu kayıp veya beklenenden düşük seviyedeki kar halini ifade eder (Çelik, 2001: 62). Piyasa riski herhangi bir zaman zarfında meydana gelebilir.

Piyasa riskini en aza indirmek, piyasa disiplinin sağlanmasıyla mümkündür. Piyasa disiplini; piyasadaki kurumlarla ilgili bilgilerin zamanında doğru ve şeffaf şekilde alınmasını içerir. Bankacılık sektöründe piyasa disiplinin sağlanmasıyla birlikte, piyasadaki ilgili birimler, çok daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilecekler ve böylece istenmeyen riskler en aza indirilecektir (Erçel, 2000: 135).

2.7.1.5. Kur Riski

Ülke parasının diğer paralar karşısında değer yitirmesi veya kurumun döviz pozisyonunda mevcut yabancı paraların birbirleri arasındaki değerlerinde meydana

gelen değişimler sonucunda uğranılacak zarar olarak tanımlanabilir (Kaval, 2000: 28). Diğer bir ifade ile bu risk, kurlardaki değişmelerden kaynaklanan kazanç ve kayıplarla ilgilidir. Kur riski, yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi halinde ortaya çıkar, sonuçta bu da kar veya zarara yol açar.

Kur riski bankacılık sisteminde 1970'li yılların başından itibaren sabit kur sisteminin terk edilmesi ile önemli hale gelmiştir. Kur riskine ilişkin olarak, Türk Lirası, faiz oranları ile Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası veya alternatif yatırım araçlarına dönüştürmesinin en büyük nedenidir. Türkiye'de kur riskine bağlı açık pozisyon izleme uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Çeşitli güçlük ve kayıplarla karşıladıktan sonra, Türk bankacılık sektörü, kur riski konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmuştur. Ayrıca TCMB'de, yaptığı birçok yasal düzenlemeyle, bu riski azaltma yönünde önlemler almış ve uygulamaya koymuştur (Erçel, 2000: 69).

2.7.1.6. Sermaye Yetersizliği Riski

Bu risk, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçekleşen risklerinden oluşan kayıplarını telafi edebilme gücünü ifade eder (Çelik, 2001: 62). Eğer mevcut sermayesi, söz konusu risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir. Eğer mevcut sermaye, kayıpları karşılayamayacak durumda ise, risk büyük demektir. Bu durumda gerekli önlemlerin en kısa sürede alınması gerekmektedir.

2.7.1.7. Faaliyet Riski

Faaliyet riski, kurum içi kontrollerdeki aksamalar ve şirket yönetimindeki hatalardan kaynaklanan risk olarak tanımlanmaktadır. İç kontrollerdeki aksamalar mevcut hata ve sahtekarlıkların gözden kaçmasına yol açabileceği için bu risk bankanın zararda olmasının nedenlerinden birisi de olabilir (TBB, 1997a: 3).

Faaliyet riski, bir bankanın maliyetlerinin gelirlerini aşan bir biçimde faaliyette bulunması ve bu nedenle öz kaynaklarını yitirmesi ihtimalidir. Yukarıda anlatılan tüm riskler de bir ölçüde faaliyet riski olarak değerlendirilebilir. Örneğin, kredilendirme faaliyetleri yeterince kontrol edilemez ve çeşitlendirilemezse, banka için önemli sorunlar doğurabilir. Risklerin hemen hemen hepsinin faaliyet yönü vardır ve risklerin maliyeti de faaliyetlerin kontrolü ile azaltılabilir (Tevfik, 1997: 294).

Faaliyet riskinin içinde teknoloji riski, yasal risk, ahlaki risk ve itibar riski de yer almaktadır. Faaliyet riski, bankanın bilgi sistemlerinin raporlama sistemlerinin içsel risk izleme kurallarının kötüleşmesi sonucu maruz kalınan risk türüdür.

Bankalardaki işlemlerin yoğunluğu ve işlemlerin yeterince kontrol edilememesi, harcamaların kontrol altında tutulamaması, teknolojik yeniliklerin maliyet tasarruflarını sağlayamamaları ve yeni banka ürünlerinin hizmete sunulması hususları faaliyet riskini arttıran faktörlerdir. Faaliyet riskinin azaltan faktörler ise;

- Bankalarda iyi bir iç kontrol sisteminin bulunması ve tüm işlemlerin kontrole tabi olması,
- Bankalardaki teknolojik yeniliklerin ve yeni ürünlerin uygunluğunun yönetim tarafından ciddiyle değerlendirildikten sonra uygulamaya geçilmesi şeklinde özetlenebilir.

2.7.1.8. Suistimal Riski

Suistimal riski, banka yöneticilerinin, çalışanların ve diğer kişilerin usulsüz kayıtlama, hile vb. yöntemler kullanarak banka varlıklarını haksız olarak kendilerine mal etmeleri olasılığıdır.

ABD'de yayınlanmış istatistiklere göre münferit banka iflaslarının en önemli ve etkili nedeni suistimallerdir. Diğer yandan suistimaller hem mevduat sahipleri hem de sigorta kurumları açısından maliyeti en yüksek olan iflas nedenleri arasında yer almaktadır. ABD'de yayınlanmış bu istatistikler suistimallerin banka iflaslarında ne kadar önemli olduğu hususunda genel bir fikir vermektedir.

Suistimalin pek çok çeşitli biçimleri bulunmaktadır. Bunlar evrensel şekilde tekrar ve tekrar denenmektedir. Çalmanın daha karlı ve daha az riskli yollarının olduğu bankacılıkta kasalardan para çalmak nadirdir. Bankalarda suistimalin en popüler yöntemlerinden birisi işbirliği yapılan bazı kişilere kredi açmaktır. Bu yöntemle çekilen kredi geri dönmediğinde çalma amacı gizlenebilir ve yapılan işlemin hatalı bir kredi açılması ya da şansızlıktan kaynaklanan olumsuzluk olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Bu yöntem aralarında Penn Square Bank da dahil çok sayıda iflas eden bankada uygulanmıştır (Karacan, 1997: 21).

2.7.1.9. Ülke Riski

Ülke riski genel olarak uluslararası kredi işlemlerine, kredi alan kişi ya da kuruluşun faaliyette bulunduğu ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapısı nedeniyle yükümlülüğünü tamamen ya da kısmen yerine getirememesi anlamına gelir. Yani ülke riski, bir ülkenin çeşitli nedenlerden dolayı iç ve dış yükümlülüklerini yerine getirememesi veya getirmemesi ve ülkenin kendine özgü koşullarından kaynaklanan bütün risklerin toplamı olarak tanımlanabilir (Aloğlu, 2005: 40).

2.7.2. Banka Faaliyetlerindeki Sınırlandırmalar

İş dünyasında her sektörde yönetim karar alırken pek çok faktörün işletme faaliyetlerine getirdiği sınırlamaları dikkate almak durumundadır. Ancak bankaların faaliyetlerini sürdürürken karşılaştıkları sınırlamalar pek çok sektörün karşılaştığı sınırlandırmalardan daha geniş ve daha önemlidir.

Genelde bankanın dış çevresi tarafından konulan bu sınırlandırmaların banka yönetimi tarafından iyi anlaşılması, verilecek kararlarda dikkate alınması ve özellikle bankalarda iç kontrol sistemi oluşturulurken bu etkilerin değerlendirilmesi başarılı bir banka işletmeciliği için önemlidir. Çünkü, bu sınırlandırmalara uyulmaması nedeni ile iflasa neden olacak ölçüde bankanın pazar kaybına uğraması her zaman olasılık dahilinde bulunmaktadır.

Bankaların faaliyetlerine etki eden sınırlandırmalar başlıca üç kategoride sınıflandırılmakta olup, bunlar; pazar sınırlandırmaları, sosyal sınıflandırmalar ve yasal düzenlemeye bağlı sınırlandırmalardır.

2.7.2.1. Pazardaki Sınırlandırmalar

Banka yönetimi, banka ortaklarının servetini maksimize etmek amacıyla risk yönetimini gerçekleştirirken ve yönetim kararları alırken pazardaki mevcut sınırlandırmalarla karşılaşır. Bu sınırlandırmalar bir ölçüde pazar riski olarak da adlandırılabilir.

Pazardaki diğer bankalarla veya para ve sermaye piyasalarında faaliyet gösteren diğer finansal kuruluşlarla rekabet etmek zorunda kalması en önemli pazar sınırlandırmasıdır. Örneğin, banka yönetiminin hesaplamalarına göre kredi riskini gidermek için verilecek kredilerden %3 faiz alınması gerekirken, pazardaki diğer kuruluşların %2 oranı üzerinden kredi sağlamaları durumunda, banka yönetimi alacağı kredi kararlarında, artık pazarda %2 ile sağlandığı gerçeğini dikkate almak durumunda kalacaktır. Bu örnek pazarda olabilecek bir sınırlandırma olup, banka üzerine etkisi bazen bankanın zarar etmesine varacak kadar ağır olabilir.

2.7.2.2. Sosyal Sınırlandırmalar

Bankalar üzerindeki sosyal sınırlandırmalar, bankaların tarihsel olarak finans sisteminin merkezini oluşturmalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin bankanın finansal kriz dönemlerinde pek çok kuruluşa kredi açmak zorunda kaldıkları görülür. Çünkü bankanın gösterdiği finansal performans netice itibari ile faaliyet gösterdiği toplumun ekonomik açıdan sağlıklı olmasına bağlıdır ve bu nedenle faaliyet gösterdikleri ekonomik yapının sağlıklı olarak işlemesi için ellerinden geleni yapmaları gerekmektedir. Toplumun bankalardan beklemekte olduğu sosyal içerikli fonksiyonların bankalar tarafından üstlenilmesi bir şekilde toplum nezdinde bankanın itibarının tesis edilmesi açısından önemlidir.

2.7.2.3. Yasal Düzenlemelere Bağlı Sınırlandırmalar

Yasal düzenlemeler, banka portföyü yönetilirken banka faaliyetlerini en önemli ölçüde etkileyen sınırlandırmalardır. Yasal düzenlemeler bankaların karlılığı ve ayakta kalabilme yeteneklerini önemli ölçüde etkilemektedirler. Örneğin, bankanın varlıklarını ve yükümlülüklerini etkin şekilde çeşitlendirmesini önleyen düzenlemelerin bankaların iflas riskini arttırdığı ileri sürülmektedir (Karacan, 1997: 28).

Bankaların faaliyetlerine getirilen belli başlı yasal sınırlandırmalara kısaca aşağıda yer verilmektedir:

- Banka varlıklarının yapısı konusunda getirilen kısıtlamalar; sermaye tabanları konulması, gayrimenkullere yapılan yatırımların belli bir limit de tutulması, belli tutarda rezervin tutulmasının zorunlu olması gibi düzenlemeleri örnek olarak vermek mümkündür.
- Kredilendirmeye yönelik sınırlandırmalar; örneğin aynı gruba verilebilecek kredi tutarına limit konulması.
- Fiyatlandırmada sınırlandırmalar; geçmiş dönemlerde mevduatlara uygulanacak faiz oranlarına getirilen taban ve tavan uygulamaları bu tür

sınırlandırmalardır.

- Coğrafi açıdan getirilen sınırlandırmalar; bankaların bir bölgede veya ülke genelinde faaliyet göstermelerinin engellenmesi şeklindeki düzenlemeler örnek olarak gösterilebilir.
- Banka açmaya veya yeni şubeler açmayı zorlaştıran düzenlemelerde yine bu kapsamda değerlendirilebilirler.

Bankaların makro ekonomik açıdan finans piyasalarındaki ağırlığı, bankacılık sektöründe olabilecek herhangi bir olumsuzluğun ekonominin diğer alanlarını da olumsuz olarak etkileyebilmesi nedenleriyle, banka faaliyetlerinin sıkı bir yasal düzenlemeye tabi tutulmasını gerektirmektedir.

Bankaların faaliyetlerine sınırlandırmalar getiren yasal düzenlemelerin genellikle, bankaların başarısız olma riskini azaltmak veya banka kredilerini fiyatlandırılması ile kredilerin bir ölçüde genel ekonomik sağlığın muhafaza edilmesine yönelik olduğu görülmektedir.

2.8. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ VE BEKLENTİLER

Bankacılık sektörünün temeli üçlü bir saç ayağına benzetilirse; bu ayakların ikisi "güven" ve "itibar", diğer ise "sermaye" veya "güçlü mali yapı" olarak karşımıza çıkar. Güven ve itibar bir bankanın kısa sürede elde edebileceği şeyler değildir. Söz konusu değerlere sahip olmak isteyen bir banka hedefine uygun politikalar benimsemelidir. Bu politikalar globalleşme sürecinde daha çok önemli hale gelmiştir. Çünkü global rekabet koşullarına uygun olarak hazırlanmayan politikalar, ulusal ve uluslararası piyasalarda güven ve itibar sahibi olmayı engelleyecek veya belirlenen hedeflere ulaşmaya mani olacaktır (Kahraman, 2000: 1).

Ancak güvenli ve sağlıklı bir finans piyasası oluşturmak bu piyasanın oyuncularını olan bankaların görevi olduğu kadar, bu piyasada oyunun kurallarını koyan taraf olan kamu gücünün de görevidir. Bu nedenle 4389 Sayılı Kanun'unun

gerekçesinde "gerek tasarrufların korunması ve bunların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması, gerekse mali sektörde doğabilecek olumsuzlukların önlenmesi için, ülkeden ülkeye farklılık arz etmekle birlikte, kanun koyucu bankalara ilişkin mevzuat ve tasarrufları koruyucu önlemler getirmekte ve birer güven ve itibar müessesesi olarak kurulan bankaların, likidite, emniyet ve rantabilite çerçevesinde faaliyet göstermeleri ve etkin bir şekilde denetlenmelerini sağlayabilecek düzenlemeler yapmaktadır" açıklamalarına yer vermiştir. Bu nedenle 4389 ve 4491 Sayılı Kanunlar ile Bakanlar Kurulu'nda esaslı değişiklikler yapılmış ve değişiklikler sonrasında Türkiye'de düzenleme ve denetleme görevi yeni oluşturulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na verilmiştir. Kurul'un kanunun verdiği yetkiye dayanarak yapacağı denetim ve düzenlemelerden biri de risk yönetimidir.

2.8.1. Bankalar Kanunu ve Risk Yönetimi

Bankalar genel olarak tasarruf sahipleri ile finansman ihtiyacı olanları bir araya getiren kuruluşlardır. Bu nedenle, bankalar ile ilgili düzenlemeler, tasarrufların korunması ve toplanan kaynakların etkin bir şekilde ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak kullanılmasını sağlayacak nitelikte olmak durumundadır. Bu amaçların sağlanması ise sistemin sağlıklı bir şekilde işlediğine olan güvene bağlıdır. Bu nedenle her ülkenin kendine özgü bazı hususlardan dolayı bir takım değişiklikler göstermesine rağmen, ülkelerin yasama gücü, hem mevduat sahiplerinin tasarruflarını güvence altına alınması, hem de kaynakların en rasyonel şekilde kullanılmasını sağlayacak şekilde mali sektör ile ilgili düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemelerin biri de mali sektörde risk ölçüm ve yönetimi ile gözetim teknikleri konusunda araştırmalar yapmak, model ve teknikler geliştirmek ve bunlar ile ilgili politika önerilerinde bulunmaktır (Kahraman, 2000: 2).

Hızla globalleşen dünyada bankacılık alanında yeni yapılar ile ilgili olarak yeniden yapılandırma araştırmalarının yapıldığı ve denendiği bilinmektedir. Bundan dolayı Türk bankacılık sisteminin de uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması gerektiği, ilk olarak 4389 Sayılı Kanun'un gerçekleşmesinde yer almış ve

01.11.2005 tarihli 5411 sayılı yeni Bankacılık Kanununda da olduğu gibi kabul edilmiştir. Bu amaçla 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 9.maddesinin 4.bendinde aşağıdaki hüküm yer almıştır:

"Bankalar, işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esas ve usulleri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından çıkarılan yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi ile risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla yükümlüdürler." BDDK Teşkilat Yönetmeliği'nin (22.06.2000 tarih ve 24087 Sayılı Resmi Gazete) 13.maddesinde belirtildiği üzere; ana hizmet birimlerinden biri olan İzleme Dairesi Başkanlığı'nın görevi, risk yönetim teknikleri ve analiz yöntemlerinde kullanılacak veri tabanında yer alacak bilgilerin tanımlamalarını yapmaktır. Yine aynı yönetmeliğin 20.maddesinde belirtildiği üzere ana hizmet birimlerinden bir diğeri olan Risk ve Gözetim Teknikleri Araştırma Dairesi Başkanlığı'nın görevleri de şunlardır:

- Mali sektörde risk ölçüm ve yönetimi ile gözetim teknikleri konusunda araştırmalar yapmak,
- Model ve teknikler geliştirmek,
- İç denetim, risk ölçüm ve yönetimi ile gözetim teknikleri ve ilgili istatistiksel araçların kullanımı konusunda ilgili birimlere teknik destek sağlamak,
- Yukarıda belirtilen konularda politika önerilerinde bulunmak,
- Kurum başkanı tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

2.8.2. Finansal Risk ve Yönetimi

Risk gelecekte ortaya çıkacak olaylarla ilgili belirsizlik olarak tanımlanabilir. Hayatın her alanında karşımıza çıkan risk, finans piyasaları söz konusu olunca önem kazanmaktadır. Risk yönetimi ise, eğer herhangi bir birey veya kurum gerçekleşebilecek nitelikteki bir riski azaltmak için herhangi bir finansal ürüne sahip

oluyorsa, bu işlem finansal risk yönetimi veya riskten korunma (hedging) olarak tanımlanabilir (Kahraman, 1999: 2).

İşletmelerde finans yöneticilerinin karşılaştıkları belli başlı riskler ikiye ayrılır Bunlar, finansal riskler ve muhasebe risklerdir. Finansal riskler, isabetli olmayan finansal yönetim politikalarının uygulanması veya usulsüz işlemlerin gerçekleştirilmesi sonucu varlıkların kaybı olasılığıdır. Muhasebe riskleri, varlıklar ile ilgili hesap verme yükümlülüğünün yerine getirildiği raporlarda ve kayıtlarda hata olma olasılığıdır.

Varlıkların hırsızlıktan korunmasındaki veya varlıkların yönetilmesindeki başarısızlık ortaklar ve alacaklar için zarar riskini yaratır. Muhasebe kayıtlarında ve raporlarında kasıtlı ve kasıtsız olarak yapılan yanlışlıklar sonucu ortaya çıkan hatalı bilgilerin karar alma sürecinde hem yöneticiler hem de işletme ile ilgili kişiler tarafından kullanılması halinde alınan kararlarda yanılma riski ortaya çıkar (Kepekçi, 1994: 9).

Bunların dışında finansal risklerin niteliğini etkileyen faktörler aşağıda gösterildiği gibi sıralanabilir:

- İşletmenin büyüklüğü,
- İşletmenin faaliyet konusu,
- Yöneticilerin yeterliliği,
- Yönetimdeki bütünlük,
- Muhasebe uygulamalarındaki değişiklikler,
- Varlıkların likiditesi,
- Faaliyetlerin karmaşıklığı,
- Yasal düzenlemeler,
- Kritik noktalarda görev yapan personelin değişimi,
- Hızlı büyüme,
- Teknolojik yenilikler.

Yapılan değerlendirmelerde işletmenin faaliyet konusu, işletmenin büyüklük derecesi, varlıkların likidite dereceleri ve işletmedeki değişmeler (yeni bir sisteme geçilmesi, teknolojik yenilikler, yeni ürün vb) işletmenin risk derecesini önemli ölçüde etkileyen baslıca faktörler olarak kabul edilmektedir (Marshall, 1995a: 2).

Riskten kaçınma faaliyetlerini de üç grupta toplamak mümkündür (Santomore, 1997:3):

- Etkin olmayan ve yanlış olan finansal kararlardan kaçınabilmek için süreç, sözleşme ve prosedürlerin standartlaştırılması,
- Kredi alanları (borçluları) eşitlendirme yoluyla fayda sağlayacak ve zararların etkilerini azaltacak portföyleri oluşturmak,
- Kurum yönetimi ile yapılan, çalışanların sorumluluğunu gerektiren ve onları teşvik etmeye yönelik sözleşmelerin uygulanması.

Finans piyasalarında riskten bahsedince yatırım araçlarının içerdiği risk anlaşılır. Eğer, yatırım aracı devlet tahvili veya hazine bonosu ise, risk taşımadığı kabul edilmektedir. Çünkü, bunları elinde bulunduran kişilere faiz ve anapara devletçe mutlaka ödenecektir. Bir devletin bunların karşılığını ödeyemeyeceği teorik olarak kabul edilmez. Ancak zel sektöre ait yüksek getirili bir tahvilden bahsediliyorsa, bu tahvil büyük bir risk taşımaktadır. Bu nedenle bir finansal ürün elde edildiğinde, bu elde etme ile ilgili olarak belli bir düzeyde risk alınmaktadır.

Finansal risk ve risk yönetimi mali piyasada faaliyet gösteren organizasyonları yönetiminin vazgeçilmez bir parçası haline getiren nedenler 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Nedenleri de, 1973 yılında Chicago Board of Trade’in (CBOT) belirli hisse senetleri üzerinde standart opsiyon sözleşmeleri yapabilmesine olanak tanınması; Black&Scholes’un opsiyonları değerlemesi ile ilgili modeli; 1979’da ABD’nin yeni ekonomi politika anlayışı ile aşırı faiz oranlarının ortaya çıkması ve 1980’ler boyunca uluslararası finans piyasalarındaki gelişmelerdir (Basel Committee, 1997: 2).

Uluslararası piyasalardaki dalgalanmalar nedeniyle, bu piyasalarla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması ihtiyacı 1990'lı yılların ortalarında hız kazanmıştır. 1995'te Londra'daki en eski yatırım bankası Baring Brothers Bank'ın, Nick Leeson'un Singapur'da piyasa endeksi spekülasyonundaki başarısızlığından sonra çökmesi, siyasal ve yasal düzenlemeleri yapmakla sorumlu olan çevrelerin gözünde risk yönetiminin önemini artmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, 1997 yılında Basel Komite (The Basel Committee) Etkin Bankacılık Denetim ve Gözetiminin Temel Prensiplerini yayımlamıştır. Buna ilave olarak, 1997 yılının Şubat ayında Uluslararası Finans Enstitüsü (The Institute of International Finance) özel sektörün bakış açısından mali holdinglerin gözetim ve denetimi (The Supervision of Financial Conglomerates Private Sector Perspective) ile ilgili raporunu yayımlamıştır. Son olarak da, The Basel Committee on Banking Supervision, International Organization of Securities Comissions ve International Association of Insurance Supervisors'ın ortak forumu tarafından risk konsantrasyon ilkeleri yayımlanmıştır. Bu düzenlemelerin amacı finansal sektörde faaliyet gösteren işletmelerin basiretli bir yönetim anlayış ve yapısına kavuşması için gerekli ilkelerin sunulmasıdır (Eiteman, 1998: 3). Ancak kısaca değinmek gerekirse, Basel Komitesi'nin yayımladığı Etkin Bankacılık Denetim ve Gözetiminin Temel Prensipleri gelişmiş olup olmamasına bakılmaksızın herhangi bir ülkenin bankacılık sistemindeki zayıflık hem o ülkenin hem de uluslararası finans sisteminin istikrarını tehdit edebilir. Finans sistemlerinin gücünü artırma ihtiyacı gittikçe artan uluslar arası bir kaygı olarak dikkat çekmektedir. Bu çerçevede bir çok kuruluş (Örneğin, Basel Committee on Banking Supervision, IMF, BIS ve The World Bank) dünyadaki mali istikrarı arttıracak yollar aramaktadır.

Bankacılık üst kurulu yetkilileri, bankaların belli riskleri tanımlama, gözlemlene ve kontrol altına alma ve bu risklere uygun olduğu ölçüde sermaye karşılığı ayırmak üzere kapsamlı risk yönetimi sürecine uygun kurul ve yönetimin gözetimi kapsayacak şekilde, sahip olduğunu görmelidir (Euromoney, 1998: 8).

Bütün gelişmeler finansal şirketlerin, risk yönetim politikaları oluşturabilmek ve bu politikaları uygulatacak bölümlerin, her şeyden önce, işletmelerin maruz

kalabilecekleri risklerle ilgili etkili karar verebilmek için mali piyasaları ve bu piyasalarda bulunan ürünlerin isleyişini her açıdan anlayabilecek düzeyde tecrübeli personele sahip olmalarını zorunlu hale getirmektedir (Park, 2000: 23).

Globalleşme sürecinde döviz kurlarındaki ani değişiklikler veya faiz oranlarındaki dalgalanmalar şirketlerin nakit akımlarını etkileyebildiği için, çoğu şirket riskten korunmayı veya kaçınmayı (hedging) globalleşme stratejilerinin uygulanabilir bir parçası olarak görmektedir. Örneğin, türev ürünleri faiz oranı riskinden kaçınmak, mal fiyatları ve döviz kurlarında oluşan ters yönlü hareketleri hafifletmek, emeklilik fonlarını yönetmek, özsermaye riskinden kaçınmak ve portföy dağılımı değiştirmek amacıyla şirketlerce kullanılmaktadır.

Risk yönetim politikalarına sahip olmak, şirket yönetimine şirket ortaklarına karşı risk yönetim politikalarının içerdiği enstrümanların kullanımından doğabilecek olan sorunlar veya felaketler açısından kolaylıklar sağlamaktadır. Çünkü risk yönetim politikaları izlenecek yol hakkında rehber niteliğinde dokümanlardır. Söz konusu dokümanlar, hangi finansal enstrümandan ne zaman, ne kadar satın alınacağını ve bunlarla ilgili raporlama ve onay sürecini genel hatlarıyla ortaya koymaktadır. Zaman zaman bu politikalar en basit haliyle “riskten korunma, spekülasyon yapma” sloganından ibarettir. Oluşturulan politikaların bir kısmı da, sayfalarca uzunlukta riskten korunma ile spekülasyon arasındaki farklılıkları genel hatlarıyla ortaya koyan dokümanlar olmaktadır. Ancak, zaman zaman katı politikalar, piyasalarda lehe sonuçlanabilecek gelişmelerden doğan fırsatlardan yararlanmayı engellemektedir. Diğer taraftan, amacı açıkça belirtilmiş olan politikalar bile kötüye kullanmaya müsaittir (Kahraman, 1999: 4).

Risk yönetim politikası oluşturmak genel hatları ile belirli bir süreç gerektirir. Politika oluşturmanın ilk adımını, yönetim kurulunun bir politika geliştirmeye izin vermesi veya bu konunun işletmenin amacı ve hedeflerine sağlıklı bir şekilde ulaşması için risk yönetimi ile ilgili bir politikaya ihtiyaç duyulması oluşturur.

İkinci adım, şirketteki finansmandan sorumlu kişinin riskten korunmanın

esaslarını yazılı olarak belirlemesidir. Bu nedenle ikinci adım bilgi toplamayı gerektirir. Bilgi toplama sırasında, bu esasların hem muhasebe standartlarına uygunluğu, hem de vergi karşısındaki durumu ana hatları ile ortaya konmalıdır.

Üçüncü ve önemli asama, raporlama sürecidir. Risk yönetim politikaları uygun raporlama ve onay süreçlerini tanımlamak zorundadır. Örneğin, belirlenen parasal limit aşımalarını içeren hedge işlemleri için genel müdür onayının gerekmesi veya bazı işlemlerin çift imza ile yapılabilmesi gibi...

Dördüncü asama ise, belirlenen politikanın kontrol yöntemlerini tanımlamayı içerir. Bu nedenle sağlıklı bir şekilde isleyen iç denetim sistemine ihtiyaç vardır.

Bütün bu aşamalardan sonra, hazırlanan risk yönetim politikası üst yönetim ve yönetim kuruluna getirilir. Bu sırada şirketin finansal olmayan bölümlerinden hazırlanan politikaya karşı zorlayıcı sorular gündeme gelebilir. Bu durumda yapılacak olan, uygun iletişim kurmak suretiyle yönetim kurulunu ikna etmektir. Diğer bir deyişle, uygun iletişim için gerekli her türlü araç kullanılmalıdır. Çünkü bu aşamada, çoğu zaman, risk yönetim politikası daha fazla risk alındığı gerekçesi ile reddedilebilir. Bu nedenle aşağıda belirtilen hususlar kullanılmak suretiyle oluşturulacak politikaya olan tepkiler ortadan kaldırılabilir:

- Politikanın içerdiği kavramların açıklanması,
- Karşı karşıya kalınan veya taşınan risklerin açıklanması,
- Eski uygulamaları kullanarak riskten korunmanın açık seçik ifade edilmesi,
- Seçilen enstrümanların tanımlanması ve aralarındaki farklılıkların gösterilmesi,
- Riskten korunmanın ve korunmamanın (açık pozisyonda kalma) açıklanması.

Finansal risk yönetim politikaları, özellikle döviz kurları, faiz oranı ve ürün fiyatlarındaki değişikliklere karşı korunma sağlamak için çok sık kullanılmaktadır.

Risk yönetim politikalarının en sık karşılaştığı eleştiri, piyasada fırsat doğduğunda yaratıcılığı engellemeleri olmaktadır. Çünkü bu tip ortamlarda risk yönetim politikaları gerekli esnekliğe sahip olmayıp, formalitelerle doludur. Bu nedenle, politikaların olmasını gerektiğini destekleyenler dahi, oluşturulan politikaların esnek olmasını savunmaktadırlar. Buradaki esneklik, piyasada oluşan fırsatları değerlendirmeden ziyade riskten korunmayı mükemmelleştirmeye yarayan bir esneklik olmalıdır (Kahraman, 1999: 5).

2.9. BANKA İŞLETMELERİNDE İÇ DENETİM İLKE VE ESASLARI

Mali sistem içinde mevcut olan tasarrufların etkin biçimde kullanılarak ekonomik faaliyetin finansmanında rol üstlenen bankacılık sektörü, son yıllarda yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte ekonomik sistem içinde, değişik roller üstlenmiş, bir çok alanda hizmet vermeye başlamış, dünya ekonomik düzeni içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bununla birlikte bankacılık sektörünün uluslararası alanda karşılaşacağı ve yönetmek zorunda olduğu riskler hem artmış hem de çeşitlenmiştir. Oluşturulan yeni ürünler, bilgi işlem teknolojisindeki gelişmeler sonucunda ortaya çıkan yeni işlem prosedürleri, dağıtım kanalları ve ulaşılan yeni finansal piyasalar, bankalara hem yeni fırsatlar sunmuş hem de yeni riskler ortaya çıkmıştır. Diğer yandan bankacılık sektöründeki yaygınlaşmanın etkisiyle bir bankadan çıkan problem diğer bankaları etkileyerek tüm sistem için genel bir problem oluşturabilmektedir (Bankacılar Dergisi, 1999: 21). Ekonomide yaşanan krizlerin finansal sisteme ve onun önemli unsurlarından olan bankacılık sektörüne yansiyarak, tüm finansal sistemi ve ekonomiyi etkileyebilecek sorunlar ortaya çıkarması ihtimali düzenleyici ve denetleyici kurumları daha dikkatli olmaya zorlamıştır.

Gelişmekte olan ülkeler, özellikle son yıllarda ciddi bankacılık krizleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu krizler genellikle düşük gelirli ülkelerde yaygın olarak meydana gelmekte ve maliyeti de görece olarak yüksektir. Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen bankacılık krizleri genel olarak iki temel nedene dayanmaktadır (Bankacılar Dergisi, 2000: 37). Bankaların, hem makro ekonomik

dalgalanmalar hem de önemli rejim değişiklikleri açısından volatilitesi yüksek bir ortamda faaliyet göstermeleri ve bankalarda gözetim ve denetim eksikliği olarak sıralamak mümkündür. Gelişmiş ülkeler ise bu krizlerden dolayı olarak etkilenirler. Gelişmiş ülkelerdeki alacaklı durumdaki kreditor bankalar krizin meydana geldiği bölgedeki mali piyasaların iflası nedeniyle bu durumdan olumsuz etkilenirler. Bu sebeple gelişmiş ülkeler ve kredi veren kuruluşlar gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomini ve mali sektörün istikrarını isterler.

İster gelişmiş isterse gelişmekte olan bir ülke olsun bankacılık sisteminin zayıf oluşu hem o ülkenin mali sisteminin hem de uluslararası mali piyasaların istikrarına karşı önemli bir tehdit oluşturur. Mali sistemlerin güçlendirilmesi konusundaki ihtiyaç, bu alandaki uluslar arası girişimleri arttırmıştır. Başta Basel Bankacılık Gözetim Komitesi, BIS,IMF,DB gibi kuruluşlar bir çok uluslararası piyasalarda mali istikrarın güçlendirilmesi için çalışmalar başlatmışlardır (Bankacılar Dergisi, 1999: 87).

Mali sistemlerin güçlendirilmesi ise, mali sistemlerin denetimi ile çok yakından ilgilidir. Bu alanda en ciddi çalışmaları yapan kurum ise "Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi" dir. Basel bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi, bankacılık gözetim ve denetiminde uluslararası işbirliği sağlamak amacıyla G-10 ülkeleri Merkez Bankaları Governorleri tarafından 1975 yılında oluşturulmuştur. Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere, ABD tarafından oluşturulan komite ulusal bankacılık gözetim ve denetim otoriteleriyle temaslar yapmaktadır. Son yıllarda hem G-10 ülkeleri dışındaki ülkelerle yaptığı temasları hem de kendisine üye ülkelerde sürdürülmekte olan çalışmaları yoğunlaştırarak bankacılıkta ihtiyati denetimin tüm ülkelerde güçlendirilmesine yönelik gayret ve girişimleri artmıştır (Basel Komite, 1997: 5).

Basel Komite, bankacılık gözetim ve denetimini, hem sektörün denetimi hem de tek tek bankaların kendi içindeki denetim olarak ele almıştır. Yani hem sektörün kendi içinde bir denetim mekanizması oluşturması hem de bankaların kendi içinde bir denetim mekanizması oluşturmasını amaçlamaktadır. Bu amaçla Basel Komite 25

maddeden oluşan, "Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipleri" yayınlamıştır. Bu prensipler tüm ülkelerde uluslar arası alanda gözetim ve denetim otoriteleri ve diğer kamu otoritelerince başvurulacak temel bir kaynak olmuştur. Basel Komite bankacılık sektöründe gözetim ve denetime ve risk taşıyan diğer alanlara ilişkin yol gösterici niteliğinde birçok doküman yayınlamış ve standartlar belirlemiştir. Bunlardan bir diğeri, dünyada banka iç denetimin esaslarını oluşturan en ciddi çalışma olan "Bankalarda İç Denetim Sistemleri" adlı dokümandır. Bu dokümanda üye ülkelerdeki banka iç denetim sistemlerine ilişkin uygulamalar ve Komite'nin daha önce yapmış olduğu çalışmalara paralel olarak iç denetime ilişkin temel prensipler tanımlanmıştır.

2.9.1. Banka İşletmelerinde İç Denetimin Önemi ve Amaçları

İç denetim, banka yönetim kurulu, üst düzey yönetim ve diğer banka personelinin içinde yer aldığı bir işlevdir. Sadece belli bir zamana ilişkin bir politika ya da uygulama değil, bankanın her seviyesinde süreklilik gösteren bir faaliyettir. Banka yönetim kurulu ve üst düzey yönetimi etkin bir iç denetim sisteminin yürütülmesine ilişkin banka içi kültürünün oluşturulmasından, etkinliğinin sürdürülmesinden ve izlenmesinden sorumludur. Ancak, tüm banka personelinin de denetim işlevine katılımı gerekmektedir. İç denetim işlevinin amaçları şöyle sıralanabilir (Bankacılar Dergisi, 1998: 152):

- Faaliyetlerin verimliliği ve etkinliği (performans amaçları),
- Mali ve idari konulara ait bilginin güvenilirliği, bütünlüğü ve zamanlaması (bilgi sistemlerine ilişkin amaçlar),
- Mevcut yasalara ve düzenlemelere uygunluk.

İç denetimin performansa ilişkin amaçları, banka kaynaklarının etkin ve verimli olarak kullanılması ve olası zararların önlenmesidir. İç denetim işlevi ile tüm banka personelinin banka çıkarlarını kişisel ya da diğer her türlü çıkarın üstünde

tutarak, birlik ve beraberlik içinde banka amaçları doğrultusunda etkin olarak çalışması amaçlanır.

Bilgi sistemlerine ilişkin temel amaçlar, banka karar ve organlarına güvenilir ve doğru bilgi ile raporların zamanında temin edilmesidir. Aynı zamanda yıl sonu bilanço verileri ve diğer mali rakamların ve hissedarlara, gözetim otoritelerine ve diğer üçüncü kişilere verilen raporların doğru ve güvenilir olması amaçlanmaktadır (Bankacılar Dergisi, 2000: 102).

Tüm banka faaliyetlerinin ilgili yasal düzenlemelere, gözetim otoritelerinin belirlediği standartlara ve bankanın politika ve yöntemlerine uygun olması amaçlanır. Banka itibarının korunması için sözkonusu esaslara uygunluk önemlidir.

2.9.2. Banka İşletmelerinde İç Denetim İlkeleri

Basel Bankacılık Gözetim Komitesi Temmuz 2000'de yayımladığı "Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçilerle İlişkisi" konulu danışma belgesinde iç denetimin ilkeleri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Bankacılar Dergisi, 2000: 102):

2.9.2.1. Süreklilik

Bir bankadaki iç denetim daimi bir işlev olmalıdır. Üst yönetim görev ve sorumluluklarını yerine getirirken, bankanın büyüklüğüne ve faaliyetlerin niteliğine uygun ve yeterli bir iç denetim işlevine sürekli itibar edebilmesini sağlamak için gerekli bütün tedbirleri almalıdır.

2.9.2.2. Bağımsız İşlev

Bankanın iç denetim bölümü, denetlenen faaliyetlerden bağımsız olmalıdır. Bölüm aynı zamanda gündelik iç kontrol sürecinden de bağımsız olmalıdır. Bu, iç

denetim bölümüne banka içinde uygun bir konum verilmesi ve görevlerini nesnel ve tarafsız bir biçimde yerine getirmesi anlamına gelir.

İç denetçinin bağımsız olabilmesi için şu üç şartın gerçekleşmesi gerekir (Gürbüz, 1990: 52):

- İç denetçi, doğrudan üst yönetime sorumlu olmalıdır
- İç denetçi yürütme fonksiyonundan uzak olmalıdır
- İç denetçi görüşünü çekinmeden açıklayabilmelidir.

2.9.2.3. Denetim Tüzüğü

Denetim tüzüğü, iç denetim bölümünün banka içindeki konumunu ve yetkisini garantiye alır. Denetim tüzüğü (Bankacılar Dergisi, 2000: 102);

- İç denetimin hedeflerini ve kapsamını,
- İç denetim bölümünün kuruluş içerisindeki yetki ve sorumluluklarını,
- İç denetim bölümünün başkanının hesap verme sorumluluğunu belirler.

Tüzük iç denetim bölümü tarafından hazırlanarak üst yönetim tarafından onaylanmalıdır.

2.9.2.4. Yansızlık

İç denetim bölümü nesnel ve yansız olmalı, yani görevlerini müdahaleye uğramaksızın ön yargısız olarak yapabilecek konumda olmalıdır.

İç denetçi, çalışmaları sırasında ortaya çıkabilecek çıkar çatışmalarından uzak kalmalıdır. Dürüstlük ve yansızlığını etkileyebilecek hiçbir müdahaleye izin vermemelidir. Ayrıca denetim çalışmaları sonunda ulaştığı görüşü, başkalarının çıkarlarını düşünmeden raporunda açıklamalıdır (Gürbüz, 1990: 18).

2.9.2.5. Profesyonel Yeterlilik

Her iç denetçinin ve bir bütün olarak iç denetim bölümünün profesyonel yeterliliği, bankanın iç denetim işlevinin uygun biçimde işleyişi açısından vazgeçilmez önem taşır. Profesyonel yeterlilik, her elemanın sistematik olarak sürekli eğitime tabi tutulması yoluyla sürdürülmelidir. Personelin rutin işler yapmasının önlenmesi için rotasyona tabi tutulması da önemlidir (Basel Komite, 2000: 103).

2.9.2.6. Faaliyetin Kapsamı

Bankanın her faaliyeti ve her birimi iç denetimin kapsamına girmelidir. Şube veya bağlı kuruluşlar ile dış kaynaklardan temin edilen faaliyetler de dahil olmak üzere bankaların hiçbir faaliyeti ve birimi iç denetim biriminin kontrol kapsamı dışında tutulamaz. İç denetim bölümü, görevlerinin ifası ile ilgili olduğu her durumda bankanın herhangi bir faaliyetini veya birimini incelemeye ve yönetim bilgileri ile bütün danışma ve karar verme kurullarının tutanakları dahil olmak üzere bankanın bütün kayıt, dosya ve verilerini görmeye yetkili olmalıdır.

Genel bir perspektiften, iç denetimin kapsamı, iç kontrolün uygunluğunun ve verilen görevlerin yerine getirilme biçiminin incelenmesi ve değerlendirilmesini içermelidir. İç denetim bölümü özellikle şunları değerlendirmelidir:

- Bankanın politikalara ve risk kontrollerine riayeti,
- Dış raporlama dahil olmak üzere finans ve yönetim bilgisinin güvenilirliği ve zamanındalığı,
- Elektronik bilgi sistemlerinin sürekliliği ve güvenilirliği,
- Bölümlerin işleyişi.

2.9.3. Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Kontrol Sistemine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri

Özellikle son yıllarda bankacılık sektöründe önemli problemlerin bir çoğunun yetersiz iç kontrol sistemlerinden kaynaklandığı, dünyaca ünlü bazı bankaların yetersiz iç kontrol sistemleri bulunması nedeniyle hem finansal kayıplara uğradıkları hem de itibar kaybettikleri görülmüştür.

1995 yılında Japon Daiwa Bankasının ve İngiltere'nin en eski (232 yıllık) ve itibarlı bankalarından Baring Bankasının uğradığı birer milyar doların üzerindeki kayıpla sonuçlanan olaylar, bu bankalarda etkin iç kontrol sistemlerinin kurulmamış olmasından kaynaklanmıştır. Her iki bankada da yeterli ölçüde iş bölümünün bulunmaması nedeniyle bankanın fonları üst yönetime rapor edilmeden riskli yatırımlara yönlenebilmiştir. Baring bankasının Nick Leeson isimli çalışanı bankanın büyük miktardaki fonlarını yatırım politikalarına aykırı şekilde riskli future yatırımlarına yönlendirirken, bu yatırımı üst yönetimden yanlış kayıt kullanarak gizlemiştir. Neticede, Nick Leeson yatırım işlemlerinde sorumlu olduğu halde kayıtlara erişim imkanına da sahip olması nedeniyle gerçekleştirdiği gizli işlemlerle banka yönetiminin haberi olmadan bankayı bir milyar dolar zarara uğratmış ve bankanın iflasına yol açmıştır. Eğer iç kontrol sisteminin genel kontrol amaçlarından olan görevlerin ayrımı ilkesine uyulmuş olsaydı Nick Leeson kendi başına hareket edemeyecek ve Baring Bankası da batmayacaktı.

Bu olaylar başka pek çok banka da yaşanmakta olup, bankalarda iç kontrol sistemlerinin etkinliğini yitirmesinden kaynaklanan ve banka varlıklarının kaybıyla sonuçlanan olayların nedenleri beş ayrı grupta kategorize edilebilir. Bunlara aşağıda yer verilmiştir:

- Bankalarda güçlü bir kontrol kültürü oluşturulamamış olması ve bu konuda yönetimin önderlik yapmaması,
- Bazı banka faaliyetlerindeki risklerin yeterince değerlendirilmemiş olması,

- Bankada görevlerin ayrımı, doğrulama, mutabakat, performans değerlendirme gibi anahtar iç kontrol faaliyetlerinin bulunmaması veya kesintiye uğramış olması,
- Denetim programlarının yetersiz olması veya etkin olmaması ve diğer yönetsel gözetim faaliyetlerinin yetersiz oluşu.

Etkin olarak işleyen bir iç kontrol sistemi yukarıda anlatılan nedenlere ve diğer nedenlere dayalı olarak ortaya çıkabilecek problemleri büyük ölçüde giderebilir. Son yıllarda iç kontrol sistemlerinin iyi işlememesine dayalı olarak görülen banka zararlarının önüne geçebilmesi, bu olaylardan alınan derslerden çıkan ve yukarıda gruplandırılan nedenlerin hepsinin yok edilmesi ile mümkündür. Bunun yapılabilmesi ise, etkin olarak işleyen bir iç kontrol sisteminin kurulmasına bağlıdır.

Geçmişte iç kontrol sistemleri hata, hile ve suistimalleri önlemeye yönelik olarak oluşturulurken, günümüzde bu çerçeveye oldukça genişlemiş ve bankaların karşılaştığı tüm risklerin de iç kontrol sistemi tarafından azaltılması temel hedefler arasında kabul görmektedir. Öyle ki, günümüzde bankaların koydukları hedeflerin gerçekleştirmelerinde ve bankanın finansal açıdan sağlıklarını muhafaza edebilmelerinde iç kontrol süreci kritik bir rol almaktadır.

Bankalarda iç kontrol birimlerini saptamak ve kurmak yönetim kurullarının görevleri arasında sayılmaktadır. İç kontrol birimlerinin oluşturulması ve daha sonra gelecek olan bağımsız denetimin esas yapılış nedenlerinin, banka bünyesinde kişisel çıkar sağlayan insanları ve yolsuzluk yapanları bulup ortaya çıkarmak olmadığı, aslında bunun zayıf insanı kötü bir şey yapmaya teşvik etmekten, güçlü insanları fırsatçı olmaktan ve masum insanları da zan altında bulunmaktan korumak amacıyla yapıldığı vurgulanmaktadır.

Etkin bir iç kontrol sistemine, bankalara başlıca sekiz noktada sağladığı faydalar nedeniyle ihtiyaç duyulmakta olup, bu noktalara aşağıda yer verilmiştir:

- Etkin bir iç kontrol sistemi banka yönetimin de önemli bir parçasıdır,

- Etkin bir iç kontrol sistemi banka faaliyetlerinin güvenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlar,
- Etkin bir iç kontrol sistemi banka kuruluş amaçlarının gerçekleşmesine katkıda bulunur,
- Etkin bir iç kontrol sistemi uzun dönemli karlılık hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlar,
- Etkin bir iç kontrol sistemi finansal ve yönetsel raporlamada bilgilerin güvenilirliğini sağlar,
- Etkin bir iç kontrol sistemi yasalara, düzenlemelere, politikalara, planlara ve iç prosedürlere uyulmasına katkıda bulunur,
- Etkin bir iç kontrol sistemi beklenilmeyen zarar ve kayıpların oluşması riskini azaltır,
- Etkin bir iç kontrol sistemi bankanın itibarının zedelenme riskini azaltır.

2.10. BANKALARDA İÇ DENETİM SİSTEMİNİN TEMEL UNSURLARI

Başlangıçta dolandırıcılık, suistimal ve hata olasılıklarını en aza indirmek için öngörülen bir işlev olan iç denetimin kapsamı zamanla daha da genişlemiş ve bir bankanın karşılaşılabileceği her türlü riski ortaya çıkarabilen bir sistem haline gelmiştir.

Banka amaçlarının gerçekleştirilmesi ve faaliyetlerinin sürdürülmesi için iç denetim sistemi önem arz etmektedir. İç kontrol sistemi beş katlı bir pramit şeklinde düşünülebilir ve etkin bir iç kontrol sistemi birbirine geçmiş beş ayrı parçadan oluşur. İç denetim sistemi birbirleriyle ilişkili beş temel unsuru aşağıda belirtildiği gibidir (Basel Komite, 1998: 5):

- Banka yönetiminin gözetim faaliyetleri ve kurum içi denetim kültürü,
- Risk tanımı ve değerlendirme,
- Denetim faaliyetleri ve fonksiyonel ayırım,
- Bilgi erişim sistemi ve kurum içi iletişim,

- İzleme faaliyetleri ve iç denetim sisteminde hataların düzeltilmesi.

Önemli miktarlarda zararı olan bankalarda gözlenen problemler bu unsurlar kapsamında sıralanabilir. Banka iç denetim işlevindeki performans, bilgi sistemleri ile yasal ve diğer düzenlemelere uygunluğuna ilişkin amaçların gerçekleştirilmesi yukarıdaki beş temel unsurun etkin olarak çalışmasına bağlıdır.

2.10.1. Banka Yönetiminin Gözetimdeki Rolü ve Kurum İçi Denetim Kültürü

İç kontrol pramidinin tabanını oluşturan kontrol çevresinin veya diğer bir deyişle kontrol ortamının uygun bir yapıda olması, etkin ve güvenilir bir iç kontrol sisteminin kurulması ve çalıştırılması için gereklidir. Organizasyon yapısı, personelin yeterliliği, yetki ve sorumluluk devrinin şekli, bütçe ve raporlama ve iç denetimin etkinliği kontrol ortamını etkileyen belli başlı faktörlerdir (Güredin, 1994: 174). Bunun dışında, özellikle son yıllarda bankalardaki bilgi-işlem süreci ve bilgi-işlem sistemlerinin niteliği, tüm kontrol çerçevesi içerisinde en çok ağırlık kazanan unsurların biri haline gelmiştir.

Gerekli kontrol ortamının oluşturulması banka yönetiminin sorumluluğundadır. Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması için, başta banka yönetim kurulu olmak üzere tepe yönetim bankada kontrol ortamının kurulup işletilmesine önderlik etmelidir.

2.10.1.1. Banka Yönetim Kurulunun Rolü

Banka yönetim kurulu, bankanın tüm faaliyetlerine ilişkin önemli politika ve stratejilerin onaylanması ve periyodik olarak incelemek; bankanın taşıdığı temel riskleri bilmek ve bu risklere ilişkin kabul edilebilir asgari ve azami sınırları belirlemek ve üst düzey yönetimin söz konusu riskleri tespit etmesi, ölçmesi, yönetmesi ve kontrol etmesi konusunda gerekli tedbirlerin almasını temin etmek; bankanın kurumsal yapısını onaylamak ve üst düzey yönetimin iç denetim sisteminin

işlerliğini izlemesini sağlamaktan sorumludur. Banka Yönetim Kurulu uygun ve etkin bir iç denetim sisteminin kurulması ve sürdürülmesinden nihai olarak sorumludur.

Banka yönetim kurulu, üst düzey yönetimi yönlendirir, yol gösterir ve gözler. Bankanın kurumsal yapısı ve faaliyetlerine ilişkin temel politika ve stratejilerin onaylanmasından ve incelenmesinden yönetim kurulu sorumludur. Tam ve etkin bir iç denetim sisteminin kurulması ve yürütülmesinde nihai sorumluluk banka yönetim kurulundur. Kurul üyeleri bankanın taşıdığı riskler ve sürdürdüğü faaliyetlerle ilgili bilgiler ve sunulan raporların değerlendirilmesinde tarafsız davranmalı, bilgi sahibi olmalı ve durumu sorgulamalıdır. Olanaklı olduğu sürece, yönetim kurulu üyeleri bankanın günlük faaliyetlerinden sorumlu olmayan bağımsız kişiler olmalıdır. Etkin iletişim kanalları ve yeterli mali, yasal ve iç denetim faaliyetleri ile desteklen en güçlü bir yönetim kurulu, iç denetim sisteminin etkinliğini azaltabilecek problemlerin çözümlenmesinde ve gerekli düzenleyici tedbirlerin alınmasında önemli bir rol oynar (Bankacılar Dergisi, 1998: 153).

Yönetim kurulu, iç denetim sisteminin etkinliğine ilişkin konularda üst düzey yönetimle düzenli toplantılar yapmalı, üst düzey yönetimin ve iç ve bağımsız dış denetçilerin kurumun iç denetim sistemine ilişkin değerlendirmelerini düzenli olarak incelemeli, bağımsız denetçilerin, gözetim ve denetim otoritelerinin iç denetimin güçlendirilmesine ilişkin yönetime yaptıkları öneri ve tavsiyelere uyulup uyulmadığını kontrol etmeli, banka stratejileri ile mevcut risk limitlerinin uygunluğunu periyodik olarak incelemelidir (Bankacılar Dergisi, 1998: 153).

Birçok ülkede bankaların başvurduğu yöntemlerden birisi de banka içi denetim işlevinin yürütülmesi konusunda yönetim kuruluna danışmanlık edecek bağımsız bir denetim komitesinin oluşturulmasıdır. Söz konusu komite, banka yöneticilerinin yerine erişilen bilgilerin ve hazırlanan raporların detaylı olarak incelenmesi işlevini üstlenir. Mali raporlama ve iç denetim sisteminin gözetiminden sorumludur. Söz konusu komite ayrıca banka teftiş kurulunu doğrudan danışabileceği ve bağımsız dış denetçilerin ilk etapta temasa geçebileceği bir yapı olup, banka teftiş

kurulu faaliyetlerinin izlenmesinden sorumludur. Söz konusu komite üyeleri mali raporlama ve iç denetim konusunda bilgi sahibi olmalı ve üyeleri banka yöneticileri dışından olmamalı örneğin, banka ya da bağlı kuruluşlarının işvereni olmadığı yönetim kurulu üyeleri komite üyesi olabilir. Ancak, böyle bir komitenin oluşturulması yasal olarak tek karar alma organı olan yönetim kurulunun yetki ve sorumluluklarının devri anlamına gelmemelidir.

2.10.1.2. Banka Üst Düzey Yönetiminin Rolü

Banka üst düzey yönetimi, yönetim kurulu tarafından onaylanan politika ve stratejilerin yürütülmesi; bankanın taşıdığı risklerin tespit edilmesi, ölçülmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesi için gerekli yöntemlerin geliştirilmesi; yetki ve sorumlulukların açık olarak paylaşıldığı bir kurum yapısının sürdürülmesi ve görev ve sorumlulukların etkin olarak yerine getirilmesinin takip edilmesi; uygun iç denetim politikalarının oluşturulması, iç denetim sisteminin etkinliğinin ve uygunluğunun izlenmesinden sorumludur.

Banka üst düzey yönetimi, banka politika ve stratejilerine ilişkin yönetim kurulu kararlarının uygulanması ve etkin bir iç denetim sisteminin kurulmasından sorumludur. Üst düzey yöneticileri iç denetimle ilgili daha detaylı politika ve prosedürlerin oluşturulması konusunda özel birimleri görevlendirebilir. Görev delegasyonu yönetimin esasını oluşturur. Ancak, üst yönetimince görevlendirilen yöneticilerin uygun yöntem ve kuralları geliştirip, uygulamasının izlenmesi önem taşımaktadır (Basel Komite, 1998: 7).

İç denetim sistemine uygunluk, raporlamaya ilişkin yetki ve sorumlulukların dağılımını açıkça gösteren etkin iletişim kanallarına ve bilgi donanımına sahip bir organizasyon yapısına bağlıdır. Yetki ve sorumlulukların dağılımı raporlama işlevinde herhangi bir aksamaya yol açmamalı ve tüm birimlerin ve faaliyetlerin yönetimin kontrolünde olmasına imkan vermelidir.

Denetime ilişkin faaliyetlerin eğitimli ve gerekli altyapı ve teknik özelliklere sahip personel tarafından yürütülmesi için üst düzey yönetim düzenleyici tedbirleri almalıdır. Denetim işleminde yer alan tüm personel, çalışmalarından dolayı uygun bir teşvik programına tabi olmalıdır.

2.10.1.3. Denetim Kültürü

Banka yönetim kurulu ve üst düzey yönetimi, mesleki ve ahlaki yüksek standartların geliştirilmesinden ve bankada her seviyedeki personelin iç denetim önemini anlamasını sağlayacak kurum içi denetim kültürünün oluşturulmasından sorumludur. Banka bünyesindeki her çalışan iç denetim sisteminin işleyişinde kendi rolünü anlamalı ve bu işleve katılmalıdır.

Güçlü bir denetim kültürünün varlığı etkin denetim sisteminin en önemli unsurudur. Banka yönetim kurulu ve üst düzey yönetim tutum ve davranışları ile iç denetimin önemini tüm banka personeline anlatmalıdırlar. Bu da hem kurum içinde hem de kurum dışında sürdürülen banka faaliyetlerinde etik kuralların uygulanmasını gerektirir. Yönetim kurulu ve üst düzey yönetimin tutum ve davranışları, banka denetim kültürüne ilişkin etik kuralları ve bunlarda bütünlüğün sağlanmasını doğrudan etkiler.

İç denetim, farklı sorumluluklar taşımakla birlikte tüm banka personelinin içinde yer aldığı bir işlemdir. Tüm banka personeli iç denetim işlevine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunacak bir bilgi üretmektedir. Tüm çalışanların kendi sorumluluklarını yerine getirmesi ve görevleri dolayısıyla karşılaştıkları problemleri (etik kurallara aykırı uygulamalar ve diğer banka stratejilerine aykırı olan ya da yasal olmayan faaliyetler gibi) kurum içi kanallar aracılığıyla üst yönetime aktarmaları etkin bir denetimin sağlanmasında önem taşımaktadır. Bunun en iyi şekilde sağlanması için görev ve yetkilerin yazılı olarak tanımlanması ve ilgili personele ulaştırılması gerekmektedir. Banka içindeki tüm personelin iç denetimin önemini anlaması ve aktif olarak bu sürece katılması esastır.

Etik kuralların teşvik edilmesi ve uygulanabilir olması için bankaların bunlara aykırı olan faaliyetleri teşvik edecek politika ve uygulamalardan kaçınması gerekmektedir. Söz konusu politika ve uygulamalar; performansla ilişkin amaçların ve diğer operasyonel sonuçların ön plana çıkarılması, kısa dönemde etkili olabilecek risklerin önlenmesi için uzun dönemde etkili olabilecek risklerin göz ardı edilmesi, görev ve yetkilerin etkin olmayan şekilde dağılımı sonucu banka kaynaklarının yanlış kullanılması, kısa dönemli hedeflere yönelik teşvik programı uygulanması ya da hatalı davranışlar için uygun bir yaptırım mekanizmasının işletilmeyişi şeklinde örneklendirilebilir. İç denetim tüm banka personeli için bir alan bir faaliyettir. Bu açıdan tüm personel için denetimin önemini kavramalı ve aktif olarak bu sürece katılmalıdır (Berdibek, 1998: 15).

Etkin bir iç denetiminin olması bankanın amaçlarını gerçekleştirmesi için bir güvence oluşturmamakla birlikte denetim kültürünün olmaması durumunda hata ve eksikliklerin fark edilmeden devam etmesini olanaklı kılacaktır.

2.10.2. Risk Tespiti ve Değerlendirme

Etkin bir iç denetim sistemi, banka amaçlarına ulaşılmasını engelleyebilecek maddi risklerin tespit edilmesini ve değerlendirilmesini gerektirir. Risklerin değerlendirilmesinde bankanın ve konsolide bazda banka grubunun karşı karşıya olduğu tüm riskler (kredi riski, ülke riski, transfer riski, piyasa, faiz riski, likidite riski, faaliyet riskleri, yasal risk, itibar riski vb.) dikkate alınmalıdır. İç denetimlerin, yeni ya da daha önceden test edilmemiş risklere yönlendirilmek üzere yeniden yapılandırılması gerekebilir.

Bankalar faaliyetleri gereği risk alan kuruluşlardır. Bu nedenle, bankanın taşıdığı risklerin tespit edilmesi ve değerlendirilmesi için denetim sisteminin bir gereğidir. Bu açıdan bakıldığında banka amaçlarının gerçekleştirilmesini olumsuz yönde etkileyecek her türlü iç ve dış faktörlerin tespiti ve değerlendirilmesi

gereklidir. Söz konusu işlev bankanın karşı karşıya kaldığı tüm riskleri kapsamalı ve bankanın organizasyon yapısındaki tüm seviyelerde sürdürülmelidir. Risk değerlendirme işlevi, bankanın çeşitli faaliyet alanlarında kar maksimizasyonuna ilişkin risklerin ve stratejilerin incelenmesini hedefleyen risk yönetiminden bu anlamda farklılık gösterir.

Etkin risk değerlendirilme işlevi, banka faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebilecek kurum içi (örneğin, kurumsal yapının karmaşık yapısı, banka faaliyetlerinin içeriği, personel kalitesi, kurumsal değişiklikler, personelin devamlılığı gibi) ve kurum dışı (örneğin, ekonomik etkenler, sektördeki değişimler ve teknolojik gelişmeler gibi) tüm faktörlerin tespit edilmesini gerektirir. Risk değerlendirmesi kapsam olarak hem bankanın organizasyon yapısındaki tüm seviyelerde hem de bankanın yan kuruluşlarının faaliyetlerini de içine almak üzere tüm faaliyetleri kapsayan geniş bir yelpazede yapılmalıdır. Risk değerlendirilmesine ilişkin çeşitli yöntemler kullanılabilir. Etkin risk değerlendirmesi, ölçülebilir ve ölçülemez tüm riskleri kapsamalı ve bu risklerin kontrolüne ilişkin kar ve maliyet hesaplaması yapılmalıdır (BDDK, 2001: 3).

Risk değerlendirmesi, aynı zamanda, risklerin kontrol edilebilirlik derecesinin belirlenmesini de içerir. Banka tarafından kontrol edilebilir riskler için kabul edilebilirlik derecesi ya da banka denetim sistemi içinde bu risklerin ne ölçüde azaltılabileceği hususunun değerlendirilmesi gerekir. Banka tarafından kontrol edilemeyen riskler hakkında da kabul edilebilirlik derecesi ya da etkilediği banka faaliyetlerinin azaltılması ya da sona erdirilmesi konusunda karar verilmesi gereklidir.

Risk değerlendirme işlevinin, dolayısıyla da iç denetim sisteminin etkin olarak yürütülmesi için banka üst yönetiminin bankanın taşıdığı riskleri düzenli olarak değerlendirmesi ve değişen koşullara göre gerekli düzenleyici tedbirleri alması gereklidir. İç denetimlerin, yeni risklerin oluşması ya da mevcut risklerin kontrol edilemez duruma gelmesi karşısında yeniden gözden geçirilerek söz konusu bu risklere yönlendirilmesi gereklidir. Örneğin; yeni finansal araçlarla yapılan

işlemlere ilişkin riskler değerlendirilmelidir. Söz konusu riskler, genellikle finansal araçların ve bunlarla yapılan işlemlerin getirilerinin ne olacağı ve bankanın nakit akışını ne şekilde etkileyeceği hususlarının ekonomik koşullar ve diğer etkenler birlikte değerlendirilmesiyle en iyi şekilde analiz edilebilir. Operasyonel hatalardan müşterilerin yanlış algılamalarına kadar olası tüm problemlerin dikkate alınması denetim için önemli bir unsurdur.

2.10.3. Denetim İşlevi ve Görev Dağılımı

Denetim faaliyetleri bankanın günlük faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Etkin iç denetim sistemi bankanın tüm seviyelerinde denetim faaliyetinin tanımlandığı uygun bir denetim yapısının kurulmasını gerektirir. Denetim faaliyetleri içinde; üst düzey incelemeler, farklı birim ve bölümlere ilişkin uygun denetim faaliyetleri, fiziki denetimler, belirlenen asgari ve azami limitlere uygunluğun denetimi ve uygun olmayanların takibi, yetki ve onay sistemi ile doğrulama ve mutabakat sistemi yer almalıdır.

Bankalarda iç denetim faaliyetleri, risk değerlendirme işlevi ile tespit edilen risklerin izlenmesine olanak verecek şekilde düzenlenmeli ve sürdürülmelidir. İç denetim faaliyetleri iki aşamayı içerir. Birincisi, denetim politikası ve prosedürlerin oluşturulması, ikincisi ise bu politikaların ve uygulanan prosedürlerin birbiriyle uygunluğunun saptanmasıdır. Bankada çalışan tüm personel denetim faaliyetlerinin kapsamındadır. Denetim faaliyetlerine ilişkin şu örnekler verilebilir (Bankacılar Dergisi, 1999: 156);

- Üst düzey yönetimin incelemeleri; yönetim kurulu ve üst düzey yöneticiler banka personelinden sık sık görevleri ile ilgili rapor ve sunum yapmalarını isteyerek bankanın amaçları doğrultusunda gelişmeleri incelerler. Örneğin, üst düzey yönetim mali hesap raporlarını inceleyerek bütçe hedeflerini gözden geçirir. Bu inceleme sonucunda üst düzey yönetimin yönelteceği sorular cevaplandırılır ve böylece bir denetim süreci işletilmiş olur.

- Faaliyet denetimi; birim yöneticileri olağanüstü durumlar hakkında günlük haftalık ve aylık raporlar ile genel performans raporlarını inceler ve değerlendirir. Birim yöneticilerince yapılan incelemeler üst düzey yönetimce yapılan incelemelerden daha sık ve daha detaylı olmaktadır. Örneğin; ticari kredilerden sorumlu müdürü haftalık raporlarda kredi geri ödemeleri ve faiz gelirlerini incelerken, kredilerden üst düzey sorumlu ise, benzer raporları aylık bazda inceler ve tüm sektörlere verilen kredileri özet bir formatta görmek ister. Daha üst yönetimin incelemeleri sonucu ise ortaya konulan sorular ve alınan yanıtlar denetim sürecinin işleyişini gösterir.

- Fiziksel denetimler; daha çok bankaya ait maddi varlıkların kullanımına yönelik sınırlamaları içerir (nakit para, menkul kıymetler gibi). Denetim faaliyeti söz konusu bu sınırlamaları ve periyodik envanterleri içerir.

- Tanınan limitlere uygunluk; bankacılığa ilişkin genel risk sınırlarına bağlı kalınması risk yönetiminin bir gereğidir. Örneğin, kredi verme limitlerine uyulması bankanın kredi riskini azaltacağından risk profilinin değişmesini de sağlayacaktır. Dolayısıyla, iç denetimin en önemli kısmı bankanın genel risk sınırlarına uyup uymadığının incelenmesidir.

- Onay ve yetki; belli limitlerin üzerindeki işlemler için onay ve yetki gerekliliği üst yönetim seviyelerinin söz konusu işlemlerden haberdar olmasına imkan verir ve kendilerine sorumluluk yükler.

- Sorgulama ve mutabakat; işlem detaylarının ve kullanılan risk yönetim modellerine ait çıktıların sorgulanması önemli bir denetim faaliyetidir. Periyodik olarak yapılan mutabakat toplantıları, (nakit akışı ile hesap verilerinin karşılaştırılması gibi) işlem ve kayıtların karşılaştırılarak doğrulanmasına imkan verir. Bu mutabakatlar uygun üst düzey yöneticilere rapor edilerek mevcut problemlerin saptanması sağlanır.

Denetim faaliyetleri, hem yönetim hem de ilgili tüm personel tarafından günlük faaliyetlerinin bir parçası olarak değerlendirilmek suretiyle etkinlik kazandırılır. İç denetimin günlük faaliyetler dışında ek zaman ve çalışma gerektirecek bir faaliyet olarak sürdürülmesi verilen önemi azaltmakla birlikte personelin kısa zaman süreci içinde kendilerini denetim görevlerini yerine getirmeye zorlanmış hissetmesi denetimlerin etkinliğini zayıflatabilir. Ayrıca, denetimin günlük faaliyetlerin bir parçası olması değişen koşullara hızlı ve çabuk adapte olunmasını sağlayacağı gibi, olağanüstü maliyetlerden kaçınılmasına yardımcı olur. Banka içinde denetim kültürünün benimsenmesi için üst düzey yönetim denetim faaliyetlerinin günlük çalışmaların ayrılmaz bir parçası olduğu konusunun ilgili tüm personel tarafından anlaşılmasını sağlamalıdır.

Bankanın faaliyetlerine ilişkin gerekli politikaların ve prosedürlerin oluşturulmasının yanı sıra düzenli olarak banka faaliyetlerinin bu politika ve prosedürlere uygun olarak sürdürülmesini sağlamak ve halen gündemde olan politika ve prosedürleri belirlemek üst düzey yönetimin görevidir (Kara, 2001: 12).

Etkin iç denetim sistemi banka faaliyetlerine ilişkin uygun fonksiyonel ayrımların olmasını, farklı yetki ve sorumlulukların çakışmamasını gerektirir. Muhtemel çıkar çatışmalarının olabileceği faaliyet alanları belirlenerek, en aza indirilmeli ve bağımsız izlemeye tabi olmalıdır.

İç denetimdeki yetersizlikleri nedeniyle önemli kayıplara uğrayan bankalar incelendiğinde gözetim ve denetim otoritelerince belirlenen tipik bir problem; söz konusu bankalarda gerekli fonksiyonel ayrımların bulunmayışıdır. Bir kişiye aynı anda birbiriyle çakışan görev ve sorumlulukların verilmesi, örneğin, bankada hem gişe işlemlerinden hem de 'back ofis'ten sorumlu olunması kişisel kar sağlamak için bankanın finansal verilerinin yönlendirilmesine ya da bankanın zarara uğratılmasına yol açabilir. Bu nedenle, banka kaynaklarının kişisel çıkarlar için yanlış biçimde kullanılmasının önlenmesi bakımından bankadaki fonksiyonel bölümlerle ilgili görev ve sorumlulukların mümkün olduğunca birbirinden ayrılması gereklidir.

Fonksiyonel ayırım yalnızca yukarıdaki örnekle sınırlı değildir. Sorunlara neden olabilecek daha başka örnekler de vardır:

- Ödemeler için onay yetkisine ve ödeme yapma yetkisine sahip olma,
- Müşteri hesapları ve özel hesaplarda yetkili olmak,
- Bankacılık ve ticari kayıtlara ilişkin işlemler yapmak,
- Kredi alanın hem mali durumunu tespit etmek hem de sonraki faaliyetlerini takip etmek, vb.

Banka için risk yaratabilecek fonksiyonların tespit edilerek mümkün olduğunca ayrılması ve farklı kişilerin sorumluluğuna verilerek bağımsız bir tarafça izlenmesi gerekmektedir. Önemli görevlerdeki personelin sorumlulukları ve yetkileri periyodik olarak incelenerek, banka için risk oluşturmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

2.10.4. İzleme Faaliyetleri ve Denetim Sisteminde Hataların Düzeltilmesi

Bankanın iç denetim sisteminin etkinliği aralıksız olarak izlenmelidir. Temel risklerin izlenmesi bankanın günlük faaliyetlerinin içinde yer almalı ve banka yönetimi ve banka müfettişleri tarafından yapılacak periyodik değerlendirmelerin bir parçası olmalıdır (Basel Komite, 1998: 10).

Bankacılık dinamik ve hızla gelişen bir sektördür. Bankalar kurum içinde ve dışında gerçekleşen gelişmelere paralel olarak iç denetim sistemlerini sürekli izlemek, değerlendirmek ve etkinliğinin devamını sağlamak için geliştirmek durumundadır. Çokuluslu bankalarda, üst düzey yönetimin izleme fonksiyonu açıkça tanımlanmalı ve kurum içinde gerekli yapı oluşturulmalıdır (Kara, 2001: 14).

İç denetim sisteminin etkinliği bankacılık işlemleri, mali kontrol ve iç kontrol olmak üzere farklı alanlarda görevli banka personeli tarafından izlenir. Bu nedenle üst yönetimin hangi personelin hangi faaliyetlerin izleneceğinden sorumlu olduğunu

tespit etmesi gerekir. Bankanın günlük faaliyetlerinin bir parçası olarak iç denetim sisteminin işleyişi izlenirken, iç denetim sisteminin etkinliğinin periyodik olarak ayrıca değerlendirilmesi gereklidir. Bankanın farklı faaliyetlerinin izlenmesinin ne sıklıkta olacağı bankanın taşıdığı mevcut riskler ile banka içindeki ve dışındaki diğer gelişmelere göre belirlenmelidir.

Kesintisiz izleme iç denetim sistemindeki hata ve eksikliklerinin çabucak fark edilerek düzeltilebilmesi imkanını verir. İç denetim sistemi bankanın operasyonel işlemleriyle iç içe girdiğinde izleme fonksiyonu en etkin biçimde çalışır ve düzenli raporların üretilmesine olanak verir. Günlük işlem kayıtlarının incelenmesi ve onaylanması, özel durum raporlarının üst yönetimce incelenmesi ve onaylanması aralıksız izleme işlevine örnek olarak verilebilir (Bankacılar Dergisi, 1998: 159).

Ayrı birimler tarafından yapılan değerlendirmeler bir yandan problemlerin ancak ortaya çıktıktan sonra fark edilmesine yol açar, diğer yandan ise izleme faaliyetlerinin ve iç denetim sisteminin etkinliğinin kapsamlı olarak değerlendirilmesine imkan verir. Bu değerlendirmeler farklı fonksiyonel birimlerde, örneğin, bankacılık işlemleri, mali kontrol, banka içi teftişte görevli personel tarafından yapılır. İç denetim sisteminin ayrı birimlerce değerlendirilmesi sık sık özel görevlerde bulunan personelin kendi sorumluluk alanıyla ilgili kişisel değerlendirmesi şeklinde olur. Söz konusu değerlendirme sonuçlarına ilişkin raporlar üst düzey yönetimce incelenir. Her seviyede yapılan değerlendirmenin raporlanması ve zamanında ilgili pozisyonlardaki yöneticilere ulaştırılması gerekir.

İç denetim sisteminin, bağımsız ve uygun eğitime sahip banka müfettişlerince yürütülecek etkin ve kapsamlı kontrolünün yapılması gerekir. Banka müfettişlerince yürütülen kontroller iç denetim sisteminin önemli bir parçasıdır ve doğrudan yönetim kurulu, teftiş kurulu ve üst düzey yönetime rapor edilmelidir (Basel Komite, 1998: 15).

Banka içi kontroller, iç denetim sisteminin kesintisiz izlenmesinin önemli bir unsurdur, çünkü, mevcut politika ve yöntemlere uygunluğun bağımsız olarak

değerlendirilmesine imkan verir. Banka içi kontroller bankanın günlük faaliyetlerinden bağımsız olarak yapılır ve bankanın şube ve yan kuruluşlarının tüm faaliyetlerini kapsar.

Doğrudan yönetim kurulu, üst düzey yönetim ya da banka teftiş kuruluna rapor edilmek suretiyle, banka müfettişleri bankanın faaliyetleri hakkında tarafsız bilgi sunarlar. Bu işlevin önemi nedeniyle banka müfettişlerinin yeterli eğitime sahip, ehliyetli, görev ve sorumluluklarının bilincinde kişiler olması gerekir. Banka içi kontrollerin ve iç denetim sisteminin incelenmesinin zamanlaması bankanın yapısı, faaliyetleri ve taşıdığı risklere uygun olmalıdır.

Banka içi teftiş raporları doğrudan banka yönetim kurulu, teftiş kurulu ve üst düzey yönetime sunulur. Yönetim kuruluna tüm yönetim birimleri hakkında tarafsız olarak hazırlanan raporların verilmesi, banka yönetiminin etkin olarak çalışmasına imkan verir.

Teftiş kurulundaki müfettişlerin tarafsızlığının korunması için maaş ve ödeneklerinin yönetim kurulu ya da rapor ettikleri birim yöneticileri dışındaki üst düzey yönetim tarafından belirlenmesi yerinde olur.

Prensip olarak banka yönetimi, banka müfettişleri ya da denetimden sorumlu diğer banka personeli tarafından tespit edilen iç denetime ilişkin hata ve eksiklikler zamanında ilgili yönetim birimlerine rapor edilmeli ve ivedilikle ele alınmalıdır.

İç denetime ilişkin hatalar ya da etkin olarak kontrol edilmeyen tüm riskler tespit edildiği anda yönetim kurulu ve üst düzey yönetime rapor edilmekle birlikte gerekli personele de rapor edilmelidir. Rapor edildikten sonra gerekli düzeltmelerin yönetimce belli bir zaman sürecinde yapılması önem taşımaktadır. Banka müfettişleri izleme prosedürünün aşamalarını takip ederek, yönetim kurulunu veya üst düzey yönetimini düzeltilmeyen hatalardan haberdar etmelidir. Tüm hataların belli bir zaman süreci içinde belirlenmesi için üst düzey yönetimin iç denetime ilişkin zayıflıkların izlenmesine imkan verecek bir sistemin kurulması ve düzenleyici

tedbirlerin alınması gereklidir.

Tüm denetim faaliyetlerine ilişkin konularda yönetim kurulu ve üst düzey yönetime düzenli raporlar sunulmalıdır. Ancak, maddi olmayan konuların daha önemsiz görülerek zamanında değerlendirilmemesi önemli bir kontrol hatası olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM YAPISININ OLUŞTURULMASI

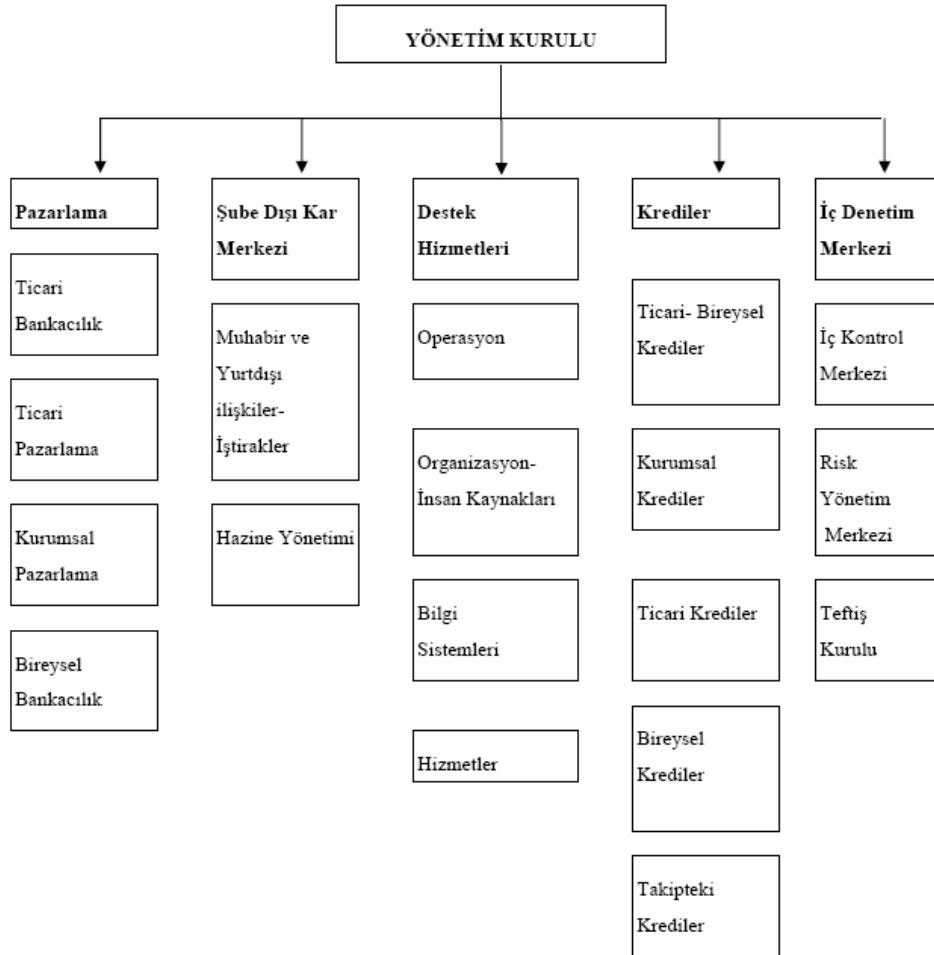
Gerek ulusal gerekse uluslar arası finansal piyasalarda yaşanan hızlı gelişmeler ile Türk Bankacılık Sektörünün içine girdiği yeniden yapılanma, bankaların etkin gözetim ve denetimi konusunda yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle bankalar, ilk olarak Haziran 1999'da 4389 sayılı Bankalar Kanununun 9/4.maddesine göre karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla esas ve usulleri BDDK tarafından belirlenecek etkin bir iç denetim yapısı ile risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla yükümlüdürler. Böylelikle bankaların risk yönetimi ve iç denetim yapısını oluşturmaları için hukuki zemin hazırlanmış olur.

Belirtilen kanun maddesi çerçevesinde gerekli düzenlemeler yapılmış ve BDDK tarafından hazırlanan “ Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ancak bankalar kendi içlerinde iç denetim yapısını oluştururken pek çok güçlükle karşılaşmış özellikle yönetmelik hükümlerinin hayata geçirilmesinde yönetmelik yetersiz kalmıştır. Bu nedenle BDDK tarafından açıklayıcı nitelikte “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin 1 Sayılı Tebliğ” ile uygulamaya açıklık getirilmiştir.

Bankalar, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, değişen koşullara cevap verebilecek nitelik, yeterlilik ve etkinlikte, uygun iç denetim ve risk yönetim sistemlerini kurmak, devam ettirmek ve geliştirmek zorundadırlar. İç denetim yapısı

kapsamındaki iç kontrol, teftiş ve risk yönetimi fonksiyonları içindeki faaliyetler, yönetim kurulu, üst düzey yönetim, bankanın her düzeydeki personeli ile teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetimi grubu tarafından yürütülür. İç denetim ve risk yönetim düzenlemeleri, bu birimlerin birbirinden bağımsız, iç kontrol işlevi kapsamında banka yönetim kuruluna ve üst düzey yönetimine karşı ayrı ayrı sorumlu olmalarını sağlayacak şekilde yapılmalıdır. Bu kapsamda her banka kendi örgüt yapısı içinde ayrı bir teftiş birimine, ayrı bir iç kontrol merkezine ve risk yönetimi grubuna yer vermeli ve bunların idari açıdan doğrudan yönetim kuruluna bağlı olacak şekilde örgütlenmelerini sağlamalıdır.

TABLO-2:Banka Organizasyon Yapısı İçinde İç Denetim Sistemi

Bankaların bu yapılanmada dikkat etmeleri gereken en önemli konulardan bir tanesi iç denetim yapısının ne şekilde oluşturulması gerektiğidir. Bankalar iç denetim yapısını oluşturmada şu sırayı takip eder:

- Etkin bir iç kontrol ortamının oluşturulması,
- İç Denetim Merkezinin yapısını; İç Kontrol Merkezi, Teftiş Kurulu ve Risk Yönetim Merkezi olarak bölümlmek,
- Bu bölümlerin etkin faaliyet gösterebilmeleri ve görev ayrımı noktalarının belirlenmesi amacıyla, her bölümün yönetmeliklerini düzenlemek,

- Her bölümün organizasyon yapısını oluşturmak.

3.1. BANKALARDA İÇ DENETİME KONU OLAN DENETİM ALANLARI

Bankaların iç kontrol merkezinin, teftiş kurulu ve risk yönetim merkezi tarafından etkin bir iç denetim gerçekleştirilmesi için faaliyetlerine başlamadan önce denetim alanlarını tespit etmeleri gerekmektedir. Denetim alanları, temel kontrol alanları ve bankanın faaliyetlerine dayalı olarak belirlenir.

Temel kontrol alanlarının bir kısmı, düzenli aralıklarla yapılan kontrol ve incelemeleri kapsarken diğer bir kısmı gerektiğinde ve istendiğinde yapılan ve bir süreye bağlı olmadan yapılan acil ve hızlı kontrol alanlarını kapsar. Bu doğrultuda başlıca temel kontrol alanlarını aşağıdaki şekilde belirtebiliriz;(08.02.2001 tarih 24312 sayılı Resmi Gazete);

- Gözetim amacıyla Kurumun (BDDK) talep ettiği raporlamaların ve diğer bilgilerin hazırlanması,
- İlgili mevzuata uygunluğun sağlanması,
- Yeterli düzeyde karşılık ayrılmasının sağlanması,
- Faaliyetlerin sağduyulu olarak planlanması ve yürütülmesinin temini,
- Finansal muhasebe ve yönetim bilgi sistemleri,
- Temel faaliyet alanlarının özel kontrolü,
- Otomasyon bilgi işlem ortamı,
- Acil ve beklenmedik durum planlaması,
- Kara paranın aklanmasının önlenmesi.

3.1.1. İç Denetime Konu Olan Temel Kontrol Alanları

3.1.1.1. Gözetim Amacıyla Kurum Tarafından Talep Edilen Raporlamaların ve Diğer Bilgilerin Hazırlanmasına İlişkin Kontroller

Hazırlanan finansal raporlamalar ve diğer bilgiler, belirlenen raporlama usullerine ve kriterlerine uygun olmalıdır. Belirlenen koşulların yerine getirilip getirilmediği ve ortaya çıkan aksaklıklar bankada teftiş ve iç kontrol faaliyetlerini yürüten departman ve yetkililer tarafından sürekli izlenir. Gerekli kontrol ve incelemeler teftiş ve iç kontrol departmanınca etkin bir biçimde yerine getirilir.

3.1.1.2. İlgili Mevzuata Uygunluğun Sağlanması

Bankaların, bankacılıkla ilgili yasal düzenlemelere uygun faaliyette bulunmalarını sağlayacak, uyarıcı izleme ve raporlama sistemlerine sahip olmaları gerekmektedir. Banka üst düzey yönetimi, mevzuata, banka içi kurallara, genel bankacılık ilkelerine ve finansal sistemde genel kabul gören piyasa kurallarına uyulmasının önemini ve düzenlemelere uyulmamasının ne tür yeni risklere yol açabileceğini bilmelidir.

İç kontrol merkezi ve banka üst düzey yönetimi, bankanın birimlerinde düzenlemelere uyulup uyulmadığının takip edilmesini, kontrolünü ve koordinasyonunu sağlayacak kişileri görevlendirir ve görev tanımlarını açık bir şekilde oluşturur.

3.1.1.3. Yeterli Düzeyde Karşılık Ayrılmasının Sağlanması

Bankanın varlıkları ve muhtemel yükümlülükleri ile ilgili olarak ayrılması gereken değer azalış karşılıkları, gider karşılıkları ve diğer karşılıklar, bankanın risklerini ve yükümlülüklerini karşılayacak düzeyde olmalıdır. Bu amaçla bankanın varlıklarının kaliteleri değerlendirilmeli, donuk ve sorunlu kredi ve alacaklar için yeterli düzeyde karşılık ayrılması hususu üzerinde önemle durulmalıdır. Ayrıca bankanın yeterli karşılık ayrılması konusundaki politikaları ve uygulama usullerinin, kontrol ve denetimi yapılmalıdır.

3.1.1.4. Faaliyetlerin Basiretli Bir Şekilde Planlanması ve Yürütülmesinin Sağlanması

Üst düzey kontrol ve incelemelerin amacı banka faaliyetlerinin basiretli bir biçimde planlanmasının ve uygulanmasının sağlanmasıdır. Strateji, politika ve yetkilerin basiretli bir şekilde tanımlanması, yönetim politikaları ile uygunluğun takip edilmesi ve performans değerlendirmesi bu kontrol ve incelemelerin kapsamı içinde yer almaktadır.

3.1.1.5. Finansal Muhasebe ve Yönetim Bilgi Sistemlerine İlişkin İnceleme ve Kontroller

Bankanın iç kontrol ve teftiş faaliyetini yürüten birimler, finansal muhasebe sistemi ile yönetim bilgi sisteminin etkin bir kontrol ve incelemesini gerçekleştirmek durumundadırlar.

Yönetim bilgi sistemi, finansal tabloların ve diğer raporlamaların yasal düzenlemeler doğrultusunda hazırlanması açısından ilgili verileri zamanında toplamalıdır.

Bankanın başlıca finansal performans göstergeleri ile finansal tabloları banka içinde kontrol edilip onaylandıktan sonra kamuya açıklanır. İç denetim faaliyeti ile finansal tabloların güvenilirliği teminat altına alınır. Finansal tablolar muhasebe kuralları ve standartlarına uygun olarak hazırlanır.

3.1.1.6. Temel Faaliyet Alanlarının Özel Kontrolü

Bankanın temel faaliyet alanları özel bir inceleme ve kontrole tabi tutulur. Bu nedenle bankanın temel faaliyet alanlarının uygun bir biçimde gruplandırılması gerekmektedir. (Aslan,2003: 94.)

3.1.1.7. Otomasyon/Bilgi-İşlem Ortamının Kontrolü

Bilgi işlem sisteminin planlamasını, geliştirilmesi ve çeşitli uygulamaların tatbiki sürecinde taşınan risklerin asgariye indirilmesine yönelik olarak, gerekli kontrol mekanizmaları bankalar tarafından oluşturulur⁴⁸.

3.1.1.8. Acil ve Beklenmedik Durum Planlaması

Bankada yangın, deprem sel gibi felaketlerden kaynaklanabilecek kayıp ya da zararların azaltılabilmesi ve potansiyel zararın kontrolü amacıyla bankalar tarafından acil ve beklenmedik durum planlaması hazırlanmalıdır.

3.1.1.9. Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi

Bankanın yönetim kurulu kaynağı yasal olmayan kara paranın aklanması faaliyetini ve bankanın bu faaliyete bilmeden taraf olmasını engelleyecek kontrol mekanizmasının ve uygulama usullerinin oluşturulmasını sağlamalıdır.

3.2. İÇ KONTROL VE İÇ DENETİM İLİŞKİSİ

İşletmelerde iç kontrol sistemi ile iç denetim arasındaki ilişkileri tam anlamıyla değerlendirebilmek için iç kontrol sistemi ile iç denetim kavramlarının birbirinden farklı kavramlar olduğunu ortaya koymamız gerekmektedir.

İç kontrol sistemi, işletme faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi, muhtemel hata, hile ve eksikliklerin engellenebilmesi ve işletmenin hedeflerini gerçekleştirmek üzere ihtiyaç duyduğu bütün plan, politika, prosedür ve uygulamaları kapsayan bir sistemdir.

Tüm işletmeler, amaçlarına ulaşmada çeşitli risklere katlanırlar.. Risk işletme faaliyetlerinin planlandığı gibi gerçekleşmeme olasılığından kaynaklanır. İşletme yönetimi bu risklerin belirlenmesini ve mümkün olduğu ölçüde bu riskleri azaltmak için muhasebeye ve diğer faaliyetlere ilişkin kontrollerin kurulmasını gerektirir.

Kontrol sistemi, yönetim politikaları ve prosedürleri ile işletme faaliyetlerinin bunlara uygunluğunu kontrol etme araçlarını içerir. Bu politikalar ve prosedürler ise iç kontrol sistemini oluşturur.

İşletmelerde etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması ve bu sistemin gerektiği şekilde işletilmesinin sağlanması ve izlenmesi yönetimin sorumluluğu altındadır. Fakat ne kadar iyi tasarlanmış olursa olsun hiçbir iç kontrol mekanizması hataların ortaya çıkarılması ve önlenmesi bakımından tam bir güvence sağlamamaktadır. Bu nedenle yönetimin, iç kontrol yapısının etkinliğini düzenli bir biçimde gözden geçirmesi gerekmektedir.

İç denetim, iç kontrol sisteminin etkinliği ve performans kalitesi ile ilgili işletme yönetimine bilgi sağlar, değerlendirme yapar ve çeşitli önerilerde bulunur. Her bir alanda sağlanan bilgiler, işletme ve yönetimin taleplerine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak farklılık gösterebilir.

İşletmelerde iç kontrol sisteminin verimliliği ve etkinliği ile performans kalitesinin incelenmesi ve değerlendirilmesi, iç denetim fonksiyonunun kapsamını oluşturur. Bu çerçevede iç denetçiler işletme faaliyetleri ve raporları üzerinde önemli etkileri olan planlara, politikalara, kanunlara ve yönetmeliklere uygunluğu sağlamak amacıyla oluşturulan sistemleri incelemeli ve işletmenin bunlarla uygunluk içinde bulunup bulunmadığını tespit etmeleridir.

3.3. 5411 SAYILI BANKACILIK KANUNU ÇERÇEVESİNDE BANKALARDA İÇ DENETİM SİSTEMİNE GETİRİLEN DÜZENLEMELER

Bankaların denetimleri önem arz edince yasa koyucu bu konuda ilk yükümlülüğü, bankacılık faaliyetleri yoluyla kar elde eden banka anonim ortaklıklarına yüklemiştir. Bankaların, kendi kendilerini yaptıkları işlemler açısından denetime tabi tutmaları, bu denetimi yapmak üzere özel denetim birimleri oluşturmaları ve gereken durumlarda ilave birimler kurarak kendi iç denetimlerini yerine getirmeleri gerektiği belirtilmiştir.(Çolak, 2003:57.)

Bu amaç doğrultusunda bankaların organizasyon yapısı içinde oluşturulan Denetim komitesi, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 23. maddesine göre yönetim kurulu adına bankanın iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin etkinliğini ve yeterliliğini, bu sistemler ile muhasebe ve raporlama sistemlerinin bu kanun ve ilgili düzenlemeler çerçevesinde işleyişini ve üretilen bilgilerin bütünlüğünü gözetmek, bağımsız denetim kuruluşlarının yönetim kurulu tarafından seçilmesinde gerekli ön değerlendirmeleri yapmak, yönetim kurulu tarafından seçilen bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyetlerini düzenli olarak izlemek, bu kanun kapsamında ana ortaklık niteliğindeki kuruluşlarda, konsolide denetime tâbi kuruluşların iç denetim işlevlerinin konsolide olarak sürdürülmesini ve eşgüdümünü sağlamakla görevli ve sorumludur.

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun(01.11.2005 Tarih ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.)

29. maddesinde iç sistemlere ilişkin yükümlülükler konusunda şu hüküm yer almaktadır;

“Bankalar, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm şube ve konsolidasyona tâbi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurmak ve işletmekle yükümlüdürler. İç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin kuruluşuna, işleyişine, yeterliliğine, oluşturulacak birimlere, icra edilecek faaliyetlere, üst yönetimin görev ve sorumlulukları ile Kuruma yapılacak raporlamalara ilişkin usul ve esaslar Kurulca belirlenir.”

Kanun'un 30., 31. ve 32. maddeleri ise iç kontrol sistemi, risk yönetimi sistemi ve iç denetim sistemine ilişkin hükümlerdir;

“Bankalar, iç kontrol sistemi kapsamında, faaliyetlerinin mevzuata, iç düzenlemelerine ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve raporlama sisteminin bütünlüğünü, güvenilirliğini ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini her seviyedeki personeli tarafından uyulacak ve uygulanacak sürekli kontrol faaliyetleri ile sağlamak, görevlerin fonksiyonel ayrımlarını, yetki ve sorumlulukların paylaşımını, fon ödemelerini, banka işlemlerinin mutabakatını, varlıkların korunmasını ve yükümlülüklerin kontrol altında tutulmasını temin etmek, maruz kalınan her türlü riskin tanınması, değerlendirilmesi ve yönetimi için gerekli alt yapıyı hazırlamak ve yeterli iletişim ağını oluşturmak zorundadır. İç kontrol faaliyetleri yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak iç kontrol birimi ve personeli tarafından yürütülür” (Bankacılık Kanunu m. 30).

“Bankalar risk yönetimi sistemi kapsamında, risk politikalarını Kurulca belirlenen esaslar çerçevesinde oluşturmak, uygulamak ve raporlamak zorundadır. Risk yönetimi faaliyetleri yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak risk yönetimi

birimi ve personeli tarafından yürütülür” (Bankacılık Kanunu m. 31).

“Bankalar bütün birim, şube ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını kapsayan bir iç denetim sistemi kurmak zorundadır. Bu çerçevede, faaliyetlerin mevzuata, ana sözleşmeye, iç düzenlemelere ve bankacılık ilkelerine uygunluğu, banka müfettişleri tarafından denetlenir. İç denetim faaliyetleri, tarafsız ve bağımsız bir şekilde, gerekli mesleki özen gösterilerek, yeterli sayıda müfettiş tarafından yerine getirilir” (Bankacılık Kanunu m. 32).

3.4. BASEL KOMİTESİ VE BANKALARIN İÇ DENETİMİNE YÖNELİK GETİRİLEN DÜZENLEMELER

Basel Bankacılık Komitesi bankaların iç denetim sistemlerindeki temel eksikliklerin neler olduğunu tespit edebilmek için bankacılıkta yaşanan güncel sorunları incelemektedir. Bu incelemeler sonucu tüm banka yönetici ve idarecilerinin, banka müfettişleri ile bağımsız dış denetçilerin ve gözetim ve denetim otoritelerinin iç denetim sistemlerinin güçlendirilmesi ve etkin olarak işlerliğinin sağlanması konusuna daha fazla önem vermeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu bölümde genel olarak Basel Komitesi'nin kuruluş amacından söz edilerek, komite'nin bankalarda iç denetim sistemlerine yönelik yayınladığı temel prensiplerden bahsedilecektir.

3.4.1. Basel Komitesi'nin Kuruluşu ve Amacı

Bankaların iç kontrol ve denetimi konularında çalışmalar yapan bazı uluslar arası kuruluşlar bulunmasına rağmen, bunların içinde en önemlisi olarak görülebilecek olan Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision)'dir. Bu komite bankacılık gözetim ve

denetiminde uluslararası işbirliği sağlamak amacıyla G-10 ülkeleri Merkez Bankaları Guvernörleri tarafından 1974 yılının Aralık ayında “Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulamaları Komitesi” (Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices) adıyla oluşturulmuştur. Komitede ülkeler (Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere, ABD) ulusal bankacılık gözetim ve denetim otoriteleri ve merkez bankaları üst düzey yetkilileri tarafından temsil edilmektedir. Komite üyeleri her üç ayda bir İsviçre’nin Basel kentinde toplanmaktadır.(<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/denetim.doc>.)

Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi bankaların iç kontrol ve denetimi konularında üye ülkelerin görüşlerinin de yer aldığı temel prensipler yayınlamıştır. Yayımlanan bu prensiplerin tüm ülkelerde ve uluslararası alanda gözetim ve denetim otoriteleri ve diğer kamu otoritelerince başvurulacak temel bir kaynak olması amaçlanmaktadır. Gözetim ve denetim sistemlerinin yapısının iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi için çalışan ulusal gözetim ve denetim otoritelerinin, bu dokümanda yer verilen tavsiyeler ışığında kendi mevcut sistemlerini gözden geçirmeleri, sistemlerinin eksik ya da hatalı yanlarını dikkate alarak hazırlanan bir programı kendi yetki alanları dahilinde en kısa sürede uygulamaya geçirmeleri istenmektedir. Tüm ulusal gözetim ve denetim otoritelerinden Basel Komitesi’nin oluşturduğu bu temel prensiplerin savunucusu ve takipçisi olmaları beklenmektedir. (<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/denetim.doc>.)

3.4.2. Basel Komitesi’nin İç Denetim Sisteminin Değerlendirilmesine İlişkin Yayınladığı Prensipler

Basel Komitesi'nin bankacılıkta etkin gözetim ve denetim prensipleri konuları itibariyle aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

(<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/denetim.doc>.)

- Etkin bankacılık gözetim ve denetimi için ön koşullar

- Faaliyet izni ve yapı
- Bankaların ihtiyati yönetimine ilişkin düzenlemeler ve yükümlülükler
- Aralıksız banka denetimine ilişkin yöntemler
- Bilgi verme yükümlülükleri
- Gözetim ve denetim otoritelerinin yasal yetkileri
- Sınır ötesi bankacılık

Bankacılıkta gözetim ve risk yönetimi konusunda sürdürülen çalışmalar çerçevesinde Basel Bankacılık Gözetim Komitesi'nin iç denetim sistemlerinin değerlendirilmesine ilişkin temel prensipleri şunlardır;

(<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/denetim.doc.>)

- Bankacılıkta gözetim ve denetim işlevinin temel amacı mali sistemde istikrarı ve güveni temin etmek ve böylece ödünç alan ve ödünç verenlerin maruz kalacakları riskleri en aza indirmektir.
- Gözetim ve denetim otoritesi, her bankanın uygun yapıda ve yeterli sorumlulukları taşıyan bir yönetim kurulu ve üst düzey yönetime sahip olması ve mali piyasalarda şeffaflığın ve denetimin artırılmasını sağlamak suretiyle piyasa disiplininin oluşturulması ve muhafaza edilmesini desteklemelidir.
- Gözetim ve denetim otoritesi taşıdığı sorumlulukları yerine getirmek ve görevlerini etkin olarak sürdürebilmek için faaliyetlerinde bağımsız olmalı, bankalardan gerekli bilgilerin temin edilmesi ve aldığı kararların uygulanması konusunda gerekli yasal yetki ve araçlara sahip olmalıdır.
- Gözetim ve denetim otoritesi bir bankanın yaptığı işi tam olarak anlamalı ve taşıdığı risklere ilişkin etkin risk yönetimi yapmasını sağlamalıdır.
- Etkin bankacılık gözetim ve denetimi her bir bankanın risk profilinin bilinmesini ve denetime ilişkin kaynakların uygun olarak dağılımını gerektirir.
- Gözetim ve denetim otoritesi bankaların taşıdıkları riskler için yeterli kaynak bulundurmalarını (sermaye, güvenilir yönetim, etkin kontrol sistemi, muhasebe kayıtları gibi) temin etmelidir.

- Diğer ülkelerin gözetim ve denetim otoriteleri ile dayanışma ve işbirliği içinde olunmalıdır. Bu husus özellikle sınır ötesi faaliyet gösteren bankaların denetiminde daha fazla önem taşımaktadır.

3.4.3. Basel Komitesi'nin İç Denetim Faaliyetlerine İlişkin Görev Dağılımı

Bankacılık denetimine ilişkin Basel Komitesi tarafından yayımlanan Çalışma Belgesine (www.bis.org/publ/bcbs.pdf) göre iç denetim, farklı sorumluluklar taşımakla birlikte tüm banka personelinin içinde yer aldığı bir işlevdir. Tüm banka personeli iç denetim işlevine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunacak bir bilgi üretmektedir. Tüm çalışanların kendi sorumluluklarını yerine getirmesi ve görevleri dolayısıyla karşılaştıkları problemleri (etik kurallara aykırı uygulamalar ve diğer banka stratejilerine aykırı olan ya da yasal olmayan faaliyetler gibi) kurum içi kanallar aracılığıyla üst yönetime aktarmaları etkin bir denetimin sağlanmasında önem taşımaktadır. Bunun en iyi şekilde sağlanması için görev ve yetkilerin yazılı olarak tanımlanması ve ilgili personele ulaştırılması gerekmektedir. Banka içindeki tüm personelin iç denetimin önemini anlaması ve aktif olarak bu sürece katılması esastır.

İç denetim sisteminin, bağımsız ve uygun eğitime sahip banka müfettişlerince yürütülecek etkin ve kapsamlı kontrolünün yapılması gerekir. Banka müfettişlerince yürütülen kontroller iç denetim sisteminin önemli bir parçasıdır ve doğrudan yönetim kurulu, teftiş kurulu ve üst düzey yönetime rapor edilmelidir. Bankalarda iç denetim faaliyetleri, risk değerlendirme işlevi ile tespit edilen risklerin izlenmesine olanak verecek şekilde düzenlenmeli ve sürdürülmelidir. Bankada çalışan tüm personel denetim faaliyetlerinin kapsamındadır. Basel Bankacılık Komitesi'nin denetim faaliyetlerine ilişkin görev dağılımı aşağıda sıralanmaktadır; (<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/denetim.doc.24.04.2006>)

a) Üst Düzey Yönetimin İncelemeleri: Yönetim kurulu ve üst düzey yöneticiler banka personelinden sık sık görevleri ile ilgili rapor ve sunum yapmalarını isteyerek bankanın amaçları doğrultusunda gelişmeleri incelerler. Örneğin; üst düzey yönetim mali hesap raporlarını inceleyerek bütçe hedeflerini gözden geçirir. Bu inceleme sonucunda üst düzey yönetimin yönelteceği sorular cevaplandırılır ve böylece bir denetim süreci işletilmiş olur.

b) Faaliyet Denetimi: Birim yöneticileri olağanüstü durumlar hakkında günlük haftalık ve aylık raporlar ile genel performans raporlarını inceler ve değerlendirir. Birim yöneticilerince yapılan incelemeler üst düzey yönetimce yapılan incelemelerden daha sık ve daha detaylı olmaktadır. Örneğin; ticari kredilerden sorumlu müdür haftalık raporlarda kredi geri ödemeleri ve faiz gelirlerini incelerken, kredilerden sorumlu üst düzey sorumlu ise benzer raporları aylık bazda inceler ve tüm sektörlere verilen kredileri daha özet bir formatta görmek ister. Daha üst yönetimin incelemeleri sonucu ise ortaya konulan sorular ve alınan yanıtlar denetim sürecinin işleyişini gösterir.

c) Fiziksel Denetimler: Daha çok bankaya ait maddi varlıkların kullanımına yönelik sınırlamaları içerir (nakit para, menkul kıymetler gibi). Denetim faaliyeti söz konusu bu sınırlamaları ve periyodik envanterleri içerir.

d) Tanınan Limitlere Uygunluk: Bankacılığa ilişkin genel risk sınırlarına bağlı kalınması risk yönetiminin bir gereğidir. Örneğin, kredi verme limitlerine uyulması bankanın kredi riskini azaltacağından risk profilinin değişmesini de sağlayacaktır. Dolayısıyla, iç denetimin en önemli kısmı bankanın genel risk sınırlarına uyup uymadığının incelenmesidir.

e) Onay ve Yetki: Belli limitlerin üzerindeki işlemler için onay ve yetki gerekliliği üst yönetim seviyelerinin söz konusu işlemlerden haberdar olmasına imkan verir ve kendilerine sorumluluk yükler.

f) Sorgulama ve mutabakat: İşlem detaylarının ve kullanılan risk yönetim modellerine ait çıktıların sorgulanması önemli bir denetim faaliyetidir. Periyodik olarak yapılan mutabakat toplantıları, (nakit akışı ile hesap verilerinin karşılaştırılması gibi) işlem ve kayıtların karşılaştırılarak doğrulanmasına imkan verir. Bu mutabakatlar uygun üst düzey yöneticilere rapor edilerek mevcut problemlerin saptanması sağlanır.

3.5. BANKALARDA İÇ DENETİM SİSTEMİNİN YAPISI

Bankalar, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, değişen koşullara cevap verebilecek nitelik, yeterlilik ve etkinlikte, uygun iç denetim ve risk yönetim sistemlerini kurmak, devam ettirmek ve geliştirmek zorundadırlar. İç denetim yapısı kapsamındaki iç kontrol, teftiş ve risk yönetimi fonksiyonları içindeki faaliyetler, yönetim kurulu, üst düzey yönetim, bankanın her düzeydeki personeli ile teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetimi grubu tarafından yürütülür. İç denetim ve risk yönetim düzenlemeleri, bu birimlerin birbirinden bağımsız, iç kontrol işlevi kapsamında banka yönetim kuruluna ve üst düzey yönetimine karşı ayrı ayrı sorumlu olmalarını sağlayacak şekilde yapılmalıdır. (Aslan, 2003:77-78.)

3.5.1. İç Kontrol Merkezi

SPK tarafından yayınlanan Seri:X 16 No'lu Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetim Hakkında Tebliğ'in 28. maddesine göre İç kontrol sistemi;

“Yönetim politikalarına uymak da dahil olmak üzere işlerin düzenli ve etkin yürütülmesi, varlıkların korunması, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve belirlenmesi, muhasebe kayıtlarının doğru ve eksiksiz olması ve mali bilgilerin güvenilir olarak zamanında derlenmesi amacıyla işletmede uygulanan organizasyon planı ile bunlara ilişkin tüm yöntemleri kapsayan bir süreçtir.”

Bankalarda iç kontrol sistemi ise, banka faaliyetlerinin, yönetim stratejisi ve politikaları çerçevesinde düzenli, verimli ve etkin bir şekilde mevcut yasa ve kurallara uygun olarak bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamak amacıyla, bankanın üst düzey yönetimi tarafından oluşturulan yönetim biçimi ve organizasyon yapısı kapsamında yürütülen ve her düzeydeki personel tarafından uyulması ve uygulanması zorunlu olan kontrol faaliyetlerinin tümüne denilmektedir. Bankanın her faaliyeti ve her birimi iç kontrol kapsamına girer. İç kontrol sürekli bir faaliyet olarak, iş akımlarının gerçekleştirildiği süreçlerin içinde, yerinde ve uzaktan izleme yoluyla yürütülür. Tüm birimler arasında gerekli olan sürekli iletişim iç kontrol merkezi tarafından sağlanır. (Aslan, 2003:79).

İç kontrol işlevi kapsamındaki faaliyetler, yönetim kurulu, üst düzey yönetim ve bankanın her seviyedeki personeli ile teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetimi grubu tarafından yürütülür. Yönetim kurulu, bu birimlerin, görevlerini bankanın temel faaliyetlerinden bağımsız olarak ve objektif bir şekilde yerine getirmeleri için gerekli tüm tedbirleri almakla veya alınmasını sağlamakla yükümlü kılınmışlardır. (Takan, 2003:497).

İç kontrol Merkezi, bankalarda iç kontrol faaliyetlerinin tasarımı, yönetimi ve eşgüdümü amacıyla doğrudan yönetim kuruluna bağlı olarak kurulur. İç kontrol merkezinde bir başkan ile yeteri kadar iç kontrol elemanı görev yapar. İç kontrol merkezinin çalışma esas ve usulleri , yönetim kurulu tarafından, teftiş kurulu ile üst düzey risk komitesinin görüşü alınarak tespit edilir. İç kontrol merkezi fiziki olarak banka genel müdürlüğünde yer alır. (Takan, 2003: 505).

Yönetim kurulu, banka ile konsolidasyon kapsamındaki kuruluşlarda kendisine bağlı operasyonel ya da icracı birimler bulunmayan bir üyesini, iç denetim işlevinin sürdürülmesi için görevlendirir. Bu üye, yönetim kurulu adına, kendisine sunulan risk değerlendirmelerini, denetim planlarını, denetim programlarını, raporlarını ve belgelerini kontrol eder ve bunlarla ilgili işlemlerde, teftiş kurulunun, iç kontrol merkezinin ve risk yönetimi grubunun ilişkilerinin eşgüdümünü gözetir,

yönetim kuruluna bu hususlarda bilgi akışını temin eder, oluşturulacak politikaları, usul ve esaslar hazırlar ve yönetim kurulunun onayına sunar. (Takan, 2003:505-506).

Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik (BDDK tarafından 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir) ile bankaların karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç denetim sistemleri ve risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usuller ayrıntılı bir şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır.

Yönetmeliğin 2. maddesinde öngörüldüğü şekliyle “İç kontrol merkezi”, “bankanın iç kontrol faaliyetlerini tasarlayan, idare eden ve eşgüdümünü sağlayan yapılanmayı” ifade etmektedir.

Yönetmelikte öncelikle ve geniş olarak iç kontrol işlevi kavramı üzerinde durulmuştur. İç kontrol işlevi yönetmelik kapsamında, banka faaliyetlerinin, yönetim stratejisi ve politikalarına uyumlu olarak düzenli, verimli ve etkin bir şekilde, mevcut mevzuat ve kurallar çerçevesinde yürütülmesini, hesap ve kayıt düzeninin bütünlüğünü ve güvenilirliğini, veri sistemindeki bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamak amacıyla, banka yönetim kurulu ve üst düzey yönetimi tarafından tesis edilen yönetim tarzı ve organizasyon yapısı kapsamında yürütülen ve her seviyedeki personel tarafından uyulması ve uygulanması gereken kontrol faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanmıştır.

Aynı zamanda Yönetmeliğin 24. maddesine göre bankalar, iç kontrol faaliyetlerinin tasarımı, idaresi ve eşgüdümü amacıyla doğrudan yönetim kuruluna bağlı bir iç kontrol merkezi tesis ederler. İç kontrol merkezinde bir başkan ile yeteri kadar iç kontrol elemanı görev yapar. İç kontrol merkezinin çalışma esas ve usulleri, yönetim kurulu tarafından, teftiş kurulu ile üst düzey risk komitesinin görüşü alınarak saptanır. İç kontrol faaliyetlerinden bazılarının teftiş kurulunca gerçekleştirilmesinin kararlaştırılması halinde, diğer kontrol faaliyetlerinin nasıl ifa edileceği iç kontrol merkezi tarafından saptanır. Bankada standartların yerine getirilip getirilmediği, kurallara ve sınırlamalara uyulup uyulmadığı, hedeflere

ulaşılıp ulaşılamadığı hususları, belirlenen değişik yönetim kademelerinde ve ilgili kontrol basamak ve noktalarında kontrol edilerek tespitlerin niteliği de dikkate alınmak suretiyle normal veya acil bir şekilde iç kontrol elemanlarınca ilgili yönetim kademesine ve iç kontrol merkezine aynı zamanda bildirilmesi temin edilir. İç kontrol elemanlarının görev yaptığı mahaldeki bankanın faaliyetlerini yürüten diğer personelle olan kontrol ilişkisinin iç kontrol merkezi tarafından eşgüdümü sağlanır. İç kontrol sürecinin etkinliği iç kontrol merkezi tarafından izlenerek değerlendirilir ve gerektiğinde bu süreçte yeni ya da daha önceden karşılaşılmamış veya tanımlanmamış riskleri de kapsamına almak üzere kontrol etkinliğini koruyacak değişiklikler hızla gerçekleştirilir.(Takan, 2003:506).

3.5.1.1. Bankalarda İç Kontrol Faaliyetleri

08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik’te bankalarda iç kontrol süreci ve faaliyetleri ile ilgili olarak aşağıdaki unsurlara yer verilir;

a) Yönetim Kurulu İle Banka Üst Düzey Yönetiminin Gözetim Ve İncelemeleri: Banka yönetim kurulu, bankanın amaç ve hedefleri doğrultusunda gelişmeleri, bütçe ve performans hedeflerine uygunluğunu gözler ve ortaya çıkan aksaklıklar için uyarı yapmak suretiyle iç kontrol sürecine işlerlik kazandırır.

b) Faaliyet Kontrolleri: Bu kontroller, birim veya servis yöneticilerinin olağanüstü durumlar hakkında günlük, haftalık ve aylık raporlar ile genel performans raporlarını incelemelerini ve değerlendirmelerini kapsar.

c) Maddi Unsurlara İlişkin Kontroller: Genellikle bankaya ait nakit para, menkul kıymetler gibi finansal varlıklar da dahil olmak üzere maddi varlıklara erişilebilmesine, bunların kullanımına ve saklanmasına yönelik kurallara ve sınırlamalara uyumun incelenmesini, tüm maddi varlıkların periyodik envanterinin çıkarılmasını ve değerlendirilmesini içerir.

d) Limitlere Uygunluk İncelemeleri, Aşım Ve Aykırılıkların Takibi: Genel ve özel risk sınırlarına uyulup uyulmadığı incelenir ve limit aşımaları yakından izlenir.

e) Onay Ve Yetki Sistemi: Organizasyon yapısı içinde işlevsel görev ayrımları yapılır, çift taraflı ve çapraz kontrol ve imza usulleri tesis edilir, yetki ve sorumluluklar açıkça tanımlanır, belirli limitlerin üzerindeki işlemler için onay ya da yetki alınması yükümlülüğü konulur.

f) Sorgulama Ve Mutabakat Sistemi: İşlem detaylarının ve kullanılan risk yönetim modellerine ait çıktıların tutarlılığının araştırılması, hesapların karşılaştırılması, kontrol listelerinin hazırlanması ve periyodik mutabakatların gerçekleştirilmesi suretiyle iç kontrol sistemi etkin bir biçimde işletilir. Bu incelemeler sonucunda saptanan mevcut veya potansiyel sorunlar yetkili üst düzey yöneticilere rapor edilir.

3.5.1.2. İç Kontrol Merkezinin Yapısına İlişkin Esaslar

08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelikte İç Kontrol Merkezinin Yapısına İlişkin esasları aşağıda sıralanmaktadır;

- İç kontrol işlevi kapsamındaki faaliyetler, yönetim kurulu, üst düzey yönetim ve bankanın her seviyedeki personeli ile teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetimi grubu tarafından yürütülür. Yönetim kurulu, bu birimlerin, görevlerini bankanın temel faaliyetlerinden bağımsız olarak ve objektif bir şekilde yerine getirmeleri için gerekli tüm tedbirleri almakla veya alınmasını sağlamakla yükümlüdür. Teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetim grubunun yetki ve sorumluluk alanları, eleman sayısı ve bunların aralarındaki işbirliği, yönetim kurulunca belirlenir.

- Yönetim kurulu, bankanın kontrol faaliyetlerine ilişkin önemli strateji ve politikaları oluşturarak, onaylar, uygulanmasını dönemsel olarak inceler ve bankanın bünyesinde kurumsal yapıya uygun ve etkin bir iç denetim sistemi ile risk yönetim sisteminin kurulması ve sürdürülmesi hususunda gerekli tedbirleri alır. Yönetim kurulu, yönetmelikte belirtilen esaslara uygun olarak bankanın genel yönetim yapısında iç denetim ve risk yönetim sistemlerine açıkça yer verir; bu sistemlerin idari yapısına, personelin teminine, kalitenin sağlanmasına ilişkin esas ve usulleri belirler.
- Üst düzey risk komitesi, bankanın konsolide ve konsolide olmayan bazda izleyeceği risk yönetimi stratejilerinin, politikalarının hazırlanmasından, yönetim kurulunun onayına sunulmasından ve uygulamaların izlenmesinden sorumlu tutulur .
- Etkin bir iç kontrolün sağlanmasında, tüm personelin kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri, meslek ilkeleriyle bağdaşmayan uygulamalar ile görevleri dolayısıyla karşılaştıkları banka politikalarına aykırı veya yasal olmayan 78 faaliyetler gibi hususları üst düzey yönetime aktarmaları için görev ve yetkiler, yazılı olarak tanımlanır ve ilgili personele bildirilir.
- Yönetim kurulu, mesleki ve ahlaki standartların geliştirilmesini ve her seviyedeki personelin iç kontrolün önemini ve üzerine düşen yükümlülüğü özümsemesini sağlayacak kurum içi kontrol kültürünün oluşturulmasını sağlar. İç kontrollerle ilgili detaylı uygulama usullerinin oluşturulması konusunda banka bünyesinde özel birimler görevlendirebilir.
- İç kontrol işlevinin iyi çalışmasının ve gerekli bilgi ihtiyacının karşılanmasının sağlanması bakımından verilerin ve diğer bilgilerin elektronik ortamda saklanılmasına ve kullanılmasına olanak veren, güvenilir etkin yönetim bilgi sistemlerinin tesis edilmesi zorunludur.
- İç denetim sisteminin etkin bir şekilde çalışmasının sağlanması bakımından, bankalarda yeterli ve etkin bir iletişim sistemi tesis edilir. Bankanın organizasyon yapısı içinde bilginin yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya ve yatay olmak üzere bankanın tüm yönetim kademeleri ile personeline ulaşacak biçimde akışı ve bankanın amaçları, politikaları, uygulama usulleri ve

beklentileri hakkında alt birim yöneticilerinin ve operasyonda görevli personelin tam anlamıyla bilgi sahibi olması sağlanır. Personele yönlendirilecek bilgilerin içeriğinde banka faaliyetlerine ilişkin politikalara, bunların uygulama usullerine ve bankanın faaliyet performansına ilişkin verilere yer verilir. Banka personelinin görev ve sorumluluklarına ilişkin kuralları bilmeleri ve gerekli bilgilerin ilgili personele hızlı bir biçimde ulaşması sağlanır.

- Bankalar iç denetim faaliyetlerini, iç denetime ilişkin yürürlükteki mevzuatta yer alan iç denetim standartlarına göre yürütürler. Bu standartların mevzuatta belirlenmemiş veya bu Yönetmeliğin uygulanması bakımından yeterince açık olmadığı hallerde uluslararası düzeyde kabul gören “İç Denetçiler Enstitüsünün (IIA) İç Denetime İlişkin Profesyonel Uygulama Standartları” (The Institute of Internal Auditors’ Standards for the Professional Practice of Internal Auditing) dikkate alınır.

İç sistemden sorumlu üye ve komitenin nitelikleri ;

- Grupta nitelikli pay sahibi olmaması,
- İcrai görevleri olanlarla 2.dereceye kadar hısımlığı olmaması,
- 5 yıldan fazla aynı bankada iç sistemler sorumlusu olmaması,
- Banka veya ana ortaklıklarından herhangi bir ad altında gelir sağlanmaması,
- Genel Müdür ve Genel Müdür yardımcısı için yasada aranan öğrenim koşuluna haiz ve bankacılık ve finans alanında deneyim sahibi olması,
- Son 5 yılda söz konusu bankada veya ortaklığında çalışmış olmaması gerekmektedir(www.tcmb.trnc.net/konvesun/sunum-ekim-2008.pdf).

3.5.1.3. İç Kontrol Merkezi Üyelerinin Görev ve Sorumlulukları

İç kontrol merkezi, banka bünyesinde oluşan finansal, işlevsel ve diğer kontrol sisteminin tümünü kapsar. Merkez istenilmeyen olayları önleyici kontrol faaliyetlerini, istenilmemekle beraber meydana gelmiş olaylarda kanıtlayıcı ve düzeltici niteliğe sahip araştırmacı kontrol faaliyetlerini ve beklenen bir faaliyetin oluşmasını teşvik edici niteliğe sahip yönlendirici kontrol faaliyetlerini düzenler. Bu kontroller, yönetsel kontroller ile finans ve muhasebe kontrollerini, operasyonel kontrolleri, finansal ürün ve hizmetlerle ilgili kalite kontrollerini kapsar. (Aslan,2003:122).

Bankanın üst düzey yönetiminde, banka iç kontrol merkezinin şu amaçları gerçekleştirecek şekilde oluşturulduğu belirtilmiştir;

- Bankanın tüm işlemlerinin kanunlar, tüzükler ve yönetmelikler başta olmak üzere tüm yasal düzenlemelere, yönetim kurul karar ve direktiflerine ve genel müdürlük talimatlarına uygun olarak yapılıp yapılmadığını kontrol etmek,

- Bankanın tüm organizasyon ve faaliyetleri ile kontrolünde bulundurduğu ve konsolidasyon kapsamındaki iştirak şirketleri ile bankanın sunduğu hizmetlere destek sağlayan şirketlerde denetimde bulunmak, bu konularda yönetim kuruluna ve banka yönetimine bilgi aktarmak,

- Bölmelerin ve konsolide bazda bankanın finansal performansı ile ilgili gerekli inceleme ve kontroller yapmak,

- Bankanın bilançosunu ve diğer resmi raporların mevcut yasal düzenlemelerle sirküler ve izahnamelere uygunluğunun kontrolünü gerçekleştirmek,

- Erken uyarı sistemleri gerçekleştirerek olası riskleri önceden bildirmek ve önlem alınmasını sağlamak,

- Tüm personelin, kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri, banka politikalarına aykırı ve yasal olmayan faaliyetler gibi hususları üst düzey yönetime aktarmaları konusunda bilinçlenmelerini sağlamak ve bu konularla ilgili rapor hazırlayarak ilgili mercilere göndermek.

Bu bankanın iç kontrol merkezinin belirtilen amaçlar doğrultusunda yerine getirdiği görev ve sorumlulukları ise şunlardan oluşmaktadır;

- Bankada etkin bir iç denetim yapısı oluşturmak ve işletmek, sürekli şekilde gözden geçirmek ve değerlendirmek,

- Bankada yürütülen iç kontrol faaliyetlerinde bütünlüğü sağlamak,

- Banka işlem ve faaliyetlerinin mevzuata, BDDK'ca belirlenen standartlara ve banka politikası ile etik kurallara uygunluğunu denetlemek,

- BDDK tarafından denetleme faaliyetleri ile ilgili olarak istenen bilgileri ilgili kuruma raporlamak,

- Bütün banka işlemlerinin belirli kurallara bağlanmasını ve standardize edilmesini sağlayarak denetimin etkinliğini artırmak,

- Bankanın muhasebe kayıtları ile mali tabloların doğruluğunu incelemek ve güvenilirliğini denetlemek,

- Bankaya ait para, menkul kıymet gibi maddi varlıklara erişilebilmesine, bunların kullanımına ve saklanmasına yönelik kuralların ve sınırlamaların uygunluğunu denetlemek,

- İşlem ve faaliyetlere yönelik olarak genel müdürlükçe belirlenen genel ya da özel risk sınırlarına uyulup uyulmadığını incelemek ve limit aşımalarını takip etmek,

- Denetim faaliyetlerine ilişkin denetim planları ve raporları hazırlamak, denetim sonuçlarını değerlendirmek, bu sonuç ve değerlendirmeleri gerektiğinde üst yönetime, denetim komitesine ve yönetim kuruluna raporlamak,

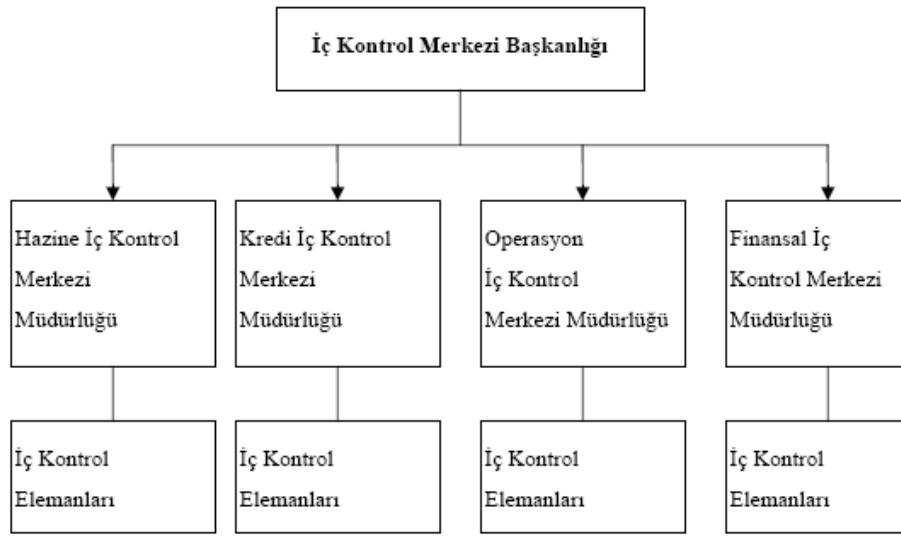
- Bankanın her seviyesinde iç kontrol kültürünün oluşması amacıyla gerekli önlemleri almak ve uygulamak,

- Bankanın iç kontrolüne yönelik yönetmelik oluşturmak, iç denetim faaliyetlerine ilişkin esas ve ilkeleri belirlemek,

- Eğitim programlarının hazırlanması ve eğitimin verilmesinde, eğitim birimine destek vermek.

Bununla birlikte iç kontrol merkezinin kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını, iç kontrol merkezi tarafından denetlenenlerin yükümlülüklerini, iç kontrol elemanlarının çalışma ilke ve yöntemlerini belirlemek amacıyla iç kontrol merkezi yönetmeliği hazırlanmıştır. Banka, yönetmeliğe ek olarak kontrol merkezinin organizasyon yapısını da oluşturmak zorundadır. Banka yönetmeliği kapsamında oluşturulan iç kontrol merkezi organizasyon yapısı aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

TABLO-3 : Bankalarda İç Kontrol Merkezinin Organizasyon Yapısı

Bankanın iç kontrol merkezi bir başkan, yeterli sayıda müdür, müdür yardımcısı, uzman, uzman yardımcısı ve büro personelinden oluşmaktadır. Başkan ve müdürlerin dışındaki diğer personele iç kontrol elemanı olarak genel bir isim verilmektedir.

Bankanın iç kontrol merkezinde yer alan üyelerin görev, yetki ve sorumlulukları aşağıdaki hususları kapsamaktadır;

a) İç Kontrol Merkezi Başkanının Görev, Yetki Ve Sorumlulukları;

- İç kontrol merkezini yönetmek, iç kontrol elemanlarının çalışmalarını düzenlemek ve denetlemek,
- İç kontrol usullerini gösteren uygulama talimatlarını hazırlama, onaylanan iç kontrol programlarını uygulamak, uygulama aşamasında ortaya çıkabilecek güçlükleri giderecek önlemleri almak,
- Müdürlerden ve elemanlardan gelen raporları her aşamada incelemek,

uygulama birliğinin sağlanması amacıyla gerekli önlemleri almak,

- Kontroller sonrasında hazırlanan raporları ilgili bölümlere ve gerekli durumlarda teftiş kurulu başkanlığına iletmek,

- İç kontrol merkezinin kadrosunu önermek, iç kontrol elemanlarının göreve alınmaları ve terfi ettirilmelerine ilişkin işlemleri yerine getirmek ve iç kontrol elemanları hakkında performans raporları düzenlemek,

- İç kontrol merkezinin faaliyetleri ve sonuçları hakkında dönemler itibariyle raporlar hazırlayarak görevli yönetim kurulu üyesi ve genel müdüre sunmak,

b) Hazine İç Kontrol Merkezi Müdürlüğünün Görev Ve Sorumlulukları;

- Bölümlerin hazine, menkul ve bunlarla ilgili operasyon işlemlerinin uygunluk, verimlilik ve karlılık kriterleri çerçevesinde yönetildiğini kontrol etmek,

- Hazine ve menkul riskleri ile ilgili limit ve standartları denetlemek, aşım ve aykırılıkları takip etmek ve işlemlerle ilgili muhasebeleştirme farklılıklarını belirlemek,

- Hazine işlemlerinin politikalarını, stratejilerini ve yazılı standartlarını denetlemek.

c) Kredi İç Kontrol Merkezi Müdürlüğünün Görev Ve Sorumlulukları;

- Bireysel ve kurumsal krediler ile kredi kartları işlemlerinin uygunluk, verimlilik ve karlılık kriterlerine göre yönetildiğini kontrol etmek,

- Limit, teminat, ödeme gücü kriterleri açısından mevcut riskleri değerlendirmek ve müşterileri risk gruplarına göre ayırmak,

- Kullandırılan kredilerin 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nda belirtilen sınırlamaları ile ilgili hükümlere uygunluğunu denetlemek.

d) İç kontrol Merkezinde yer alan Operasyon İç Kontrol Müdürlüğü'nün Görev Ve Sorumlulukları;

- Mevduat, dış işlemler, idari işler ve satınalma, insan kaynakları, inşaat-eylak, kasa ve kıymetli evrak, koruma ve emniyet, mutabakat, sigorta, takas ve muhasebe işlemlerini kontrol etmek,

- Telefon bankacılığı, internet, ATM, nakit yönetimi gibi hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde yönetildiğini kontrol etmek,

- Karaparanın aklanmasının önlenmesine yönelik uygulamaları incelemek.

e) Finansal İç Kontrol Merkezi müdürlüğü'nün Görev Ve Sorumlulukları:

- Banka bilançosunun ve diğer resmi raporların mevcut yasal düzenlemelere uygunluğunu kontrol etmek ve yasal yükümlülüklerin zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirildiğini denetlemek,

- Bölümlerin hazırladığı ve banka üst yönetimine sunduğu raporların yeterlilik ve doğruluğunu incelemek,

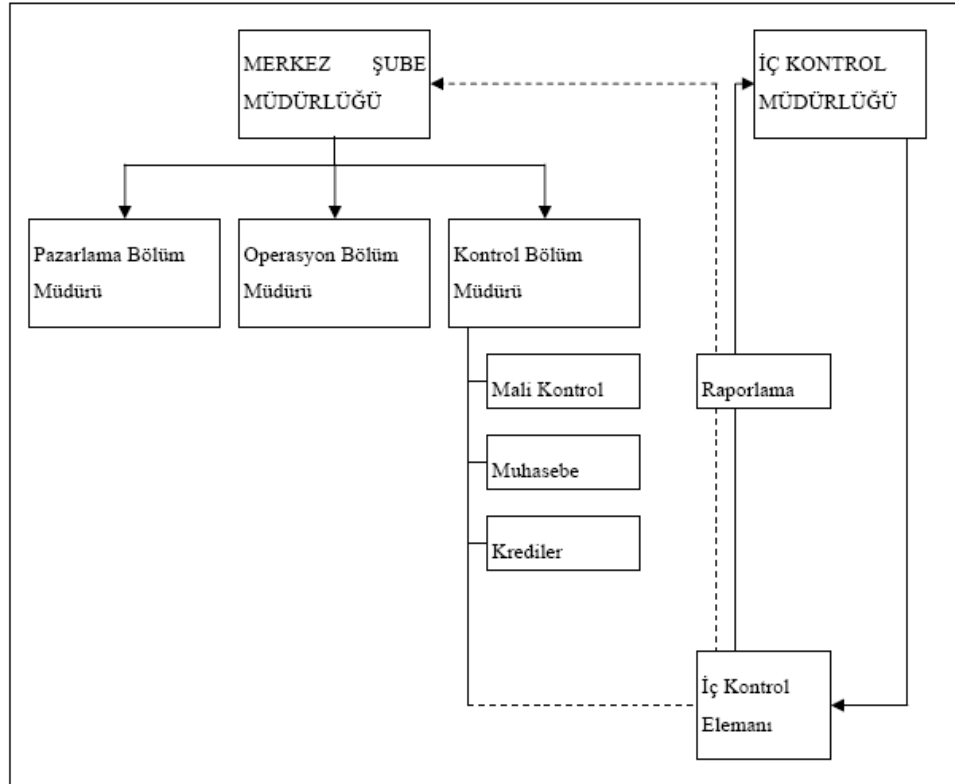
- Bütçe verilerini gerçekleştiren rakamlarla karşılaştırarak sapmaları belirlemek,

- Bölümlerin, şubelerin ve konsolide bazda bankanın finansal performansını inceleyip, kontrolleri yerine getirmek,

- Tek Düzen Hesap Planı'na uygunluk kontrollerini yürütmek.

İç kontrol elemanları, banka faaliyetlerini sürekli izleyen, inceleyen ve kontrol eden, denetledikleri birim veya şubeden bağımsız olarak doğrudan iç kontrol müdürlüğüne bağlı çalışan, şube veya birimde herhangi bir servis veya yöneticiye bağlı olmayan, denetimleri sırasında ortaya çıkan soruşturma konusunu hemen müdürlüğe bildiren personeldir. İç kontrol elemanları aynı zamanda görevlendirildikleri birimde her türlü bilgi ve belgeyi izleme, inceleme, araştırma yapma ve gerektiğinde görev konusu ile ilgili olarak banka personelinden ek açıklama isteme, denetledikleri birim veya şubenin, görev konuları ile ilgili işlemlerinin, öncelikle yasal düzenlemeler olmak üzere banka mevzuatına, bankanın yararlarına ve banka yönetiminin hedef ve politikalarına uygunluğunu kontrol etme, bankada standartların yerine getirilip getirilmediğini tespit edip rapor halinden sorumlusu olduğu iç kontrol müdürlerine iletmekle yükümlüdürler.

TABLO - 4: Banka Merkez Şubelerinde İç Kontrolün Fonksiyonel ve İdari İlişkisi

Bankanın iç denetim görevini yerine getirecek iç kontrol elemanları tespit edildikten sonra konu ile ilgili meslek içi eğitime tabi tutulmaktadır. İç kontrol elemanları eğitim sonrası bankanın şube örgütlenmesine uygun olacak şekilde kurumsal şube, merkez şube ve merkez şubelere bağlı büyük, orta ve küçük ölçekli şubelerde görev almaya başlamaktadırlar.

Banka şubelerinde görev alan iç kontrol elemanları, öncelikle iç kontrol merkezi tarafından çıkarılmış olan yönetmeliğe uygun olarak günlük, haftalık, aylık, altı aylık ve yıllık faaliyet planlarını hazırlamak zorundadır. İç kontrol elemanları çeşitli kontrol dökümanlarını kullanarak gözlemlerine dayalı kontrol ya da incelemelerinin sonucunu raporlara bağlamaktadır.

Raporlar, iç kontrol elemanlarının denetledikleri birimin veya şubenin kontrol bölüm müdürüne veya ilgili yönetmene gereği yapılmak üzere verilir. Sonuçlar ise başkanlığın belirleyeceği prosedürlere göre ya bağlı grup başkanına ya

da İç Kontrol Merkezi'ne gönderilir. Başkanlığa gönderilen iç kontrol raporları, genel müdürlüğün ilgili birimlerinde değerlendirilir, genel müdürlük birimi, raporlar çerçevesinde şubelere gerekli talimatı verir.

3.5.2. Banka Teftiş Kurulu

3.5.2.1. Teftiş Kavramı

Teftiş; bankanın ve bankanın denetlemekle yetkili ve görevli olduğu kuruluşlarca yapılan her türlü işlem ve çalışmaların yasa, tüzük, yönetmelik, karar, tebliğ, ana sözleşme, genelge, emirler, genel mektup ile yıllık iş programları çerçevesinde belirlenen hedeflere uygun olarak yapılıp yapılmadığının saptanması yönünde müfettiş ve müfettiş yardımcıları tarafından sürdürülen, ayrıca şube ve birimlerin daha üstün bir düzeye ulaşmalarını amaçlayan önerileri de içeren denetim ve inceleme çalışmalarının tümüdür. (Borhan, 2000: 3.)

3.5.2.2. Teftiş Yöntemleri

Çalışmada ele alınan bankanın Teftiş Kurulu'nda uygulanan teftiş yöntemleri;

- a) Olağan teftiş
- b) Kısa süreli teftiş
- c) Ani sayım ve mutabakat
- d) Özel amaçlı teftiş

şeklinde 4 grupta sınıflandırılmaktadır.

a) Olağan Teftiş; Şube ve birimlerdeki tüm servislerin denetlendiği teftiş türüdür. Servis ayırımına uygun olarak denetim yapılır. Teftiş sonunda raporlar; birim müdürlükleri ayırımına uygun olarak birbirini izleyen sayfalar şeklinde ve her müdürlük için ayrı ayrı düzenlenir.

b) Kısa Süreli Teftiş; Şubelerin önem ve ağırlık taşıyan servislerinden bir ya da en çok 7 iş günü süresi ile denetlediği teftiş türüdür. Bu teftiş süresinde teftişe ilk olarak sayımlar ile başlanır. Daha sonra ticari ve bireysel krediler ile muhasebe servislerinin teftişi yapılır. Bu teftişlerde;

- Ticari krediler servisinde, aşım, güvence, akışkanlık ve diğer kullanım koşullarına uygunluk,
- Bireysel krediler servisinde; vadesinde tahsil edilmemiş taksit tutarları ve bunlara ilişkin kredi dosyaları,
- Muhasebe servisinde ise; alacaklı-borçlu geçici hesaplar, muhtelif alacaklar-borçlar hesapları ile açık kayıtlar incelenerek bir usulsüzlüğe yer verilip verilmediği hususları denetlenir.

c) Ani sayım ve mutabakat; Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın uygun göreceği süre ve içerikte, yaptığı bir program doğrultusunda belirlediği; şube ve birimlerdeki nakit değerlerin sayılarak, kayıtlara uygunluğunun denetlendiği ve sonuçların yazı ile Başkanlığa bildirildiği denetim türüdür.

d) Özel amaçlı teftiş; Genel Müdürlük birimlerinin ihtiyaç duymaları halinde Genel Müdürden alacakları onay üzerine, belirli işlem, ürün pazarlaması ya da servislerin denetlenmesi amacıyla geçici veya dönemsel olarak yapılan teftiştir. Özel amaçlı teftişlerde belirlenen hedeflere ve güdülen amaca göre yapılacak incelemelerin sonucunun ne şekilde ve hangi sisteme göre Teftiş Kurulu Başkanlığı'na bildirileceği Başkanlıkça belirlenerek müfettişlere iletilir.

3.5.2.3. Teftiş İşlemlerinin Uygulanmasında Yer Alan Kanıt Türleri

Ele alınan bankanın teftiş işlemlerinin uygulanması aşamasında gerekli kanıt türleri ise fiziki kanıtlar, doğrulamalar, belgelenmiş kanıtlar, görsel kanıtlar, sözlü

kanıtlar, matematiksel kanıtlar, analitik kanıtlar ve yazılı bildirimlerden oluşmaktadır.

a) Fiziki Kanıtlar; İlgili varlığın fiziki olarak incelenmesidir.

b) Doğrulamalar; Hakkında bilgi sorulmuş konularda bilgi sahibi üçüncü kişilerin verdikleri cevaplardır.

c) Belgelenmiş Kanıtlar; Toplantı tutanakları, ekstreler, dekontlar, çekler, faturalar, makbuzlar vb.

d) Görsel Kanıtlar; Gözlem, fiziki inceleme, ve sayımlar sonucunda elde edilirler.

e) Sözlü Kanıtlar; Sözlü soruşturmalar sonucunda elde edilen kanıtlardır.

f) Matematiksel Kanıtlar; Hesaplamalar sonucunda elde edilen kanıtlardır.

g) Analitik Kanıtlar; İşlemlerin değeri, fiziksel miktarlar, oranlar ve yüzdelerden yararlanılarak denetçiye dolaylı yoldan tahmini bilgiler sağlayan kanıtlardır. Finansal oranlar, çeşitli istatistikî analiz yöntemleri, her türlü ekonomik karşılaştırmalar analitik kanıtlar kapsamındadır.

BDDK'nın Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğinin 26. maddesinde; (08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete).

“Teftiş kurulu başkanlığının, müfettişlerin ve müfettiş yardımcılarının, yetki ve sorumlulukları ile buna bağlı faaliyetleri teftiş işlevinin hedefleri, kapsamı, teftiş kurulunun banka içindeki konumu, yönetim kurulunca yürürlüğe konulan teftiş kurulu yönetmenliğinde düzenlenir” denilmektedir.

Yönetmeliğin 27. maddesinde; “Teftiş, banka içinde tüm maddi hususların, hesap ve kayıtların, belgelerin, personelin ve banka güvenliğini etkileyebilecek diğer tüm unsurların yerinde incelenmesinin yanısıra, banka bünyesinin ve faaliyetlerin özelliğine göre merkezden de inceleme ve denetleme faaliyetlerinde bulunulmasını, gerektiğinde soruşturma yapılmasını, ifade alınmasını, savunma istenilmesini, belge ve bilgilere el konulmasını gerekli görülmesi halinde sorumlu personelin inceleme sonuçlandırılıncaya kadar işten uzaklaştırılması gibi eylemleri de kapsar” denilmektedir.

Teftiş yönetmeliğinde, müfettişlerin görevleri arasında şunlara yer verilir;
(08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete).

- Bankanın risk yönetim sisteminin yeterliliğinin ve etkinliğinin bir bütün olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi, risk değerlendirme metodolojilerinin uygulanmasının ve etkinliğinin incelenmesi, risk tahmini ile bağlantılı olarak banka özkaynağının değerlendirilmesi sisteminin incelenmesi;

- Banka içindeki görev dağılımı dahil olmak üzere, iç kontrol sisteminin yeterliliğinin ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi çerçevesinde bankadaki çeşitli operasyonel kontrollerin, elektronik bankacılık hizmetleri dahil olmak üzere yönetim ve finansal bilgi sistemlerinin yeterliliğinin gözden geçirilmesi ve bu kontroller ile işlemlerin ve yönetim ve finansal bilgi sistemlerinin etkinliğinin ve işleyiş usullerinin test edilmesi, personelin tesis edilmiş politikalara ve uygulama usullerine uyum durumunun incelenmesi;

- Limit ihlalleri, yetki alınmadan alım-satım yapılan işlemleri ve üzerinde mutabık kalınmayan değerleme işlemleri veya muhasebeleştirme farklılıkları gibi hususların araştırılması;

- Hesap ve kayıt düzeni ile mali tabloların ve gözetim raporlamalarının doğruluğunun ve güvenilirliğinin incelenmesi;

- İşlemlerin bankacılık mevzuatına uygunluğunun incelenmesi.

Müfettişlerin sorun ve aksaklıkları uygun yönetim kademesine derhal bildirmeleri zorunlu tutulur.(29 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete).

3.5.2.4. Teftiş Kurulu'nun Organizasyon Yapısı

Ele alınan banka organizasyonu içerisinde yer alan Teftiş Kurulu bir başkan, başkan yardımcıları, müfettiş ve müfettiş yardımcılardan oluşmaktadır. Banka Teftiş Kurulu Yönetmeliği'ne göre Teftiş Kurulunun amaçları şu şekilde belirtilmektedir;

- Teftiş Kurulu, bankanın bütün işlemlerinin yasal düzenlemelere, yönetim kurulu kararı ve banka amirlerine uygun olarak yapılıp yapılmadığını denetleyerek teftiş ve inceleme raporları hazırlamak,

- Genel müdürlük bölümleri ve şubelerde görevli personelin yasal düzenlemelere ve direktiflere aykırı işlem yapması veya aykırı uygulama ihtimalinin bulunması durumunda soruşturma yaparak rapor hazırlamak,

- Uluslar arası kabul görmüş standartlara göre görev alanı içindeki şirket ve birimlerde “bilgi güvenliği”nin sağlanması amacıyla incelemelerde bulunmak,

- Risklerin önceden tespit edilerek erken uyarı yöntemleriyle önlemlerin ivedilikle alınmasını sağlamak,

- Bankanın tüm bölümlerinin ve personelinin bankanın karşılaşılabileceği muhtemel riskler konusunda bilgi sahibi olmasını sağlamak.

Yönetim Kurulu tarafından yürürlüğe konulan Teftiş Kurulu Yönetmeliği, Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın, müfettişlerin ve müfettiş yardımcılarının görev, yetki ve sorumluluklarını, teftiş işlevinin hedeflerini ve kapsamını, teftiş kurulunun banka içindeki konumunu düzenler.

3.5.2.5. Teftiş Kurulu Üyelerinin Görev ve Sorumlulukları

Teftiş Kurulu başkanı, müfettişlerin, teftiş kurulu yönetmeliğinde belirlenen ilkeler ve kurallar ile iç denetim standartlarına uyumlarını sağlamaktan sorumludur.

Müfettiş yetkilerine de sahip olan başkanın belli başlı görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır;

- Teftişin etkin bir biçimde yürütülmesi amacıyla bankadaki uygulama esaslarını saptamak ve personelin verimli çalışmasını özendirici bir teftiş sistemi geliştirmek,

- Bankanın tüm işlemlerinin yasal düzenlemelere ve direktiflere uygunluğunu incelemek ya da inceletmek,

- Tasarruf sağlayıcı, verim artırıcı, hizmet kalitesini yükseltici önlemleri belirlemek,

- Riskleri asgari düzeyde tutarak bankanın varlıklarını korumak,

- Kurul üyelerinin çalışmalarını düzenlemek, denetlemek ve çalışma yerlerini belirlemek.

Bankanın Teftiş Kurulu Yönetmeliği'ne göre Teftiş Kurulu Başkan Yardımcılarının yetki ve sorumlulukları ise şunları içermektedir;

a) Hazine ve Menkul Teftiş Başkan Yardımcılarının Görev, Yetki Ve Sorumlulukları;

- Hazine ve operasyon bölümlerinin TL, döviz ve menkul işlemlerinin uygunluk, verimlilik ve karlılık koşulları dikkate alınarak yönetildiğinin denetlenmesi,

- Hazine ve menkul risklerinin, politika ve stratejilerinin ve yazılı standartların izlenmesi,

- Pozisyonlara ve fiyatlara ilişkin verilerin ve risk tutarlarının incelenmesi,

b) Krediler Teftiş Başkan Yardımcılarının Görev, Yetki Ve Sorumlulukları;

• Bireysel ve kurumsal krediler işlemlerinin etkin ve verimli bir şekilde yönetildiğinin izlenmesi, ilgili şube ve genel müdürlük bölümlerinin denetlenmesi,

• Belirlenen kredi limitlerinin sürekli olarak gözden geçirilmesi, karşılaşılan kredi risklerinin saptanması,

• Kullanılan kredilerle ilgili olarak ayrılan karşılıkların, mevzuata uygunluğunun izlenmesi,

• Kullanılan kredilerin kredi sınırları ile ilgili hükümlere uygunluğunun kontrol edilmesi.

c) Operasyon Teftişi ve Soruşturma Başkan Yardımcılarının Görev, Yetki Ve Sorumlulukları;

• Dış işlemler, EFT, swift, idari işler ve satınalma, iletişim ve tanıtım, insan kaynakları, inşaat-eylak, kasa ve kıymetli evrak, koruma ve emniyet, mevduat, muhaberat, muhabir bankacılık, mutabakat, repo, sigorta ve takas işlemlerinin mevcut düzenlemeler çerçevesinde etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesinin denetlenmesi,

- Operasyon risklerine ilişkin gerekli tedbirlerin geliştirilmesi,

• Telefon bankacılığı, internet, ATM, kredi kartları, nakit yönetimi, POS gibi hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütüldüğünün denetlenmesi.

d) Teftiş Yönetmeliği'ne Göre, Müfettişlerin Görevleri Arasında Aşağıdaki Hususlar Yer Alır;

- İç kontrol sistemin yeterliliğinin ve etkinliğinin incelenmesi amacıyla bankadaki çeşitli faaliyetlerin sistemlerinin gözden geçirilmesi, personelin oluşturulan politikalara ve uygulama usullerine uyumunun incelenmesi,
- Limit ihlalleri, yetki alınmadan yapılan işlemleri veya muhasebeleştirme farklılıkları gibi konuların araştırılması,
- Hesap ve kayıt düzeni ile mali tabloların ve gözetim raporlamalarının doğru ve güvenilir olup olmadığının incelenmesi,
- İşlemlerin bankacılık mevzuatına uygunluğunun incelenmesi,
- Banka örgütü ve bankanın denetimle yetkili ve görevli olduğu kuruluşlarda teftiş, inceleme ve soruşturma yapılarak sonuçların raporlanması,
- Hataların ve yolsuzlukların önlenmesi, bulunması, hesap ve kayıt düzeninin doğruluk ve güvenilirliğinin temin edilmesi.

3.5.3. Banka Risk Yönetim Merkezi

Risk, kurumun hedeflerinin gerçekleşmesini engelleyecek her türlü olay veya durumlardır. Risk gelecekte oluşabilecek potansiyel problemlere, tehdit ve tehlikelere işaret eder. *Risk Yönetimi* ise kurum hedeflerine ulaşılmasını olumsuz etkileyebilecek her türlü riskin tanımlanması, gerçekleşme olasılığı ve olumsuz etkilerinin ölçülmesi ve uygun iç kontrol yöntemleriyle azaltılmasını içeren sistematik bir yönetim biçimidir (Fikirkoca, 2003:25).

Bu süreç, risklerin tanımlanması, ölçülmesi, risk politikaları ile uygulama ilkelerinin oluşturulması, uygulanması, risklerin analizi, izlenmesi, raporlanması, araştırılması, onayı ve denetimi aşamalarından meydana gelir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğinin 31.maddesinde; risk yönetimi sistemi ile ilgili olarak şu ifade yer almaktadır;

“Bankalar risk yönetimi sistemi kapsamında, risk politikalarını Kurulca belirlenen esaslar çerçevesinde oluşturmak, uygulamak ve raporlamak zorundadır. Risk yönetimi faaliyetleri yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak risk yönetimi birimi ve personeli tarafından yürütülür.”

Banka risk yönetimi sistemi, idari yönden bağımsız bir şekilde örgütlenir. Risk tanıma ve değerlendirme işlevi ağırlıklı olarak risk yönetimi sistemi kapsamında faaliyette bulunan risk yönetimi grubu tarafından yerine getirilir. Risklerin bankadaki iş akışı içinde etkin bir biçimde tanımlanması, tespit edilmesi, değerlendirilmesi sürecinde iç kontrole risk yönetimi grubu elemanlarının yönetim kurulunca belirlenecek esas ve usullere göre işbirliği içinde hareket etmesi sağlanır. Gerek duyulması halinde müfettişler başta yasal ve operasyonel riskler olmak üzere, özellikli alanlardaki riskleri de değerlendirirler.

Banka organizasyonunda üst düzey risk komitesi, bankanın konsolide ve konsolide olmayan bazda izleyeceği risk yönetimi stratejilerinin, politikalarının hazırlanmasından, yönetim kurulunun onayına sunulması ile uygulamaların izlenmesinden sorumludur. Üst düzey risk komitesi, yönetim kurulunun iç denetim sisteminin devam ettirilmesi ile görevli üyesinin başkanlığında, aktif-pasif yönetimi komitesi başkanından, kredi komitesi başkanından ve konsolidasyon kapsamındaki kuruluşların üst düzey risk komitelerinin ya da benzeri organlarının başkanlarından oluşur.

Risklerin tanınmasında, değerlendirilmesinde, bankanın ve kontrol ettiği iştiraklerin oluşturduğu grubun karşı karşıya olduğu tüm riskler konsolide bazda dikkate alınır. İç kontrol süreci, bankanın kontrol ettiği konsolidasyon kapsamındaki tüm kuruluşları ve bunların karşılaştıkları riskleri kapsar.

Banka işletmelerinin karşı karşıya kaldığı risk türleri olan kredi riski, işlemin sonuçlandırılmaması riski, işlemin sonuçlandırılması öncesi oluşan risk, ülke riski, transfer riski, likidite riski, piyasaya ilişkin likidite riski, fonlamaya ilişkin likidite riski, piyasa riski, operasyonel risk, mevzuata ilişkin yetersiz bilgi riski, itibar riski düzenlemelere uyulmama riski gibi riskler bankanın risk yönetim merkezi tarafından banka üst düzey yönetimi ile birlikte belirlenir.

3.6. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN İÇ DENETİME GEÇİŞ AŞAMASINDA YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Gerek ülkemizde, gerekse dünya bankacılık sisteminde yaşanan sorunların ve krizlerin, büyük ölçüde, makro ekonomik denge bozukluklarının yanı sıra, finansal piyasalarda yaşanan ahlaki zafiyet biçiminden, sistemin yapısındaki zayıflıktan ve düzenleme kurumlarının yetersizliğinden kaynaklandığı gözlenmiştir. Aslında bankacılık sektöründe reformun gerekli olduğunun ve önceden tespit edilmesi ve finansal piyasaların durgun olduğu dönemlerde bu reformların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak uygulamaya bakıldığında önemli reform kararlarının genellikle krizden sonra alındığı dikkati çekmektedir.

Başarılı bankacılık reformlarında sorunların en kısa sürede belirlenip, stratejilerin hemen uygulamaya konulması gerekmektedir. Bankaların ödeyememe sorununun bir an önce çözülerek, kredi verme faaliyeti sürdürülebilir kılınmalıdır. Reform sürecinde alınması gereken temel önlemler; bankaların sermaye yeterlilik oranlarının güçlendirilmesi, aktiflerin kalitesinin düzeltilmesi ve yükümlülüklerinin azaltılmasıdır.

Bankacılık sistemini yeniden yapılandırma aşamasında merkez bankasının reformdaki rolünün açıkça tanımlanması gerekmektedir. Aslında merkez bankasının reformları sürdürmesi, asli fonksiyonu olan para politikası yönetimini aksatacağından, reformların ayrı bir bağımsız kurum tarafından yürütülmesi daha uygundur. Ancak, ayrı bir düzenleme ve denetleme otoritesi reformları yürütse de merkez bankası likidite desteği sağlamaya hazır olmalıdır.

Bu genel çerçeve doğrultusunda, Türkiye'deki krizler dikkate alındığında Merkez Bankasının son başvuru mercii olma işlevini yerine getirmede çelişkiler yaşadığı gözlenmektedir. Kasım 2000 krizinde IMF'den alınan kredi nedeniyle uygulanan para ve döviz kuru sisteminden sapılmazken Şubat 2001 krizinde sistem devam ettirilmemiş ve dalgalı döviz kuru sistemine geçilmiştir.

Bu dönemde BDDK;

- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması,
- TMSF'ye devredilen bankaların yeniden yapılandırılması, özel kesime devri ve kapatılması,
- Özel bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesi

olarak bankacılık sistemini yeniden yapılandırma programını açıklamıştır.

3 Temmuz 2001 tarih ve 24451 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4684 sayılı Kanun ile kamu bankalarının en önemli sorunu olan görev zararlarına ilişkin yasal dayanak ortadan kalkmış ve yeni görev zararlarının oluşması engellenmiştir.

Kamu bankalarının yasal sermaye yeterlilik rasyolarını tutturabilmeleri ve sermaye yapılarını güçlendirebilme amacı ile nakit sermaye ödemesi yapılmıştır. Daha önce de aracı kurumlara yönelik sermaye yeterliliği tabanı belirlenmiştir.

Yeniden yapılandırma programı çerçevesinde, kamu bankalarının mevduat faiz oranlarına ait üst sınır getirilmiş ve DİBS faiz oranlarının altında ve ortak olarak belirlenmesi kabul edilmiştir. Ayrıca bir yandan Emlak Bankasının bankacılık yapma ve mevduat toplama izni kaldırılarak Ziraat Bankası bünyesine alınırken, diğer yandan kamu bankalarının şube sayılarının azaltılması ve personel sayısının sınırlandırılması amacıyla emekliliğin teşviki gündeme getirilmiştir.

Öte yandan 1983 yılında oluşturularak Merkez Bankası bünyesinde faaliyete başlayan TMSF, 31 Ağustos 2000 tarihinde BDDK'ya devredilmiştir. 1997 yılından 2002 tarihine kadar TMSF'ye devredilen 19 bankanın toplam aktif büyüklüklerinin, Türk bankacılık sisteminin %15'ine yaklaştığı gözlenmiştir. Bu bankalara kamu kağıtları verilerek özkaynakları güçlendirilmiş, gecelik borçlanma gereksinimleri azaltılmış, Merkez Bankası dışındaki yükümlülükleri sıfırlanmış, şube ve personel sayısında azaltılmaya gidilmiştir.

Bilindiği gibi, Türk Bankacılık Sistemini yeniden yapılandırma programı çerçevesinde BDDK'nın yürüttüğü faaliyetler içerisinde özel bankacılık sektörünün güçlendirilmesi de yer almaktadır. Özel bankaların mali durumlarını güçlendirebilmeleri amacıyla;

- Sermaye temini,
 - Sermaye benzeri kredi temini,
 - Birleşmeler,
 - Şube ve personel sayısının makul düzeyde olması,
 - Maliyetlerin düşürülmesi,
 - Yoğunlaşmış kredilerin yeniden yapılandırılması,
 - İştirak ve gayrimenkul satışı
 - Hisselerin bir kısmı ya da tamamının yabancı ve yerli ortaklara satılması,
- koonularında kendilerinden taahhüt mektupları alınmıştır.

BDDK'nın bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma faaliyetlerine genel

olarak bakıldığında, kamu bankalarına ilişkin zararların karşılanması, sermayelerinin güçlendirilmesi ve yönetimin iyileştirilmesi hususunda önemli başarılar sağlandığı gözlenmiştir. TMSF'ye devredilen bankaların zararlarının ve açık pozisyonlarının büyük ölçüde azaltıldığı, özel bankaların ise kendi iç risk yönetimi sistemlerini kurmaları ve operasyonel yönetimlerinin etkinleştirmeleri için teşvik edildikleri dikkati çekmektedir. Ayrıca, gerek sistemin yapılandırılmasında, gerekse uluslararası standartlara ulaşılmasında gerekli yasal alt yapı açısından önemli aşamalar kaydedilmiştir.

3.7. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ETKİN BİR İÇ DENETİM VE RİSK YÖNETİM SİSTEMİ UYGULAMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Bir ekonomide mali sistem, mali araçlar, mali araçlar ve mali piyasalardan oluşur. Mali sistemin temel unsurlarından biri de bankacılık sektörüdür. Bankacılık sektörü, mali sistem içerisinde üzerinde kurulu olduğu ödemeler sistemi aracılığı ile tasarrufların dönüştürülmesinde kaynak aktarımına aracılık eden bir sektördür.

Finans sisteminin banka ağırlıklı bir yapıya bürünmesi ve finansman gereksinimin büyük ölçüde bankalar tarafından karşılanması gereğinin ortaya çıkması, mali sistemin işlevlerini tam olarak yerine getirmesini engellemiş ve bankacılık sisteminde sağlıklı bir yapılaşmaya neden olmuştur. Bu yapılaşma bankaların risk alanlarının daralmasını ve sermaye yapılarının güçlendirilmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Türk bankacılık sektörü, bugün gerek mali, gerekse kurumsal yapıları itibariyle göz ardı edilemeyecek bir düzeye yükselmiş bulunmaktadır. Bu olumlu gelişmelere rağmen, Türk bankacılık sektörünün gelişimini etkileyen bazı olumsuzluklarında mevcut olduğu bilinen bir gerçektir. Bankalar yaptıkları işin gereği yoğun risklerle yaşamak zorunda kalan kuruluşlardır. Bankacılık sektöründe yaşanan riskler, her ülkede, her dönemde kaçınılmaz olarak yaşanabilir. Çünkü,

finansal piyasalar var olduğu sürece, risk unsuru sistem içerisinde varlığını sürdürecektir. Ancak, bu aşamada önemli olan risklerin doğru tanımlanıp, yönetilmesidir. Banka üst yönetimleri, kurumsal olarak alınan riskler hakkında daha fazla bilgi edinmeli ve risk yönetimi için gerekli sistemlere sahip olmalıdırlar. Böylece piyasada oluşacak risklerin zararları, bankacılık sektörünü en alt düzeyde etkileyecek ve oluşacak krizlerin zararları minimuma indirilecektir (Yıldırım, 2004: 1).

1980'li yıllardan bugünlere değin bankacılık sektörünün başlıca sorunları, ekonomik gelişmedeki istikrarsızlık, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, hızlı teknolojik gelişme ve hizmet teknikleri karşısında mevzuatın yetersiz kalması gibi hususlardan kaynaklanmaktadır. Bankacılık sektöründe yaşanan bu sorunlar bankalarda etkin bir iç denetim ve risk yönetim sistemini gerekli kılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BANKALARDA BİLGİ SİSTEMLERİ YÖNETİMİ VE DENETİMİ

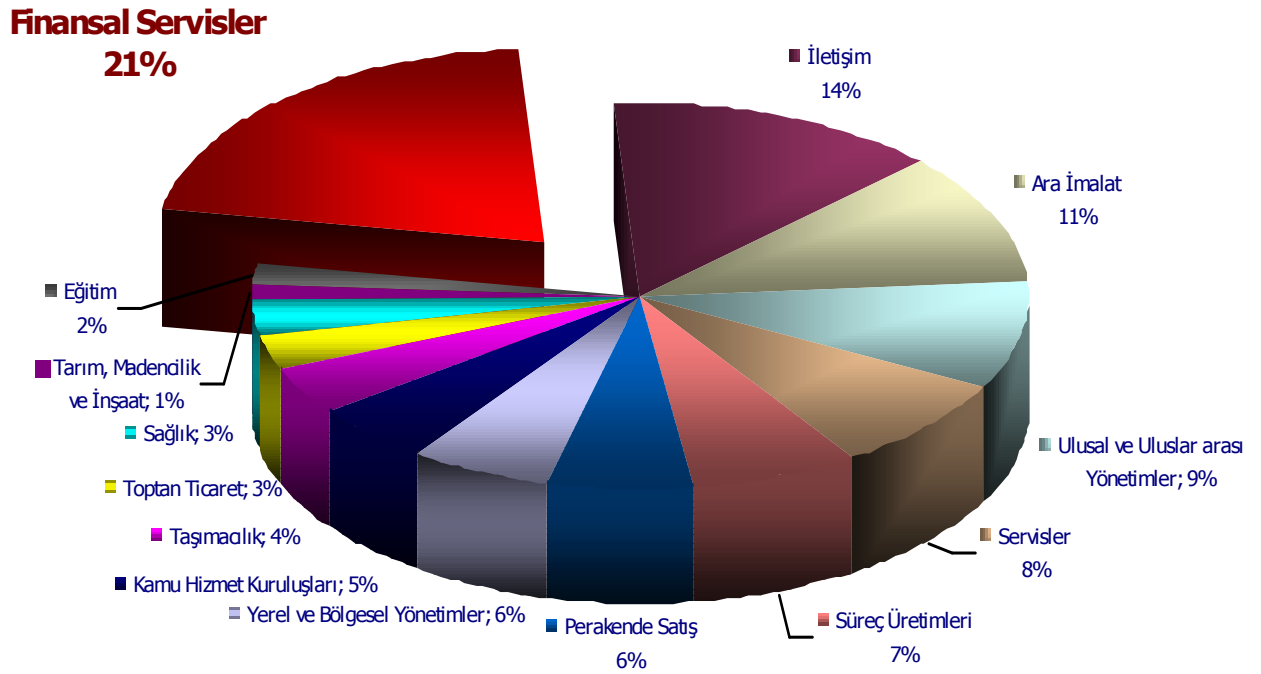
4.1. BANKALARDA BİLGİ SİSTEMLERİ YÖNETİMİ FAALİYETİNİN TEMEL AMACI VE KAPSAMI

Bilgi sistemleri, bankacılık faaliyetlerinin değişmez ve önemli bir parçası haline gelmiş olduğundan, banka, bilgi sistemlerinin yönetimini kurumsal yönetim uygulamalarının bir parçası olarak ele alır. Bankanın operasyonlarını istikrarlı, rekabetçi ve gelişen bir çizgide sürdürebilmesi bakımından bilgi sistemleri yönetsel hiyerarşi içerisinde uygun yere yerleştirilir ve doğru yönetimi için gerekli finansman ve insan kaynağı tahsis edilir.

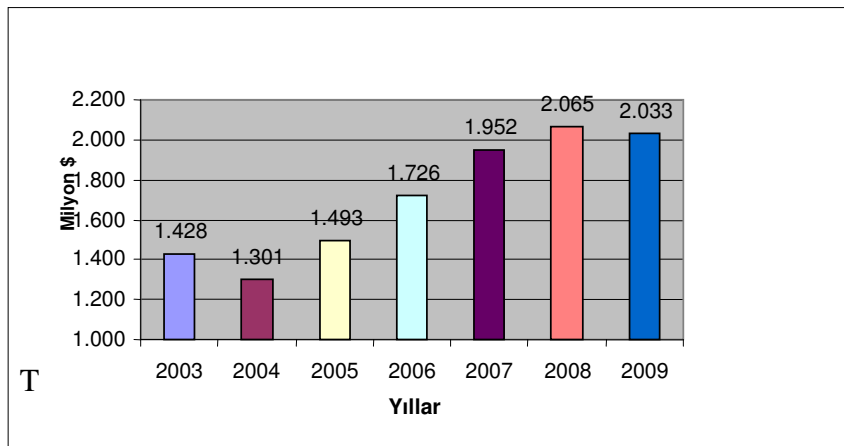
Banka, bilgi sistemlerinin yönetimine ilişkin detaylı prosedürler ve süreçler tesis eder. Prosedürler ve süreçler ilgili iş alanında gerçekleşen değişiklikler veya teknolojik gelişmeler doğrultusunda gerekiyorsa yenilenmek üzere düzenli olarak gözden geçirilir.

Bilgi sistemleri üzerinde etkin bir yönetimin tesis edilmesi; risk yönetimi, iç kontrol sistemi ve iç denetim kapsamında yürütülecek çalışmalar ile gerçekleştirilir.

TABLO -5 :Sektörel Bilgi Teknolojileri Harcamaları

TABLO - 6 : Türkiye’de Bankaların Bilgi Teknolojileri Harcamaları

Türk

bankacılık sektöründe de bilgi sistemlerinin önemi grafikten de görüldüğü gibi

oldukça fazla sayılabilir. Önemi tartışılmayacak kadar açık olan bilgi sistemleri, doğru biçimde tesis edilip kullanılmadığında veya bilinçli bir şekilde yanlış kullanıldığında ciddi zararlar doğurabilen operasyonel risk ve itibar riskleri yaratabilmektedir.

4.1.1.Bilgi Sistemleri Risk Yönetimi

Banka, bankacılık faaliyetlerinde bilgi teknolojilerini kullanıyor olmasından kaynaklanan riskleri tanımlar, analiz eder, izler ve yönetmek üzere gerekli önlemleri alır. Bilgi sistemlerine ilişkin risklerin yönetilmesi, kurumsal bilgi sistemleri yönetiminin önemli bir bileşeni olarak ele alınır. Bilgi teknolojilerinin bankacılık faaliyetlerinde kullanılması nedeniyle oluşan risklerin temel kaynağı olarak kabul edilebilecek unsurlardan aşağıda sıralananlar banka tarafından göz önünde bulundurulur, risk yönetiminde değerlendirmeye katılır:

- Bilgi sistemlerinin hızlı gelişiminin yarattığı baskı,
- Bilgi sistemlerinin alışıldıklardan farklı hatalara ve dolandırıcılıklara zemin hazırlayabilmesi,
- Bilgi sistemlerinin bankacılık faaliyetlerinde kullanımının artmasına bağlı olarak yaygınlaşan destek hizmeti alımı, buna bağlı olarak operasyonlarda destek hizmeti kuruluşlarına bağımlılığın doğmuş olması,
- Bankanın iş sürekliliğinin önemli oranda bilgi sistemlerinin işlerliğine bağlı duruma gelmesi,
- Bilgi sistemleri üzerinden gerçekleştirilen işlemlerin ve tutulan, aktarılan ve işlenen verilerin güvenliğinin sağlanmasının, müşteri tanımanın, inkâr edilemezliğin ve işlem izlerine ilişkin kayıtların tutulmasının zorlaşmış olması.

Banka, risk yönetim politika ve süreçlerini, bilgi teknolojilerinin kullanımına bağlı olarak gözden geçirip, buradan kaynaklanacak risklerin yönetimini kapsayacak şekilde yeniler. Bilgi teknolojilerinden kaynaklanan

riskler geleneksel bankacılık risk kategorileri arasına yeni bir risk kategorisi eklemiyor olmakla birlikte bu geleneksel risklerden bazılarının artmasına veya değişmesine sebep olduğundan, bilgi teknolojilerinden kaynaklanan riskleri de içeren bütünleşik bir risk yönetim yaklaşımı tüm bankacılık faaliyetleri için benimsenir, bilgi teknolojilerinin takibi ve gözetimine ilişkin çalışmalardan edinilen verilerin bankanın bütünsel risk yönetim çerçevesinin bir parçası haline gelmesi sağlanır.

Banka, belirlenecek dönemlerde veya bilgi sistemlerinde meydana gelecek önemli değişikliklerden önce bilgi sistemlerine ilişkin risk analizlerini tekrarlar ve risk analizlerinin ne şekilde gerçekleştirileceğine ilişkin yazılı süreçler hazırlar.

Bilgi sistemlerine ilişkin risklerin yönetimi amacıyla geliştirilen politika ve prosedürlerin gerekleri, bankanın organizasyonel ve yönetsel prosedürleri içerisinde fiili olarak işleyecek şekilde yerleştirilir, bunların işlerliğine ilişkin gözetim ve takip gerçekleştirilir.

Risk yönetimine ilişkin politika ve süreçlerin bilgi teknolojisi kullanımından kaynaklanan riskleri de kapsayacak şekilde düzenlenmesi çalışmalarında, 6 ila 19 uncu maddelerde yer alan, bilgi sistemlerinin özel niteliklerinden kaynaklanan anahtar risk yönetim prensipleri göz önünde bulundurulur. Söz konusu prensipler, üst yönetim gözetimi, güvenlik kontrolleri ile yasal ve itibar riski yönetimi başlıkları kapsamında yapılması gerekenleri ifade etmektedir. Bankanın, kendi risk profiline, operasyonel yapısına, kurumsal yönetim kültürüne ve ilgili diğer mevzuat ile çizilen çerçeveye uygun olarak risk yönetim süreçlerini geliştirmesi ve bilgi teknolojilerinden gelen riskleri de bu kapsamda değerlendirmeye alması esastır.

4.1.1.1. Yönetim Gözetimi

Banka üst yönetimi bilgi sistemleri kullanımından kaynaklanan risklerin yönetilmesi için etkin bir yönetim gözetimi yürütür. Bu amaçla değerlendirmeden geçirilmiş ve uygunluğu konusunda onay verilmiş, bilgi sistemlerinin kullanımından kaynaklanan risklerin yönetilmesine yönelik, kapsamlı bir süreç hazırlanır. Bu süreç sorumlulukların açıkça tanımlanması ile risklerin yönetilmesine ilişkin politikaların oluşturulması ve kontrollerin tesis edilmesi ve izlenmesi faaliyetlerini kapsar. Bilgi sistemleri üzerinde etkili iç kontrollerin tesis edilmesi bu kapsamdaki öncelikli konuyu teşkil eder. Banka risk profili ve stratejisi üzerinde önemli etkileri olacak yeni bilgi sistemi unsurlarının kullanıma alınmasına ilişkin projeler banka yönetim kurulu tarafından gözden geçirilir. Yönetim kurulu, bilgi sistemleri unsurlarına ilişkin yeni projenin getireceği riskleri yönetmek için gerekli uzmanlık düzeyinin banka bünyesinde bulunduğundan emin olmadan, çalışmalara onay vermez. Üst düzey yönetim ve personel uzmanlığının, projeye ilişkin uygulamaların ve bunu destekleyen alt yapının gerektirdiği teknik detay ve karmaşıklık ile orantılı olması esastır.

Banka üst yönetimi, bilgi sistemlerine ilişkin güvenlik önlemlerinin uygun düzeye getirilmesi hususunda gerekli kararlılığı gösterir ve bu amaçla yürütülecek faaliyetlere yönelik olarak yeterli kaynağı tahsis eder. Üst yönetim, aşağıdaki faaliyetlerin yerine getirilmesini temin edecek mekanizmaları kurar:

- Bilgi güvenliği politikalarının ve tüm sorumlulukların belirli periyotlarla gözden geçirilmesi ve onay mekanizmasına tabi tutulması,
- Bilgi kaynaklarına yönelik tehditlerin periyodik olarak değerlendirilmesi,
- Bilgi güvenliği ihlaline ilişkin olayların izlenmesi ve periyodik olarak değerlendirilmesi,
- Bilgi güvenliği hususunda farkındalığı arttıracak çalışmaların desteklenmesi.

Bankanın bilgi güvenliği politikası, yönetim kurulunun onayından geçmeli ve tatbiki üst yönetim tarafından gözetilmelidir.

4.1.1.2. Güvenlik Kontrol Sürecinin Tesis Edilmesi Ve Yönetilmesi

Banka üst yönetimi, bilgi güvenliği politikası kapsamında, bilgi sistemlerinden kaynaklanan güvenlik risklerinin yeterli düzeyde yönetildiğinden emin olmak için, güvenlik kontrol sürecini değerlendirmeye tabi tutar ve uygunluğunu onaylar. Banka üst yönetimi, bilgi sistemlerinin ve üzerinde işlenmek, iletilmek, depolanmak ve yedek olarak saklanmak üzere bulunan verilerin gizlilik, bütünlük ve ulaşılabilirliklerini sağlayacak önlemlere ilişkin kontrol altyapısının geliştirilmesi ve düzenli olarak güncellenmesi çalışmalarını gözetimi altında tutar.

Güvenlik kontrol süreci ve bilgi güvenliği politikası vasıtasıyla sorumluluklar açıkça tanımlanmış şekilde kişilere atanır. Bu kapsamda güvenlik kontrol süreçlerinin oluşturulması, sürdürülmesi ve yönetilmesine ilişkin açık yönetsel sorumluluklar belirlenir.

Bilgi güvenliğinin tesisi amacıyla uygulanacak kontroller asgari olarak aşağıdaki unsurları içerir;

- Bilgi sistemleri ve içerdiği verilerin güvenliği konusunda gerekli kontrollerin ve yapıların oluşturulması çalışmalarını kapsamında; risk değerlemesi yapılması, bilgi güvenliği politikası oluşturulması ve uygulanması, bilgi güvenliği testlerinin uygulanması, işlemlerin takip edilip raporlanması ve kontrollerin ve oluşturulan yapıların teknolojik gelişmelere göre güncellenmesi faaliyetlerini içeren bir yöntem geliştirilir.
- Banka personeline güvenlik konusunda farkındalık eğitimleri verilir, bankanın güvenlik politikası kendilerine aktarılır, uyum konusunda yazılı taahhüt alınır.
- Bilgi sistemleri ve bilgi sistemleri üzerinde işlenen, iletilen, depolanan ve

yedek olarak tutulan veriler güvenlik hassasiyet derecelerine göre sınıflandırılır, her bir sınıf için uygun düzeyde güvenlik kontrolleri tesis edilir.

- Bilgi sistemlerinin güvenilirliğinin ve tutarlılığının düzenli olarak incelenmesini sağlayacak süreçler tesis edilir. Güvenlik alanındaki güncel gelişmeler ve yeni açıklar takip edilir, gerekli yazılım güncellemeleri yapılır, gerekli yamalar uygulanır.
- Banka, kendi kurumsal ağı dışındaki ağlarla iletişim halinde olduğu durumlarda, söz konusu dış ağlardan gelebilecek tehditler de banka için ciddi bir risk unsuru olup bankaların bu riski minimize edecek ağ kontrol güvenlik sistemlerine sahip olmaları gerekir.
- Banka, dış ağdan iç ağına yapılacak erişimleri kontrol altında tutmak, ayrıca, iç ağının farklı güvenlik hassasiyetine sahip alt bölümlerini birbirinden ayırarak kontrollü geçişi temin etmek üzere, gerektiği şekilde konfigürasyonu yapılmış ve sürekli gözetim altında tutulan bir veya birden fazla güvenlik duvarını kullanır.
- Bilgi sistemleri yöneticisinden ayrı olarak yeterli teknik bilgi ve tecrübeye sahip bir bilgi sistemleri güvenliği personeli atanır.

4.1.1.3. Destek Hizmeti Alımı Sürecinin Yönetimi

Banka üst yönetimi, bilgi sistemleri kapsamında alınacak destek hizmetlerine ilişkin olarak, söz konusu hizmetin destek hizmeti alımı yoluyla gerçekleştirilmesinin banka açısından doğuracağı risklerin yeterli düzeyde değerlendirilmesi, yönetilmesi ve destek hizmeti kuruluşu ile ilişkilerin etkin bir şekilde yürütülebilmesine olanak sağlayacak yeterli bir gözetim mekanizması tesis eder. Tesis edilecek gözetim mekanizması ile asgari olarak;

- Bilgi sistemleri alt yapısına ilişkin destek hizmeti alımının doğuracağı risklerin tüm yönleriyle değerlendirilmesi,
- Destek hizmeti kuruluşunun seçiminde gerekli özenin gösterilmesi,

- Destek hizmeti alımı kapsamındaki tüm sistem ve süreçlerin bankanın kendi risk yönetimi, güvenlik ve müşteri mahremiyeti politikalarına uygun olması,
- Destek hizmeti kapsamında banka verilerinin destek hizmeti kuruluşuna aktarılmasının gerekli olduğu durumlarda, destek hizmeti kuruluşunun güvenlik konusundaki prensip ve uygulamalarının en az bankanın uyguladıkları düzeyde olması,
- Destek hizmeti alımı kapsamındaki faaliyetlerin banka bünyesinde gerçekleştirilmesi durumunda hangi denetimlere tabi tutulması öngörülüyorsa, bu faaliyetlerin destek hizmeti alımı yoluyla gerçekleştirilmesi durumunda da herhangi bir kapsam daraltılmasına gidilmeden aynı periyodik denetime tabi tutulması, faaliyetin destek hizmeti alımı yoluyla gerçekleştirilmesi nedeniyle ek denetim ihtiyacı duyuluyorsa bunların da gerçekleştirilmesi,

Destek hizmeti alımına ilişkin hususların banka iş süreklilik planı göz önünde bulundurularak düzenlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması, destek hizmeti kuruluşunun bu kapsamdaki yükümlülüklerinin sözleşme ile netleştirilmesi, temin edilir.

Destek hizmeti alımına ilişkin koşul, kapsam ve her türlü diğer tanımlama, ilgili destek hizmeti kuruluşunca da imzalanmış olacak şekilde sözleşmeye bağlanır. Sözleşme, asgari olarak aşağıdaki hususları içerir;

- Hizmet seviyelerine ilişkin tanımlamalar,
- Hizmetin sonlanma koşulları,
- Bankaya ait iş süreklilik planının sekteye uğramasını engelleyecek şekilde destek hizmeti kuruluşunun alması gereken önlemlere ilişkin hükümler,
- Bankanın güvenlik politikası dâhilinde hassasiyet arz eden konulara ilişkin gereklilikler,

- Sözleşme kapsamında üretilecek olan ürünün sahipliğini, fikri mülkiyet haklarını da göz önünde bulundurarak düzenleyen hükümler,
- Sözleşmede destek hizmeti kuruluşları için yükümlülük teşkil eden hükümlerin, alt yüklenici kuruluşlar ile yapılacak olan sözleşmelerde de bağlayıcı maddeler olarak yer almasını sağlayacak hükümler,
- Destek hizmeti alımının, planlanın dışında sonlanmasından kaynaklanacak risklerin yönetilmesine ilişkin hükümler,

Bankanın tabi olduğu mevzuat hükümlerinin alınan hizmet çerçevesinde destek hizmeti kuruluşları için de uygulanmasını sağlayacak hükümler anka, güvenlik politikasının tanımladığı ilkeler doğrultusunda, destek hizmeti alımından kaynaklanan riskleri kontrol altında tutmak üzere gerekli organizasyonel değişiklikleri yapar, idari prosedürler tanımlar ve bu kapsamda alınacak önlemleri ilgili tüm diğer bölümlerin günlük işlemlerine ve sistemlerine entegre eder, alınan destek hizmetine ilişkin olarak, destek hizmeti kuruluşuyla ilişkileri yürütecek, yeterli bilgi ve tecrübeye sahip bir sorumlu atar.

Destek hizmeti kuruluşlarına verilen erişim hakkı tipleri özel olarak değerlendirilir. Fiziksel veya mantıksal olabilecek bu erişimler için risk değerlendirmesi yapılır; buna göre, eğer gerekiyorsa ek kontroller tesis edilir. Risk değerlendirmesi yapılırken ihtiyaç duyulan erişim tipi, erişilen verinin değeri, destek hizmeti kuruluşu tarafından yürütülmekte olan kontroller ve bu erişimin banka bilgilerinin güvenliği üzerindeki etkileri dikkate alınır.

Destek hizmeti alımının, planlanın dışında sonlanması durumlarına ilişkin risklerin yönetilmesine uygun bir çıkış stratejisi belirlenir.

Banka üst yönetimi, destek hizmeti alımı yoluyla gerçekleştirilen servisler için; servisin erişilebilirliğini, performansını, kalitesini, bu servis kapsamında gerçekleşen güvenlik ihlali olayları ile destek hizmeti kuruluşunun güvenlik kontrollerini, finansal koşullarını ve sözleşmeye uygunluğunu yakından takip eder.

Destek hizmeti alınan konularda banka yönetim kurulunun sorumluluğu ortadan kalkmaz. Üst yönetim, bankanın tabi olduğu mevzuat hükümlerinin alınan hizmet çerçevesinde destek hizmeti kuruluşları için de uygulanmasını sağlar ve gözetir.

Bu maddede yer alan hükümler, 01/11/2006 tarih ve 26333 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bankaların Destek Hizmeti Almalarına ve Bu Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesine İlişkin Yönetmelik'te yer alan hükümlere ilave olacak şekilde değerlendirilir.

4.1.1.4. Kimlik Doğrulama

Bilgi sistemleri üzerinden gerçekleşen işlemler için uygun bir kimlik doğrulama mekanizması kurulur. Hangi kimlik doğrulama tekniklerinin kullanılacağına, üst düzey yönetim tarafından yapılacak risk değerlendirmesi sonucuna göre karar verilir. Risk değerlendirmesi, bilgi sistemleri üzerinden gerçekleştirilmesi planlanan işlemlerin içeriği, işleme konu verinin hassaslık derecesi ve teknolojinin kullanım kolaylığı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilir.

Uygulanacak kimlik doğrulama mekanizması, müşterilerin ve personelin bilgi sistemlerine dâhil olmalarından, işlemlerini tamamlayıp sistemden ayrılmalarına kadar geçecek tüm süreci kapsayacak şekilde tesis edilir. Kimlik doğrulama bilgisinin oturumun başından sonuna kadar doğru olmasını garanti edecek gerekli önlemler alınır.

Bilgi sistemlerine erişim için kullanılan kimlik doğrulama verilerinin tutulduğu veritabanlarının güvenliğini sağlamaya yönelik gerekli önlemler alınır. Bu amaçla alınacak önlemler asgari olarak kimlik doğrulama verilerinin veritabanlarında şifreli olarak muhafaza edilmesi, yapılacak her türlü kontrolsüz değişikliği algılayacak sistemlerin kurulması, yeterli denetim

izlerinin tutulması ve bu denetim izlerinin güvenliğini sağlanması hususlarını içerir. Ayrıca bu veriler kimlik doğrulama amacıyla aktarılırken şifrelenir ve verilerin aktarımı sırasında gizliliğinin sağlanmasına yönelik önlemler alınır.

4.1.1.5. İnkâr Edilemezlik Ve Sorumluluk Atama

Banka, bilgi sistemleri üzerinden gerçekleşen işlemler için, inkâr edilemezlik ve sorumluluk atama imkânlarını içeren teknikler kullanır.

4.1.1.6. Görevler Ayrılığı Prensibi

Bilgi sistemlerine ilişkin sistem, veritabanı ve uygulamaların geliştirilmesinde, test edilmesinde ve işletilmesinde görevler ve sorumluluklar ayrılığı prensibi uygulanır. Bilgi sistemleri ortamında gerçekleşen işlemlerde kimlik gizleme ve sahtekârlığın alışılmış yöntemlerden farklı şekillerde yapılabileceği ve işlemlerin bütünlük olarak, müdahaleye ve takibe kolay imkân vermeyecek şekilde gerçekleştirilebileceği hususları göz önünde bulundurularak görevler ve sorumluluklar ayrılığı yapısı değerlendirilir ve revize edilir. Süreçler ve sistemler, kritik bir işlemin tek bir personel veya destek hizmeti kuruluşu tarafından girilmesi, yetkilendirilmesi ve tamamlanmasına imkân vermeyecek şekilde tasarlanır.

Etkin bir görevler ayrılığı ortamının tesis edilebilmesi için banka verileri üzerinde etkileri olabilecek süreçleri yürütecek personele, kendilerine atanan görevler göz önünde bulundurularak, sadece bu görevleri yerine getirmelerine yetecek kadar yetkinin verilmesi temin edilir.

Görevlerin tam manasıyla ve uygun şekilde ayrıştırılmasının mümkün olmadığı durumlarda, bu durumdan kaynaklanabilecek hata ve suiistimalleri önlemeye yönelik risk azaltıcı veya telafi edici kontroller tesis edilir.

Bilgi sistemlerine ilişkin fonksiyonların gerçekleştirilmesinde görevler ayrılığı ilkesinin gereklerini sağlamak için tesis edilen kontrollerin aşılabilirliğini tespit etmek üzere testler yapılır.

Banka, görevlerin mahiyetinin ve banka organizasyon yapısının elverdiği ölçüde personeli üzerinde görev rotasyonu uygular.

4.1.1.7. Yetkilendirme

Banka, bilgi sistemlerine ilişkin veritabanlarına, uygulamalara ve sistemlere erişim için uygun bir yetkilendirme ve erişim kontrolü tesis eder. Bu çerçevede bilgi sistemlerinde gerçekleşen faaliyetlere müdahil kullanıcı, taraf ve sistemlere dikkatle belirlenmiş yetkilendirme düzeyi ve erişim hakkı atanır. Yetkilendirme düzeyi ve erişim haklarının atanmasında ilgili unsurun görev ve sorumlulukları göz önünde bulundurularak, gerekli olacak en düşük yetkinin atanması ve en kısıtlı erişim hakkının verilmesi yaklaşımı esas alınır. Böylelikle sistemlere, servislere ve verilere sadece gerekli yetkiye sahip kullanıcı, taraf ve sistemlerin erişimi mümkün kılınır. Atanacak yetkiler görevler ayrılığı prensibinin tanımladığı ilkeler ile tutarlı olmalıdır.

Yetkilendirme ve erişim hakkı tahsisi mekanizması, hiçbir kullanıcı, taraf ya da sistemin kendi yetkilendirme düzeyini ve erişim haklarını değiştirmesine izin vermeyecek şekilde tesis edilir.

Bilgi sistemleri ortamındaki tüm faaliyetlerin güncel ve geçerli bir yetkilendirme veritabanı üzerinden gerçekleştirilmesi temin edilir. Tüm kullanıcı, taraf ve sistemlere atanmış olan yetkiler ve erişim hakları periyodik olarak güncel durumla uyumlulukları açısından değerlendirilmeye tabi tutulur.

Bilgi sistemleri kapsamındaki faaliyetlere ilişkin yetkilendirme veritabanında gerçekleştirilecek her türlü değişiklik, ekleme ve silmenin, kimlik

doğrulaması uygun tekniklerle gerçekleştirilmiş, yetkili kullanıcılar tarafından yapılması sağlanır. Bu kapsamdaki her türlü işlem için yeterli denetim izi tutulur ve düzenli olarak gözden geçirilir. Yetkilendirme veritabanının güvenliği sağlanır, yapılacak her türlü kontrolsüz değişikliği algılayacak mekanizmalar kurulur. Yetkilendirme veritabanına yetkisiz erişim teşebbüsleri kayıt altına alınır ve düzenli olarak gözden geçirilir.

Bilgi sistemleri kapsamındaki faaliyetlere ilişkin yetkilendirme veritabanında kontrolsüz değişikliğin olması veya veritabanının güvenilirliğini yitirmesi durumunda, veritabanı güncel ve güvenilir duruma getirilene kadar kullanılmaz, güvenilir olmayan veritabanı üzerinden yetkilendirme ve erişim hakkı tahsisi işlemleri gerçekleştirilmez.

Ayrıcalıklı yetkilere sahip kullanıcı ve sistem hesapları için ek denetim izleri tutulur ve periyodik olarak gözden geçirilir.

Ayrıcalıklı yetkilere sahip kullanıcılar, yetkilerinin başka kişilerce kullanımının önlenmesinin önemi konusunda yeterli düzeyde bilinçlendirilir.

Acil durumlar için, yetkili personele ulaşılamaması nedeniyle geçici olarak gerçekleştirilen yetkilendirmelerde, bu yetkilendirme sürecinde gerçekleştirilecek işlemlerin yeterli düzeyde takibine izin verecek şekilde detaylı denetim izlerinin tutulması sağlanır.

Bilgi sistemleri alt yapısına yönelik yetkisiz fiziksel ve mantıksal erişimleri engelleyecek kontroller ve gözetim süreçleri tesis edilir.

4.1.1.8. İşlemlerin, Kayıtların Ve Verilerin Bütünlüğü

Banka, bilgi sistemleri üzerinden gerçekleşen işlemlerin, kayıtların ve verilerin bütünlüğünün sağlanmasına yönelik gerekli tedbirleri alarak bunların

doğruluğunu, tamlığını ve güvenilirliğini temin eder. Bütünlüğü sağlamaya yönelik tedbirler verinin iletimi, işlenmesi ve saklanması aşamalarının tamamını kapsayacak şekilde tesis edilir. Destek hizmeti kuruluşları nezdinde gerçekleşen işlemler için de aynı yaklaşım gösterilir.

Bilgi sistemlerine ilişkin işlemlerin doğruluğu ve güvenilirliği asgari olarak, yapılmak istenen işleme ait anahtar öneme sahip bilgilerin işlemin başlangıcından tamamlanışına kadar doğruluğunu yitirmemesini ve yapılmak istenen işlemin kendinden beklenen sonucu yerine getirmesini; tamlığı ise asgari olarak bütün işlemlerin hata üretmeden gerçekleşmesini ve mükerrer olamamasını gerektirir.

Banka, bilgi sistemlerine ilişkin işlemlerde ve kayıtlarda meydana gelebilecek olası bozulmaları saptayacak teknikleri kullanır.

4.1.1.9. Denetim İzlerinin Oluşturulması

Bilgi sistemleri üzerindeki; riskler, sistemlerin boyutu ve faaliyetlerin karmaşıklığı göz önünde bulundurularak bilgi sistemlerinin kullanımına ilişkin etkin bir denetim izi kayıt mekanizması tesis edilir. Bu sayede, bilgi sistemleri dâhilinde gerçekleşen erişim ve işlemlere ilişkin denetim izlerinin yeterli detayda ve açıklıkta tutulması temin edilir. Denetim izlerinin bütünlüğünün bozulmasının önlenmesi ve herhangi bir bozulma durumunda bunun tespit edilebilmesi için gerekli teknikler kullanılır. Kayıt sisteminin her türlü yetkisiz sistemsel ve kullanıcı müdahalesine karşı korunmasına yönelik önlemler alınır. Denetim izleri asgari olarak;

- Erişim talebinin hangi uygulama üzerinden geldiği, yeri ve zamanı,
- Erişim talebinde bulunan kişinin kimliği,
- Yapılan işlemlerin zamanı ve içeriği,
- Erişimin başarılı ya da başarısız olması durumu bilgilerini içerir.

Denetim izleri sorgular için asgari 1 yıl, işlemler için asgari 3 yıl boyunca banka nezdinde saklanır. Denetim izlerinin, yeterli güvenlik düzeyine sahip medyalarda korunması ve yedeklerinin alınması suretiyle, yaşanacak olası felaketler sonrasında da öngörülen süre için erişilebilir olmaları temin edilir.

Banka, müşterilerini ve personelini, aktivitelerinin kaydının tutulduğu hususunda haberdar eder.

Banka, kayıt sisteminin düzenli olarak gözden geçirilmesine ve kayıtların değerlendirilmesine, olağanüstü durumların üst yönetime raporlanmasına ilişkin süreçleri tesis eder.

Denetim izlerinin tutulması, mevzuatın diğer hükümleri gereği bankanın belgeleri saklamasına ilişkin yükümlülüklerini değiştirmez.

Bilgi sistemleri faaliyetleri kapsamında destek hizmeti alınıyor olması durumunda banka, destek hizmeti kuruluşu tarafından tutulan denetim izlerinin kendi standartlarına uygunluğunu ve bu denetim izlerine erişilebilmesini temin eder.

4.1.1.10. Veri Gizliliği

Banka, bilgi sistemleri faaliyetleri kapsamında gerçekleşen işlemlerin ve bu işlemler kapsamında iletilen, işlenen ve saklanan verilerin gizliliğini sağlayacak önlemleri alır. Alınacak önlemler, gizliliği sağlanmaya çalışılan işlem ve verilerin gizlilik derecesine uygun olmalı, gerekli yerlerde ek kontroller tesis edilmelidir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar, sırlanın saklanmasına ilişkin mevzuat yükümlülüklerini karşılayacak nitelikte olmak zorundadır. Gizliliği sağlamak üzere yapılacak çalışmalar asgari olarak aşağıdaki hususları içerir;

- Değer ve risk analizi gerçekleştirilerek, verilerin hassasiyetine uygun

tedbirlerin alınmasının temin edilmesi, bu değerlendirme sırasında bankanın ağ ve sistem yapısının, operasyonların, genişliğinin ve çeşitliliğinin göz önünde bulundurulması,

- Verilere, görevler ayrılığı ilkesi göz önünde bulundurularak tanımlanmış kişilerce, kişilerin sorumluluğu gereği kendileri için öngörülen yetkiler çerçevesinde, uygun bir kimlik doğrulama süreci sonrasında ulaşımın temin edilmesi,
- Veri gizliliğini sağlamada kullanılacak şifreleme teknikleri için güncel durum itibariyle literatürde kabul görmüş ve güvenilirliğini yitirmemiş algoritmaların baz alınması, ilgili algoritmalar için kullanılacak şifreleme anahtarlarının geçerli olacağı ve kullanılabileceği zaman zarfında kırılmayacak şekilde uzun seçilmesi,
- Geçerliliğini yitirmiş, çalınmış veya kırılmış şifreleme anahtarlarının kullanılabilirliğinin engellenmesi, verinin ve operasyonun kritiklik düzeyine göre anahtarların değiştirilme sıklıklarının belirlenmesi,
- Şifreleme anahtarlarının yüksek güvenlik altında oluşturulması, müşteri ve personel kullanımına sunulması ve saklanması,
- Gizlilik arz eden bankacılık verilerine erişimlerin kayıt altına alınması ve bu kayıtların yetkisiz erişim ve müdahalelere karşı korunması,
- Destek hizmeti alımı kapsamında destek hizmeti kuruluşlarının, bankacılık verilerine erişiminin söz konusu olduğu durumlar için bu madde altında söz edilen hususlar ile bankanın bilgi güvenliği standartlarına uyumlu davranmasının sağlanması.

4.1.1.11. Müşterilerin Bilgilendirilmesi

Banka tarafından sunulan elektronik bankacılık/alternatif dağıtım kanalları (internet, telefon, televizyon, WAP/GPRS, Kiosk, ATM vb.) hizmetlerinden yararlanacak müşteriler; hizmetlere ilişkin şartlar, riskler ve istisnaî durumlarla ilgili olarak açık bir şekilde bilgilendirilir. Buna ek olarak bankanın söz konusu hizmetlere ilişkin risklerin etkisini azaltmaya yönelik benimsediği güvenlik

prensipleri ve bu risklerden korunmak için kullanılması gerekli yöntemler mutlak suretle müşterinin dikkatine sunulur.

Bilgi sistemlerinden ve bunlara dayalı olarak verilen hizmetlerden dolayı müşterilerin yaşayabileceği sorunların takip edilebileceği ve müşterilerin şikâyetlerini ulaştırmalarına imkân tanıyacak mekanizmalar oluşturulur. Ulaşan şikâyet ve uyarılar dikkatle değerlendirilerek, banka imajını zedeleyici aksaklıkların giderici çalışmalar yapılır.

4.1.1.12. Müşteri Bilgilerinin Mahremiyeti

Banka, müşteri bilgilerinin mahremiyetini sağlamaya yönelik gerekli tedbirleri alır. Banka, mahremiyeti konu alan politika ve prosedürleri oluşturur, yazılı hale getirir, ilgili tüm birimlere iletir; bankacılık faaliyetleri kapsamında edindiği müşteriye ait bilgileri amaçlan dışında kullanamaz, saklayamaz ve diğer taraflarla paylaşamaz.

Müşterilerin, kişisel bilgileri toplanmadan, kullanılmadan ve diğer taraflarla paylaşılmadan önce rızası alınmalı, müşterilere kişisel bilgilerini diğer taraflarla paylaşıp paylaşmama konusunda seçenek sunulmalı ve müşterinin böyle bir seçeneğinin bulunduğu dair mutlaka bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

Diğer taraflarla paylaşılan kişisel bilgilerin mahremiyetinin sağlanması bilginin paylaşıldığı tarafın değil bankanın sorumluluğundadır.

4.1.1.13. İş Sürekliliği Ve Kurtarma Prosedürü

Banka, faaliyetlerinde herhangi bir kesinti yaşanmaması için etkin bir acil ve beklenmedik durum, iş süreklilik ve kapasite planlaması yapar. Bu kapsamda banka uygun bir yedekleme altyapısı tesis eder, performans takip teknikleri kullanır, ağ altyapısından kaynaklanabilecek kesintilere karşı uygun alternatif kanallar

oluşturur, yazılı hale getirilmiş ve periyodik olarak test edilen bir servis süreklilik ve kurtarma prosedürü geliştirir.

Bilgi sistemlerinde yaşanabilecek problemler nedeniyle faaliyetlerin kesintiye uğramasını önlemek üzere yönetim kurulu tarafından onaylanmış bir iş süreklilik planı hazırlanır. Hazırlanan plan acil ve beklenmedik durum planını kapsar veya uyumlu olacak şekilde düzenlenir. Planın bankanın hedefleri ve öncelikleriyle uyumlu, güncel ve yeterli olması esastır. Plan ayrıca alternatif senaryoları içerecek şekilde düzenlenir. Planda görevler, roller ve riskler açık ve net olarak tanımlanır. Acil ve beklenmedik durumlar için tüm personel bilgilendirilir, görev ve sorumlulukları konusunda eğitilir. İş süreklilik planı hazırlanırken; iş etki analizi, risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk izleme faaliyetleri gerçekleştirilir.

Mevcut planın etkinliğini ve güne uygunluğunu temin etmek üzere düzenli olarak testler yapılır ve test sonuçları üst yönetime raporlanır.

İş süreklilik ve kurtarma prosedürleri periyodik olarak ve bunları etkileyecek değişikliklerden sonra gözden geçirilir, gerekli güncellemeler yapılır.

İç Sistemler Yönetmeliğinin 13 üncü maddesinin 5 inci fıkrasında yer alan hüküm uyarınca veri yedekleme merkezi kuruluyorken, riskleri asgari seviyeye indirmek üzere yer seçiminde gerekli dikkat gösterilir. Gerçek sistem ile yedekleme merkezinin aynı risklere karşı hassas olmaması öncelikli hedef olarak alınır, coğrafi konum olarak ana merkezden yeterince uzağa kurulur.

Banka, bilgi sistemleri varlıklarının ve tutulan verilerin kritikliğini değerlendirerek olası kesintilerin etkilerini analiz eder. Bu etki analizinin sonuçlarına göre her bir servis için kabul edilebilir kesinti süreleri belirleyerek, bu kesinti süresi içerisinde servisin tekrar erişime açılabilmesine imkân tanıyacak kurtarma prosedürleri geliştirir ve buna göre gerekli önlemleri alır.

Banka, bilgi sistemleri alt yapısının kapasitesinin ölçeklenebilirliğini, genel piyasa dinamikleri ve planlanmış müşteri kazanma oranı ışığında analiz eder. İşlem hacmi tahminleri doğrultusunda gerçekleştirilecek stres testleri ile alt yapının dayanıklılığı periyodik olarak test edilir.

İş süreklilik ve kurtarma prosedürleri geliştirilirken eğer varsa ilgili destek hizmeti kuruluşları da dikkate alınır, testlere destek hizmeti kuruluşları da dâhil edilerek önlemlerin etkinliği kontrol edilir.

4.1.1.14. Acil ve Beklenmedik Durum Planı

Banka, faaliyetlerini güvenilir şekilde sürdürmesini etkileyebilecek, iç ve dış saldırıları da kapsayan, bilgi sistemlerine ilişkin beklenmedik olayları yönetmek ve bunların etkilerini en aza indirmek üzere uygun acil ve beklenmedik durum planı hazırlar.

Acil ve beklenmedik durum planı, riskin olasılığı ve etkisi göz önünde bulundurularak, öngörülen senaryolar için, faaliyetlerin güvenilir bir şekilde sürdürülmesini sağlayan hızlı, etkili ve düzenli bir tepki sürecini ele alır.

Acil ve beklenmedik durum planı bankanın iş süreklilik planının genel çerçevesi ile uyumlu geliştirilerek, planların tutarlı olması temin edilir. Acil ve beklenmedik durum planında görevler ve sorumluluklar tereddüde yer vermeyecek şekilde açık olarak tanımlanır ve kişilere atanır.

Banka, beklenmedik olayları erken haber almayı sağlayacak mekanizmaları tesis eder.

Acil ve beklenmedik durum planı kapsamında, olayın kaynağını hızlı bir şekilde bulmayı sağlama, hasan tespit etme, olayın potansiyel boyutunu ve

etkisini gösterme, yetkili yönetim birimine ulaştırılmasını sağlama ve etkilenen müşterileri tespit etme süreçleri ele alınır.

Acil ve beklenmedik durum planı, bankanın, müşterileri ve yayın organları ile hangi iletişim yöntemlerinin kullanılacağına da belirtildiği haberleşme stratejisini içerir. Söz konusu strateji ile banka müşterileri ve yayın organlarının zamanında ve doğru haber alması temin edilir.

Banka, gerçekleşecek her türlü beklenmedik olay için, olayın sonradan incelenmesine imkân tanıyacak, adli incelemede kullanılacak nitelikte kayıtları ve bilgileri toplayan bir mekanizma tesis eder. Tutulacak kayıtlar uğranılan parasal kaybı belirlemeyi sağlayacak bilgileri de içerir.

Bilgi sistemlerine ilişkin acil ve beklenmedik durum planı hazırlanmasına dair bu maddede yer alan hükümler, İç Sistemler Yönetmeliğinin "Acil ve beklenmedik durum planı" başlıklı 13 üncü maddesinde yer alan hükümlere ilave olacak şekilde değerlendirilir.

4.1.2. Bilgi Sistemlerine İlişkin İç Kontrol Sistemi Bilgi Sistemleri Kontrolleri

Banka, varlıklarının korunmasını, faaliyetlerinin etkin ve verimli bir şekilde Kanuna ve ilgili diğer mevzuata, banka içi politika ve kurallara ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve finansal raporlama sistemlerinin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamak üzere bilgi sistemlerine ilişkin iç kontrolleri tesis eder. Bilgi sistemlerine ilişkin kontroller, genel bilgi sistemi kontrolleri ve uygulama kontrollerinden oluşur.

4.1.2.1. Uygulama Kontrolleri

Uygulama kontrolleri, bilgi sistemleri içerisinde yer alan ve bankacılık faaliyetlerini yürütmek veya desteklemek için kullanılan finansal verilerin tanımlanması, üretilmesi, kullanılması, bütünlük ve güvenilirliğinin sağlanması, verilere erişimin yetkilendirilmesi gibi tüm iş süreçlerinde kullanılması gereken iç kontrollerin etkinliğinin ve yeterliliğinin denetlenmesini ve değerlendirilmesini kapsar.

Uygulama kontrolleri, bankanın iş süreçlerinin kontrolünü ifade eden iş döngüsü kontrolleri içerisinde yer alan, bilgisayar destekli ve manüel yordamlarla gerçekleştirilen özelleşmiş kontrollerdir.

Uygulama kontrolleri asgari düzeyde aşağıdaki unsurları içerir;

a) Veri Oluşturma/Yetkilendirme Kontrolleri:

1) Veri hazırlama prosedürleri: Girdi form tasarımları, hataların ve eksikliklerin en aza indirilmesine yardım eder. Veri oluşturma sürecinde kullanılan hata ele alma prosedürleri, hataların ve düzensizliklerin tespit edilmesini, raporlanmasını ve düzeltilmesini temin eder.

2) Kaynak belge yetkilendirme prosedürleri: Yetkilendirilmiş personel, yetkilerine uygun bir biçimde kaynak belgeleri hazırlar. Kaynak belgelerin oluşturulması ve naylanması konusunda görevler ayrılığı prensibine göre hareket edilir.

3) Kaynak belge verilerinin toplanması: Yetkilendirilmiş kaynak belgelerin bütünlüğünü ve doğruluğunu, hesap verilebilirliğini ve zamanında iletimini temin eden prosedürler bulunmalıdır.

4) Kaynak belgelerdeki hataların ele alınması: Veri oluşturma sürecinde kullanılan hata ele alma prosedürleri, hataların ve düzensizliklerin tespit edilmesini, raporlanmasını ve düzeltilmesini temin eder.

5) Kaynak belgelerin muhafazası: Gerektiğinde veriye ulaşılabilmesini sağlamak amacıyla, orijinal kaynak belgelerin yeterli bir süre boyunca saklanmasını veya yeniden oluşturulabilir biçimde tutulmasını temin etmek için prosedürler bulunmalıdır.

b) Girdi Kontrolleri:

1) Girdi yetkilendirme prosedürleri: Yalnızca yetkilendirilmiş kaynaklardan veri girişi yapılabilmesini temin eden prosedürler bulunmalıdır.

2) Doğruluk, bütünlük ve yetkilendirme kontrolleri: Personel veya sistem tarafından üretilen, ya da ara yüzlerden işlenmek üzere girilen hareket verileri doğruluk, bütünlük ve geçerlilik kontrolü için çeşitli testlere tabi tutulur. Ayrıca, girdi verilerinin kaynak noktasına en yakın yerde değiştirilmesini ve onaylanmasını temin eden prosedürler bulunmalıdır.

3) Veri girdilerindeki hataların ele alınması: Hatalı girilen verilerin düzeltilmesini ve tekrar işleme alınmasını temin eden prosedürler bulunmalıdır.

c) Veri İşleme Kontrolleri:

1) Veri işlemede bütünlük: Veri işleme prosedürleri, görevler ayrılığı prensibine uyulmasını ve yapılan işlerin doğrulanmasını temin eder. Bu prosedürler ayrıca, çalıştırmadan çalıştırmaya kontrol toplamları ve esas dosya güncelleme kontrolleri gibi yeterli güncelleme kontrollerinin varlığını da temin eder.

2) Veri işlemede onaylama ve değiştirme: Veri işlemede onaylama, kullanıcı doğrulaması ve değiştirmenin kaynak noktasına en yakın yerde gerçekleştirilmesini temin eden prosedürler bulunmalıdır.

3) Veri işlemedeki hataların ele alınması: Veri işlemedeki hataların ele alınmasına ilişkin prosedürler, hatalı hareketlerin işlenmeden belirlenmesini sağlar ve diğer geçerli hareketleri kesintiye uğratmasını engeller.

d) Çıktı Kontrolleri:

1) Çıktıların ele alınması ve muhafazası: Bilgi sistemleri uygulamalarının çıktıların ele alınması ve muhafazasında belirlenmiş prosedürler izlenmeli, gizlilik ve güvenlik gereksinimleri dikkate alınmalıdır.

2) Çıktıların dağıtımı: Bilgi sistemleri çıktıların dağıtımı ile ilgili prosedürler tanımlanmış, duyurulmuş ve takip ediliyor olmalıdır.

3) Çıktı uyumluluğu ve mutabakatı: Çıktıların kontrol toplamlarıyla uyumluluğu rutin olarak kontrol edilmelidir. Log kayıtları, hareketlere ilişkin işlemlerin takip edilmesini ve sorunlu verilerle ilgili mutabakat sağlanmasını kolaylaştırır.

4) Çıktıların gözden geçirilmesi ve hataların ele alınması: Çıktı raporlarının doğruluğunun, çıktıları sağlayan kişiler ve uygun kullanıcılar tarafından gözden geçirilmesini temin eden prosedürler bulunmalıdır. Ayrıca, çıktılarda bulunan hataların tanımlanması ve ele alınması ile ilgili de prosedürler olmalıdır.

5) Çıktı raporlarının güvenliğinin sağlanması: Hem kullanıcılara dağıtım yapılmış hem de dağıtım için bekleyen çıktı raporlarının güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili prosedürler bulunmalıdır.

e) Sınır Kontrolleri:

1) Aslına uygunluk ve bütünlük kontrolleri: Organizasyon dışında üretilen, telefon, sesli posta, kâğıt, faks veya e-posta ile alınmış verinin aslına uygunluğu ve bütünlüğü, veri üzerinde kritik bir işlem yapılmadan uygun bir şekilde kontrol edilmelidir.

2) Hassas bilginin iletim ve nakil esnasında korunması: Hassas bilginin, iletim ve nakil esnasında, yetkisiz erişim, değişiklik ve yanlış yönlendirmeye karşı uygun bir biçimde korunması gerekir.

4.1.2.2. Genel Kontroller

Bilgi sistemleri genel kontrolleri, banka bilgi sistemlerinin tamamına veya büyük bir bölümüne tatbik edilen, bilgi sistemlerinin kendilerinden beklenen fonksiyonları doğru bir şekilde yerine getirmesi, istenmeyen olayların engellenmesi, belirlenmesi ve düzeltilmesi ile ilgili olarak yeterli derecede güvence oluşturulması ile uygulama kontrollerinin işlevselliği için güvenilir bir ortamın oluşturulmasını hedefleyen politika ve prosedürlerden oluşur. Genel kontroller, bankanın bilgi sistemlerinin bir bütün olarak kendisinden beklenen fonksiyonları doğru, zamanında ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilmesine yönelik ortamın tesisinde temel unsurlardır.

Banka, genel kontrollerin tesisi amacıyla uluslar arası kabul görmüş bir standart, çerçeve veya metodolojiyi belirleyerek, buna göre kontrolleri tesis eder. Seçilecek standart, çerçeve veya metodoloji, bankanın faaliyet kapsamı ve faaliyetlerde yararlanılan bilgi teknolojileri ağırlığı ve karmaşıklığı göz önünde bulundurularak belirlenir. Bankanın bilgi sistemleri genel kontrollerini tesis etmek üzere kullanacağı standart, çerçeve veya metodolojinin COBIT'te ele alınan kontrol hedeflerini gerçekleyebilmesi, eğer bu konuda eksiklikleri varsa buna ilişkin kontrollerin ayrıca ele alınarak tesis edilmesi gerekir.

Banka, genel kontrol konusu her bir sürece ilişkin olarak aşağıda sayılan hususlara uygun bir ortam tesis eder:

a) Süreç sahibi: Her genel kontrol konusu süreç için sorumluluğu açıkça tanımlanmış bir süreç sahibi atanır.

b) Tekrarlanabilirlik: Genel kontrol konusu süreçler tekrarlanabilir biçimde tanımlanır.

c) Hedefler ve Amaçlar: Etkin bir biçimde çalışmalarını sağlamak amacıyla her genel kontrol konusu süreç için açıkça tanımlanmış hedefler ve amaçlar oluşturulur.

d) Roller ve Sorumluluklar: Etkin bir biçimde çalışmalarını sağlamak amacıyla her genel kontrol konusu süreç için açık bir şekilde roller, faaliyetler ve sorumluluklar tanımlanır.

e) Süreç Performansı: Belirlenen hedeflere göre her genel kontrol sürecinin performansı ölçülür.

f) Politikalar, Planlar Ve Prosedürler: Her bir genel kontrol süreciyle ilgili politikalar, planlar ve prosedürler yazılı hale getirilir, belli aralıklarla gözden geçirilir, güncellenir, onaylanır ve tüm ilgili birimlere duyurulur.

4.1.2.3. Kontrollerin İzlenmesi

İç Sistemler Yönetmeliğinde ifade edilen iç denetim faaliyetlerinin bir parçası olarak, bilgi sistemleri kontrollerinin etkinliğinin, yeterliliğinin ve uygunluğunun yanı sıra kontrol ile hedeflenen risk ya da risklerin etkisini azaltmaya yönelik performansı devamlı bir şekilde izlenir ve değerlendirilir. Değerlendirme neticesinde tespit edilen önemli kontrol eksikleri üst yönetim ya da ilgili komiteye/komisyona raporlanır.

4.1.3. Bilgi Sistemlerine İlişkin İç Denetim Bilgi Sistemleri İç Denetimi

Üst yönetime bilgi sistemleri kapsamındaki faaliyetlerin Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile banka içi strateji, politika, ilke ve hedefler doğrultusunda yürütüldüğüne dair ve iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin etkinliği ve yeterliliği hususunda güvence sağlamak üzere, banka iç denetim faaliyetleri kapsamında, elektronik bilgi sistemi ile elektronik bankacılık hizmetleri de dâhil olmak üzere ve BSDHY'nin "Bilgi Sistemleri Denetimi" başlıklı Dördüncü Bölümünde belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bilgi sistemleri gözden geçirilir.

Bankanın bilgi sistemlerinin yönetimine ilişkin idari, organizasyonel ve teknik yapılarının, bu Tebliğ ile tanımlanan ilkelere uygunluğu periyodik olarak

gözden geçirilir. Uyumsuzluk tespit edilmesi durumunda gerekli düzeltici önlemler alınır.

Bankanın bilgi sistemleri denetimini gerçekleştirecek müfettişlerinin, yetkinlik ve yeterliliklerinin devamını sağlamak adına bilgi sistemleri denetimi ve ilgili alanlarda sürekli eğitim programlarına katılımı sağlanır.

4.2. ÖZELLİK ARZ EDEN İŞLEMLER

4.2.1. İnternet Bankacılığı

4.2.1.1. İnternet Bankacılığı Hizmetleri

Bu bölümde yer alan hükümler müşteriye ait finansal veya kişisel bilgilerin görülmesine, değiştirilmesine veya finansal sorumluluk yaratacak işlemlerin gerçekleştirilmesine imkân tanıyacak internet bankacılığı hizmetleri için geçerlidir. İnternet bankacılığına ilişkin her türlü altyapı bankanın bilgi sistemlerinin bir parçası olarak değerlendirilir. Bu bakımdan Tebliğin diğer bölümlerinde yer alan hükümler internet bankacılığı kapsamında yapılan çalışmalar için de geçerlidir. Bu bölüm altında yer alan maddelerin içerdiği hükümler, Tebliğin İkinci Kısım Birinci Bölümü altında yer alan aynı başlıklı maddelerin içerdiği hükümlere ilave olacak şekilde değerlendirilir.

4.2.1.2. Yönetim Gözetimi

İnternet bankacılığı faaliyetleri kapsamında sunulan bankacılık hizmetlerinin, internetin doğasından kaynaklanan bir takım ek risklere maruz kalacağı da göz önünde bulundurulur ve gerekiyorsa ilgili hizmetlere ilişkin süreçler üzerinde ilave kontroller tesis edilir.

4.2.1.3. Güvenlik Kontrol Sürecinin Tesis Edilmesi Ve Yönetilmesi

Güvenlik kontrollerinin yeterliliğini test etmek üzere bağımsız ekiplere, en az yılda bir kez olmak üzere, internet bankacılığı faaliyetleri kapsamındaki sistemler için sızma testleri yaptırılır.

Banka, internet bankacılığı faaliyetleri kapsamında gerçekleşen sıra dışı ve şüpheli işlemleri tespit etmek için takip mekanizmaları kurar.

4.2.1.4. Kimlik Doğrulama

Banka, sunmakta olduğu internet bankacılığı hizmetleri için, bu hizmetlerin arz ettiği risk seviyelerine uygun ve güvenilir bir kimlik doğrulama mekanizması tesis eder. Müşterilerin, kurulan kimlik doğrulama mekanizmasından geçmeden hizmetlerden yararlanmasına müsaade etmeyecek bir yapı banka tarafından kurulur. Hizmetler için risk seviyelerinin tespiti yapılırken asgari olarak;

- Müşteri tipi,
- Müşteriye sunulan işlemsel olanaklar,
- Banka ile müşteri arasında paylaşılan bilgilerin hassasiyeti,
- Üretim metodu ve İşlem hacmi hususları dikkate alınır.
- İnternet bankacılığı için kimlik doğrulama işlemi, müdahil tüm taraflar için gerçekleştirilir.

Müşterilere uygulanan kimlik doğrulama mekanizması birbirinden bağımsız en az iki bileşenden oluşur. Bu iki bileşen; müşterinin "bildiği", müşterinin "sahip olduğu" veya müşterinin "biyometrik bir karakteristiği olan" unsur sınıflarından farklı birine ait olmak üzere seçilir. Müşterinin "bildiği" unsur olarak parola/şifre bilgisi gibi bileşenler, "sahip olduğu" unsur olarak tek kullanımlık şifre üretim cihazı gibi bileşenler, "biyometrik bir karakteristiği" olarak da

parmak izi gibi bileşenler kullanılabilir. Bileşenler tamamen müşterinin şahsına özgü olmalı ve bunlar sunulmadan kimlik doğrulama gerçekleştirilememeli, hizmetlere erişim sağlanamamalıdır.

Müşterilere uygulanan kimlik doğrulamada kullanılacak şifre ve parolaların yönetilmesi için politika belirlenmeli, bu politika asgari olarak aşağıdaki hususları içermelidir;

- Şifre ve parolaların tahmin edilmesi ve kırılması zor bir karmaşıklıkta ve uzunlukta olması, müşterilerin şifre ve parolalarını belirlerken bu karmaşıklığı sağlayacak biçimde sistemsel olarak zorlanması,
- Şifrelerin, belirli bir süre için kullanılması, bu süre sonunda kullanım dışı kalması, müşterinin yeni bir şifre belirlemeye zorlanması; yeni şifrenin, son kullanılan belirli sayıdaki şifreden farklı olmadığı sürece sistemin yeni şifreyi kabul etmemesi,
- Şifre ve parolaların sıfırlanması işlemlerinin yeterli güvenlik kontrollerini içermesi,
- Müşterilerin, uygun parola ve şifre belirleme ve bunların gizliliğinin sağlanmasının önemi konusunda bilgilendirilmesi.

Kimlik doğrulamada kullanılacak şifreleme teknikleri, güncel durum itibariyle literatürde kabul görmüş ve güvenilirliğini yitirmemiş algoritmaları baz almalıdır. Kullanılacak şifreleme anahtarları, ilgili algoritmalar için anahtarının geçerli olacağı ve kullanılabileceği zaman zarfında kınlamayacak şekilde uzun seçilmelidir. Geçerliliğini yitirmiş, çalınmış veya kırılmış şifreleme anahtarlarının kullanılabilirliği engellenmelidir.

Kimlik doğrulamada kullanılacak şifreleme anahtarları; bu anahtarların ele geçirilme ihtimallerini en aza indiren, gizliliğini sağlayan, değiştirilmesini ve bozulmasını önleyecek yöntemler barındıran özel cihazlar üzerinde müşteri kullanımına sunulur. Şifreleme anahtarları kimlik doğrulama için kullanılmak

istendiklerinde, bir parola veya PIN (Kişisel Tanımlama Numarası) bilgisi ile erişilebilir olmalıdır.

İnternet bankacılığı faaliyetleri kapsamındaki işlemlerin gerçekleştirilmesi için müşteriye işlem doğrulama kodu sorulması durumunda, kullanılacak doğrulama kodları tahmin edilmesi zor olacak şekilde yeterli uzunlukta alfabetik ve rakamsal karakterden oluşmalı, rastgele yaratılmalı ve müşteriye internet kanalı haricinde bir iletim ortamı üzerinden ulaştırılmalıdır. İşlem doğrulama kodları, geçerli bir kodun tahmin edilmesine imkân vermeyecek şekilde değişken ve eşsiz olarak üretilmelidir.

Geçici kimlik doğrulama bilgisi sunan cihazlardaki bu bilgi belirli bir süre sonra siliniyor olmalı ve/veya bir temizleme olanağı ile cihazdan silinebilmeli, bu cihazların ürettiği şifreler, başka yollarla belirlenmesi imkânsız, değişken ve eşsiz olmalıdır.

Müşterilere uygulanacak kimlik doğrulama mekanizmasında kullanılacak şifre, parola, tek kullanımlık şifre cihazı, şifreleme özel anahtarı, akıllı kart ve işlem doğrulama kodu gibi bileşenlerin üretim aşamalarından başlayarak müşteriye ulaştırılmasına kadar geçen sürecin tamamı boyunca, bu bileşenlerin güvenliği sağlanır ve müşteri kullanımına sunulduğu anda güvenilirliğinin bozulmadığından bankaca emin olunur.

Banka tarafından internet bankacılığı faaliyetleri kapsamındaki işlemlerde kullanılmak üzere müşterilerine sunulan her türlü yazılımın kaynağının, ilgili banka olduğunun doğrulanabiliyor olması sağlanır ve bu yazılımların kullanıcı güvenliğini tehlikeye sokacak herhangi bir kod içermediğinin belirlenmesini sağlayacak kontroller banka tarafından yapılır. Banka tarafından oluşturulacak kimlik doğrulama mekanizmasının;

- Başarısız kimlik doğrulama teşebbüsleri hakkında, ilgili müşterinin sisteme ilk girdiği anda bilgi vermesi, başarısız teşebbüslerin belirli bir sayıyı aşması halinde ise ilgili müşterinin internet bankacılığına erişimini bloke etmesi,

- Başarısız kimlik doğrulama teşebbüsleri sonrasında, bu teşebbüsü gerçekleştiren kişiye, yanlış girilen kullanıcı bilgisi veya şifresi ile ilgili, örneğin böyle bir kullanıcının sistemde olmadığı veya şifrenin yanlış girildiği gibi, gereksiz bilgi vermemesi gerekir

Banka, müşterilerine ve personeline ait kimlik doğrulama bilgilerini ele geçirmeye yönelik bilinen saldırılara karşı gerekli sistemsel ve yazılımsal önlemleri alır.

Olası tehditleri önceden belirleyebilmek ve gerekli önlemleri alabilmek adına, internet bankacılığı hesaplarına erişim için başarılı ve başarısız erişim teşebbüsleri düzenli olarak banka tarafından takip edilir, oransal bir anormallik görüldüğünde incelemeye alınır.

4.2.1.5. İnkâr Edilemezlik Ve Sorumluluk Atama

Banka, sunmakta olduğu internet bankacılığı faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen işlemler için inkâr edilemezliği ve sorumluluk atamayı mümkün kılacak teknikleri kullanır ve kontrolleri tesis eder. Kullanılacak teknikler ve tesis edilecek kontroller, gerek banka için gerekse müşteri için, finansal sonuç doğuran her türlü işlemde, hem işlemi başlatan hem de işlemi sonuçlandıran tarafın gerçekleştirdiği işlemleri inkâr edememesini sağlamalıdır. Kullanılan tekniğin veya tesis edilen kontrollerin oluşturduğu denetim izleri delil teşkil edecek ve sorumluluk atayacak nitelikte olmalıdır.

Kullanılacak teknikler kimlik doğrulama mekanizmasına dayalı ve onunla bütünleşik olabileceği gibi, tamamen inkâr edilemezliği ve sorumluluk atamayı sağlamaya yönelik de olabilir.

Banka tarafından sunulan internet bankacılığı servisi, müşterilerin yanlış işlem yapma ihtimalini azaltacak gerekli kontrolleri içerecek şekilde düzenlenmeli ve başlattıkları işlemlere ilişkin riskleri tamamen anlamalarını temin etmelidir.

4.2.1.6. Denetim İzlerinin Oluşturulması

Banka, tüm internet bankacılığı faaliyetleri için yeterli ve etkin bir denetim izi tutma mekanizması tesis eder. Banka asgari olarak;

- Hesap açılışı, kapanışı ve hesapta değişiklik faaliyetlerine,
- Finansal sonuç doğuran işlemlere,
- Müşteri için verilen limit aşım onaylarına,
- İnternet bankacılığı sistemine erişimi düzenleyen hak, ayrıcalık ve

kısıtlamalarda yapılan her türlü değişikliğe ilişkin denetim izlerini tutar. Denetim izlerinin, gerçekleşen işlemlerin başlangıcından sonuna kadar akışını ve kaynağını tanımlayacak detayda bilgi içermesi gerekir.

Banka, internet bankacılığı faaliyetlerine ilişkin işlem ve kayıt tutma süreçlerinin ve alt yapısının, adli delil üretecek ve bu delillerin bozulmasını önleyecek, yanıltıcı delilleri ayırt edebilecek ve taraflara sorumluluk yüklemeye kullanılabilecek bilgileri sunacak şekilde yapılanmasını temin eder.

4.2.1.7. Müşterilerin Bilgilendirilmesi

Banka, internet bankacılığı hizmetine ilişkin mevcut politika ve prosedürler ile dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda müşterilerini bilgilendirir, gerekli uyarılarda bulunur.

Banka, müşteri talebi olmadan internet bankacılığı hizmetini ilgili müşteri için kullanıma açamaz. Müşteri, internet bankacılığı hizmetine erişimi kapatmışsa veya kapattırmışsa, müşterinin yeni bir talebi olmadan internet bankacılığı hizmeti kullanıma açılmaz.

Banka, internet bankacılığı hizmetinin verildiği internet sitesinde, erişilen sitenin bankaya ait olduğunu gösterecek teknikleri kullanır.

Banka, internet bankacılığı hizmetini sunduğu internet sitesi üzerinden, kimliği ve kanuni statüsü ile ilgili bilgiler sunar. Bu kapsamda asgari olarak aşağıdaki bilgileri verir:

- Bankanın ticari unvanı, merkez şube adresi,
- Bankanın denetiminden sorumlu olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna ilişkin iletişim bilgileri,
- Mevduatların sigortalanma koşul ve kapsamına ilişkin bilgiler.

Banka;

- İnternet bankacılığı servislerinin kullanımının taşıdığı riskler ve sağladığı faydalar ile internet bankacılığı servislerinden yararlanacak müşterilerin sorumluluk ve hakları hususunda müşterilerine açık ve anlaşılır bilgiler sunmakla,
- Müşterilerin kişisel bilgilerinin gizliliğini sağlamaya ilişkin politika ve prosedürleri, banka güvenliğini zafiyete uğratmama hususunu gözeterek, müşteri dikkatine sunmakla,
- Müşterilere ait bilgilerin kimler tarafından erişilebilir olduğu ve hangi amaçlarla kullanılacağı konularında müşterilerini bilgilendirmekle,
- İnternet bankacılığı servisi kapsamında hangi hizmetlerin verildiği ve bu hizmetlere erişim şartları ile güvenlik gereklilikleri konularında müşterilerini bilgilendirmekle,
- Müşterilerinde farkındalık yaratmayı amaçlayan yönlendirici güvenlik kılavuzları yayınlamakla ve banka güvenliğini zafiyete uğratmama hususunu gözeterek bu konudaki politika ve prosedürlerini müşterilerin dikkatine sunmakla,
- İnternet bankacılığı sisteminde veya internet bankacılığı hizmetinin sunulduğu internet sitesinde yapılan veya yapılacak; güvenliği, işlem bütünlüğünü veya erişilebilirliği etkileyebilecek her türlü değişiklik hakkında

müşterilerin bilgilendirilmesini sağlamakla yükümlüdür.

Banka ayrıca aşağıdaki hususlarda müşterilerini bilgilendirir;

- İnternet bankacılığı hizmeti kapsamında sunulan servislerin nasıl kullanılacağı,
- İnternet bankacılığı kanalı üzerinden bankacılık işlemlerinin güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için müşteriler tarafından nelerin yapılması gerektiği, parola veya şifre seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği, bunların güvenliğini sağlamaya ilişkin müşteri sorumlulukları,
- Herhangi bir problemle karşılaşılması durumunda nelerin yapılması gerektiği,
- Sunulan ve alınan her bir hizmete ilişkin koşullar; tarafların açık ve tereddüde yer bırakmayacak şekilde sorumluluklarının ve görevlerinin tanımı.

Bu madde kapsamında tanımlanmış olan müşteri bilgilendirmesine yönelik her türlü açıklama, bankanın internet bankacılığı hizmetini sunduğu internet sitesi üzerinden müşteri erişimine daima açık tutulur. Tüm açıklamalar mümkün olduğunca kısa ve anlaşılır olmalıdır. Açıklamalar internet bankacılığı hizmetinin verildiği sitede dikkat çekici bir yere yerleştirilir, müşterilerin en az bir kere okumasını garanti edecek şekilde yönlendirmeler ve sistemsiz kısıtlamalar uygulanır.

Banka, yaptığı pazarlama faaliyetleri, reklâmlar veya yayınlar vasıtasıyla müşterilerine internet bankacılığı sistemlerinin mutlak olarak güvenli olduğu veya internet bankacılığı servislerinde hiçbir güvenlik riskinin bulunmadığı izlenimini ve bilgisini verecek ifadelerden kaçınır. Müşteriler internet bankacılığı risklerine ve tehditlerine karşı uyarılır ve bu hususlarda müşteri farkındalığı oluşturulması için azami özen gösterilir.

Mobil cihazlar ile gerçekleştirilen internet bankacılığı işlemleri için de bu madde altında bahsedilen bilgilendirme zorunlulukları geçerlidir. Söz konusu cihazların kısıtlı olanaklar sunması bu konuda bankalara muafiyet getirmez.

4.2.1.8. Müşteri Bilgilerinin Mahremiyeti

Banka, müşteri ile imzalanan internet bankacılığı sözleşmesi yoluyla, kişisel bilgilerin hangi amaçlarla toplanacağı, kullanılacağı, saklanacağı ve diğer taraflarla paylaşılacağı hakkında müşteriyi bilgilendirir.

Banka, sözleşmede belirtilen amaçlar dışında müşteriden bilgi toplayamaz, müşteri bilgilerini kullanamaz, saklayamaz ve diğer taraflarla paylaşamaz.

4.2.1.9. Servis Sürekliliği Ve Kurtarma Prosedürü

Banka, internet bankacılığı servisi için beyan ettiği veya müşterileri arasında oluşan beklentiyi karşılayacak şekilde servis sürekliliğini sağlar. Servis kesintisinin doğurabileceği müşteri memnuniyetsizliğini ve hukuki sorumlulukları en aza indirmek üzere banka gerekli önlemleri alır. Bu amaçla banka, tesis edilecek alternatif ve yedek servis kanallarının, müşteri beklentilerini karşılayacak nitelikte olmasına dikkat eder.

Banka mücbir sebepler dışında müşterilerine önceden duyurmaksızın servis kesintilerine gidemez, internet bankacılığı servislerinde oluşacak kesintileri müşterilerine mümkün olduğunca önceden duyurur ve bu kesintilere ilişkin teknik gerekçeleri de içerecek şekilde müşterilerini bilgilendirir.

Servis süreklilik ve kurtarma prosedürleri geliştirilirken servis dışı bırakma atakları da göz önünde bulundurulur, bunlara karşı gerekli önlemler alınır.

4.2.2. ATM

4.2.2.1. ATM güvenliği

Banka, ATM cihazlarına ilişkin hırsızlık, sahtekârlık, fiziksel saldırı gibi tehditlere ilişkin riskleri minimize edici önlemleri tesis eder ve ATM cihazlarının güvenli kullanımı hususunda müşterilerinde farkındalık yaratır.

ATM cihazları üzerinde ön tanımlı olarak gelen her türlü şifre, ATM cihazının bu ön tanımlı şifreleri bilen kötü niyetli kişiler tarafından yönetilmesini engellemek amacıyla, kolaylıkla tahmin edilemeyecek şekilde değiştirilir.

ATM cihazları üzerine, zararlı içerikli programların kötü niyetli kişilerce yüklenmesini ve yetkisiz erişimi engelleyecek gerekli yazılımlar yüklenmeli, cihaza yetkisiz kişilerin herhangi bir şekilde başka bir elektronik cihaz bağlamasını sağlayacak bütün giriş noktaları erişime kapatılmalıdır. ATM'ler üzerine, güvenlik açıklıklarını gidermek amacıyla otomatik olarak veya düzenli periyotlar ile gerekli güncellemeler ve yamalar yüklenir. ATM cihazı ile banka arasındaki ağ bağlantısına yetkisiz olarak diğer cihazların bağlanmasını engelleyecek ek güvenlik tedbirleri uygulanır.

ATM cihazları üzerinden gerçekleştirilen işlemler için kullanılan iletişim ağı veri güvenliği, gizliliği ve bütünlüğünü sağlayacak özellikte olmalıdır. Müşterilerin girdiği PIN bilgileri ve gerçekleştirilecek işlemlere ilişkin bilgiler cihaz içinde ve cihaz dışındaki ATM ağı boyunca şifrelenmiş bir şekilde iletilmelidir.

ATM cihazlarının servis sürekliliğinin sağlanması ve maruz kalabilecekleri risklerin erken tespiti adına, Banka tarafından ATM cihazları için uzaktan yönetim ve takip sistemleri kurulur. Söz konusu sistem düzenli olarak belirli hata kodları yaratan ATM cihazlarını ve hesap numaralarını, bunlar üzerinde şüpheli işlemler

gerçekleştiriliyor olması ihtimaline karşı, sistemsel olarak takip edebilecek ve gerekli uyarıları yapabilecek işlevselliğe sahip olmalıdır.

ATM operatörleri ve teknisyenleri, ATM cihazlarına ilişkin güncel bütün sahtecilik yöntemleri konusunda eğitilir ve bu gibi personelin ATM cihazlarını düzenli olarak kontrol etmeleri sağlanır. ATM cihazları özellikle, üzerlerine yabancı aparatlar veya başka elektronik cihazlar (kart kopyalama cihazları, sahte klavye, kamera gibi) yerleştirilmiş olma ihtimallerine karşı, operatörler tarafından düzenli periyotlarla dikkatle incelenmeli ve mümkünse bu tür yabancı cihazların ATM'ler üzerine eklendiğini tespit edecek ve gerekli uyarıları yapabilecek tespit sistemleri ATM'lere yerleştirilmelidir.

ATM'e ilişkin bakım faaliyetleri ve mutabakatlar, yeterli sıklıkta ve görevler ayrılığı prensibine uygun olarak en az iki kişi tarafından gerçekleştirilir.

Banka, müşterilerinin ATM hizmetlerinden güvenli bir şekilde faydalanmasını sağlamak amacıyla, ATM güvenliği ve güncel bütün sahtecilik yöntemleri hakkında müşterilerini bilgilendirir ve bu konu hakkında müşterilerinde farkındalık oluşmasını sağlar.

Banka, kendi sınırları dâhilinde bulunmayan ATM cihazlarını, müşterilerinin bu cihazları güvenli olarak kullanabilecekleri yerlere konumlandırır. Bu kapsamda, ATM cihazlarının etrafı uygun bir şekilde ışıklandırılır ve cihaz üzerine kullanıcının etrafını gösterebilecek şekilde ayna tipi aparatlar yerleştirilir. ATM cihazları, etraftan geçen şahısların müşterinin klavye hareketlerini göremeyeceği bir şekilde konumlandırılır.

ATM cihazları, buldukları zemine sağlam olarak tutturulmadıkça ve kolayca yerlerinden taşınmalarını engelleyici herhangi bir önlem alınmadıkça, bina dışına konumlandırılmaz, mümkünse ATM cihazları üzerine fiziksel saldırılan algılayacak alarmlar ve sensörler yerleştirilir.

ATM'ler üzerinde, kullanımı geçerli olan tüm tipteki kartları açıkça gösteren işaretler ve fiziki olarak değiştirilemeyecek şekilde müşterilerin şikâyetlerini iletebilecekleri Banka'ya ait telefon numaraları bulunmalıdır.

Banka, ATM cihazlarının bulunduğu yerlere güvenlik kamerası koyar, ancak bu güvenlik kamerası müşterinin klavye hareketlerini göremeyecek biçimde konumlandırılır. Güvenlik kamerası kayıtları en az üç ay süreyle saklanır ve kamera teçhizatları çalışıklarına dair düzenli olarak kontrol edilir.

4.2.3. Kablosuz Haberleşme Teknolojileri

Banka, bilgi sistemleri alt yapısında, gerek temel bankacılık faaliyetlerinin ifasında gerekse alternatif dağıtım kanallarının tesisinde kullanılan kablosuz haberleşme teknolojilerine ilişkin riskleri yönetmek üzere gerekli önlemleri alır. Kablosuz haberleşme teknolojilerinin bankacılık faaliyetlerinde kullanılmasına ilişkin risklerin yönetilmesi bilgi sistemleri yönetiminin bir bileşeni olarak ele alınır. Kablosuz teknolojilerin zayıf yanları da dikkate alınarak gerekli kontroller tesis edilir.

SONUÇ

Son yıllarda dünyada serbestleşme ve küreselleşme eğilimlerinin artması ile birlikte uluslararası piyasalarda gelişmekte olan ülkelerin önemi de artmaya başlamış ve bu da sermaye hareketlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkeleri etkilemesi, bir taraftan finansal piyasalardaki gelişimi hızlandırırken bir taraftan da risklerin boyutunu ve önemini değiştirmiştir. Özellikle 1997 yılından itibaren Latin Amerika, Asya ülkeleri ve Rusya da yaşanan tecrübeler finansal piyasalarda risklerin azaltılması ve kontrol edilmesi yönünde bir ihtiyacın doğmasına neden olmuştur. Bu da finansal sistemde önemli bir yeri olan bankalarda etkin gözetim ve denetimin sağlanması için uluslararası çalışmaları ve bu alanda uluslararası kriterler geliştirilmesini teşvik etmiştir.

Bankacılık sektörü, dünyadaki gelişmelerden en çok etkilenen ve mali sistem içindeki yeri nedeniyle ekonomik yapıyı ve tüm sektörlerin gelişimini etkileyen bir sektördür. Dünya ekonomisinde ve uluslararası mali piyasalarda meydana gelen gelişmeler, Türkiye’de bankaların mali durumlarını güçlendirmesi ve uluslararası standartlarda denetim ve gözetim sistemi kurulması yönünde önemli adımların atılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu adımlardan birisi de Merkezi Denetimdir. AB bankalarında çok önce uygulanmaya başlanan “Merkezi Denetim” ülkemizdeki bankalarda uygulamaya yeni yeni konulmaya başlanmıştır. Merkezi Denetim ile “Erken Uyarı Modelleri” geliştirilmiş bu sayede risk oluşmaya başlamadan bazı tedbirlerin alınması son yıllarda mümkün hale gelmeye başlamıştır.

Merkezi Denetimin yanı sıra bankalarımızda, bankalarımızın sahip olduğu bilgi sistemlerinin periyodik ve eş anlı olarak kontrol ve denetimini sağlayan IT Denetimi de uygulanmaya başlanmıştır. Fakat bankacılık sektörümüzde Merkezi ve IT Denetimi için gereken teknolojik alt yapının güncel şartlara ve gelişmelere bağlı olarak güncellenmesi ve bilgi teknolojilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de bankacılık sektöründe iç denetim bankalarda bulunan teftiş sistemi ile yapılmaktaydı. Bankalarda teftiş kuruluna bağlı çalışan elemanlar denetim

faaliyetini yerine getirmekteydi. Denetlenecek şubeler, Teftiş Kurulu tarafından belirlenir ve şubenin ölçğine ve konusuna göre bir program hazırlanırdı. Her bankanın teftiş kurulu kendi belirlediği kurallara ve esaslara göre iç denetim faaliyetini gerçekleştirmekteydi.

Uluslararası düzenleyiciler tarafından belirlenen prensipler, BDDK tarafından hazırlanan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile Türk Bankacılık Sektöründe iç denetimin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Bankalarda iç denetimin amacı, bankanın finansal nitelikte olan ve olmayan tüm faaliyetlerini gözden geçirerek değerlemek, iç kontrol sisteminin etkinliğini ölçmek ve değerlemek ve bu bilgiler ışığında yönetime tavsiyelerde bulunarak danışmanlık yapmak şeklinde belirtilebilir.

Türk bankacılık sektöründe BDDK’nın yayımladığı yönetmelikle birlikte bankalar risk odaklı denetime geçmiştir. “Risk Odaklı Denetim” yaklaşımı içerisinde bulunan her banka faaliyet alanlarına, işin türüne, niteliğine ve risklerine uygun bir iç kontrol sistemi benimsemelidir .

İç denetim bankalarda yerinde ve sürekli denetimi esas alan bir yapıdır. Etkin bir iç denetim fonksiyonu riskleri azaltmak ve fırsatları ortaya çıkartmaya yardımcı olmaktadır. Bankalar işlevsel birimlerinde iç denetim faaliyetini yürütecek eleman bulundururlar. İç denetçiler banka içinde kurulmuş olan uygulamadaki etkinliği gözden geçirirler, banka yönetimi tarafından belirlenmiş olan politika ve prosedürlere uyulma derecesini belirlerler ve dış denetçilere çalışmalarında yardımcı olurlar. Yaptıkları bu çalışmaların sonucunda ise elde ettikleri bulguları ve önerileri içeren raporu bankanın üst yönetimine verirler.

İç denetim fonksiyonunun sağlıklı ve kendisinden beklenenleri amaca uygun şekilde yerine getirebilmesi ve ortamdaki ortama, kişiden kişiye değişmemesi için, belli normlar dahilinde yürütülmesi önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Uluslararası İç Denetim Standartları belirlenmiştir.

İç denetim birimi nesnel olmalı, yani görevlerini yerine getirirken müdahaleye uğramaksızın ve önyargısız olarak yapabilecek konumda olmalıdır. Ayrıca dürüstlük ve yansızlığını etkileyebilecek hiçbir müdahaleye de izin vermemelidir.

İç denetçiler, mesleki yeterliliklerini koruma ve eğitimlerini devam ettirme sorumluluğunu taşımalıdır. Mesleki yeterlilik ise her elemanın sistematik olarak sürekli eğitime tabi tutulması yoluyla sürdürülmelidir.

İç denetim, teftiş ve iç kontrol sisteminin bütününden oluşan bir süreçtir. Bu nedenle iç kontrol ve teftiş sistemi birbiriyle koordineli çalışmalıdır. Her ikisinin de görev tanımları yönetmelikte belirtilmiş olsa da bankalarımızda iç kontrol merkezleri ile teftiş kurulları arasında zaman zaman görev ve yetki uyumsuzlukları meydana gelebilmektedir.

Bankanın her birimi ve her faaliyeti iç denetimin kapsamına girmelidir. İç denetimin kapsamı, iç kontrolün uygunluğunun ve verilen görevlerin gereği gibi yerine getirilip getirilmediğinin incelenmesi ve değerlendirilmesini içerir.

Denetim kurulu ve üst düzey yönetimin etkinliğinin sağlanması için iç denetim fonksiyonunun önemi anlaşılmalı ve her kademedeki yer alan banka personelini bu konuda bilgilendirilmelidir.

Etkin bir iç denetim sistemi, banka amaçlarına ulaşılmasını engelleyebilecek tüm maddi risklerin tespit edilmesini ve değerlendirilmesini gerektirmektedir. Risklerin değerlendirilmesi sürecinde bankanın ve konsolide bazda banka grubunun karşı karşıya olduğu tüm riskler (kredi riski, ülke riski, transfer riski, piyasa, faiz riski, likidite riski vb.) dikkate alınmalı ve değerlendirilmelidir. Konsolide bazda denetim ise bankaların ulusal ve uluslararası düzeyde bankacılık faaliyetlerinin ve diğer faaliyetlerin doğrudan veya dolaylı olarak değerlendirilmesini gerektirir.

Banka gözetim otoritesinin, bankanın yeterli ve etkin bir iç denetim sisteminin bulunmadığını belirlemesi durumunda gerekli düzenleyici tedbirleri alması gerekmektedir.

Bankalar hem mali kesimin hem de ekonominin geneli açısından çok önem arz ettiği için, bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar ve krizler de ekonominin geneline çok çabuk yayılabilmektedir. Bu sorunları engelleyebilmek için gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ve bankacılık denetim otoritelerinden de yetkililerin katılımıyla oluşturulan Basel Bankacılık Gözetim Komitesi; bankacılık gözetim ve denetimini etkinleştirmeye yönelik prensipler geliştirmiştir. Basel, Türkiye 'de bankaların risklerini daha iyi bir şekilde yönetmelerini sağlayacak stratejinin temel taşı olarak görülmektedir.

Basel II ile birlikte Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar kendi kredi notlarına bağlı olarak risk ağırlığına tabi tutulacaktır. Bankalar olumlu kredi notuna sahip ise yeni düzenlemelerden olumlu etkilenecek, artan dış finansman imkanlarına paralel olarak kaynak maliyetleri de azalacaktır. Banka risklerinin ülke kredi notu dikkate alınarak ağırlıklandırılması durumunda, ülke kredi notunun düşük olması nedeniyle Türk bankaları %100 risk ağırlığına tabi olacaktır. Bu durum olumsuz kredi notuna sahip olan bankaların kaynak maliyetini de arttırabileceği gibi Türk Bankalarının borçlanma imkanlarını da kısıtlayabilir. Bu nedenlerden dolayı yüksek borçlanma maliyetlerinin azaltılabilmesi ve ülke bazında dış kredi puanının arttırılması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de bankalar çok uzun bir süre yüksek riskli bir ortamda çalışmışlardır. Bu dönemde özellikle kamu kesimi borçlarının artması ve bütçe finansmanında kamu bankalarının kaynaklarının kullanılması bankacılık sektörünün çok ağır yaralar almasına sebep olmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde bankacılık sektörü çok ciddi bir riskle karşı karşıya kalmıştır ve bunun sonucunda bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu amaçla iç denetimle ilgili düzenlemelerde değişiklikler yapılmıştır. Her banka kendi bünyesinde, düzenlemeler

gereği iç kontrolün yanı sıra iç denetimin bir parçası olan teftiş kurulunu oluşturmuş fakat teftiş ile ilgili yapılan çalışmalar müfettiş istihdam etmekten çok öteye gidememiş, yapılanma ve sistemlerin etkinliği konusunda ise çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar bankalarda İç Kontrol Merkezi benzeri bir sistemin oluşturulması Basel Komite kararlarında öngörülmesine de ülkemizdeki bankaların iç denetim sisteminin düzenlenmesine ilişkin olarak BDDK'nın 03/10/2001 tarihli kararı çerçevesinde teftiş kurulları yanında iç kontrol birimleri de kurulmuştur. Bahsi geçen düzenleme, ülke ekonomisinin kırılma bir yapıya sahip olması nedeniyle bankacılık sisteminin olası risklere karşı aşırı duyarlılığının sınırlanması ve geçmişte yaşanmış krizlerin tekrar yaşanmaması açısından yararlı bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, küreselleşmeyle birlikte dünya ekonomik düzeni içinde bir ülkede meydana gelen gelişmeler sadece o ülkeyi değil, o ülkenin ekonomik bağlantısı olan ülkeler yoluyla tüm ekonomileri etkiler duruma gelmiştir. Yaşanan bu hızlı gelişmeler ise bankacılık sektörünün uluslararası alanda karşılaştığı ve yönetmek zorunda olduğu riskleri hem arttırmış hem de bu risklerin çeşitlenmesine neden olmuştur. Türkiye'de ise bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar ve krizler sektörde faaliyet gösteren bankaların bir kısmının yükümlülüklerini yerine getirememesine bir kısmının da ortaya çıkan yeni durumlara gereken uyumu sağlayamamasına neden olmuştur. Bütün bu yaşananlar sonucunda bankacılık sektörünün yoğun bir denetime tabi tutulmasının önemi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda uluslararası düzenleyiciler tarafından prensipleri belirlenen "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik" hazırlanmış ve iç denetimle ilgili düzenlemeler yapılmış ve bunların uygulanması zorunlu kılınmıştır.

EK-1: T.C. Ziraat Bankası A.Ş. İç Kontrol Daire Başkanlığı Risk Uyarı Raporu Örneği

**T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş.
İÇ KONTROL DAİRE BAŞKANLIĞI**

İnceleme Yapılan Şube

Genel Merkez No

Şube Ölçeği

İnceleme Yapılan Grup **Muhasebe, Krediler, Müşteri Hizmetleri**

Rapor Tarih - No **...../...../2010 -**

Düzenleyen İç Kontrol Elemanı

Şubeniz nezdinde yapılmış olan kontrol amaçlı çalışmalar neticesinde tespit edilen risk doğurabilecek unsurlar aşağıda belirtilmiş olup, Risk Uyarı Raporu
sayfadan oluşmaktadır. Gereğinin yapılarak sonucun .../.../2010 tarihine kadar bildirilmesi rica olunur.

.....Şubesi 2010/.....sayılı Risk Uyarı Raporunun . sayfasıdır.

EK-2: T.C. Ziraat Bankası A.Ş. İç kontrol Daire Başkanlığı Dönemsel Kontrol Rapor Örneği

**T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş.
İÇ KONTROL DAİRE BAŞKANLIĞI**

DÖNEMSEL KONTROL RAPORU

Denetlenen Birim :

İç Kontrol Elemanının Adı ve Soyadı :

Raporun Tarih ve No'su :

Denetim Dönemi :

Şubeniz nezdinde yapılmış olan kontrol amaçlı çalışmalar neticesinde aşağıda belirtilen hususlar tespit edilmiştir.

Bilgi edinilmesi ve gereği rica olunur.

BÖLÜM :	Hizmetler (Satınalma-İnşaat-İdari İşler-Sağlık-Güvenlik)	KOD :	03
----------------	---	--------------	-----------

KOD	STANDART KONTROL NOKTALARI	EVET	HAYIR	KISMEN *
S 01	Görev bitiminde koruma ve güvenlik görevlisinden adına kayıtlı tabancası teslim alınarak mevzuata uygun olarak saklanıyor mu?			
S 02	Koruma ve güvenlik görevlileri görev başında tam teçhizatla ve resmi kıyafetle görev yapıyor mu?			
S 03	Kıymetli matbualar alındığında tespit yapılarak gerekli defterlere kaydediliyor mu?			
S 04	Haberleşme servisinde, gelen ve giden belgeler usulüne uygun olarak kaydediliyor mu?			
S 05	Faks çekiminden sonra alınan jurnal metnin üzerine eklenerek muhafaza ediliyor mu?			
S 06	Posta bordrolarının bir nüshası muhafaza ediliyor mu ?			
S 07	Haberleşme servisinde, şube içerisine dağıtımı yapılan belgeler imza karşılığı teslim ediliyor mu?			
S 08	Eczanelerle yapılan protokoller her yıl yenileniyor mu?			
S 09	Her mensuptan tedavi yardım beyannamesi alınarak bir nüshası Genel Müdürlüğe gönderilip, bir nüshası da dosyasında saklanıyor mu?			
S 10	Hizmet aracına ait harcamalar için düzenlenen belgelerin bir sureti dosyada muhafaza ediliyor mu?			
S 11	Taşıt görev emri formları düzenleniyor mu?			
S 12	Her kalem 10 günlük tedavi dozunu geçmemek üzere her bir kalemden 1 adetten fazla olmamak kaydıyla en çok 4 kalem ilacı içeren reçete bedellerinin ödenmesine dikkat ediliyor mu?			
S 13	Demirbaşlar için yapılan ödemeler, bakım ve onarım masrafları gibi harcamalara ait faturalar tediye fişi ile birlikte demirbaşın özelliklerini içeren cetvele kaydediliyor mu?			
S 14	Şubede kullanılmakta olan fotokopi, para sayma makinası, faks ve klima cihazları faal mi, bakımları zamanında yaptırılıyor mu?			
S 15	Her mensup ve bakmakla yükümlü olduğu aile bireyleri için birer sağlık dosyası tutuluyor mu?			

...../...../200...

Teslim alınmıştır.

..... Bölüm Müdürü / Yönetmeni

İç Kontrol Elemanı

Adı Soyadı :

Adı Soyadı :

İmza :

İmza :

KAYNAKÇA

- AUDITING Concepts Committe (1972), "Report of Committe on Basic Auditing Concepts", Accounting Rewiev, Vol.47, p.181.
- AKAY, Hüseyin (1995), "Muhasebe Denetiminde İç kontrol Riskinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi," *Vergi Dünyası*, Ekim, Sayı 170, s.102.
- AKARKARASU, Nahit (2000), "Halka Açık Şirketlerde İç Denetim Kurullarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler", *SPK Yeterlilik Etüdü*, İstanbul, s.11
- AKIN, Cevdet (2001), "Denetimin Esasları", *Banka-mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı 31, İstanbul, Ocak, s.31.
- AKSOY, Tamer (2002), *Tüm Yönleriyle Denetim*, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara:
- AKSOY, Tamer (1998), "*Çağdaş Bankacılıkta Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslarüstü Bankacılık*", *SPK Yayınları*, s.2.
- ALOĞLU, Ziya Tunç (2005), "Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri", *TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- ALTUĞ; Osman ve Diğerleri (1996), *Banka İşlemleri ve Muhasebesi*, İstanbul: s.14.
- AVERY, Robert and Ailen N.Berger (1991), "Risk-Based Capital and Deposit Insurance Reform" *Journal of Banking and Finance*, p.15.
- BAILY, Robert (2005), "Basel II and Development Countries: Understanding The Implications", *Development Studies Institute*, p.7.
- BANKACILAR DERGİSİ (2000), TBB Yayını, Sayı 32, İstanbul, Mart.
- BASEL Bankacılık Gözetim Komitesi Raporu (1998), "Bankalarda İç Denetim Sistemleri", *TBB Yayınları*, Eylül .
- BDDK (2001), "Bankalarda İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik" 08.02.2001.
- BORHAN, Serdar(2000), Teftiş Teknikleri, Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- BOZKURT, Nejat (1998), *Muhasebe Denetimi*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- CENK, Ali Kemal (2005), "Uluslar arası Bankacılık Denetim İlkeleri ve Denetim Süreçleri", *Active*, Mart-Nisan.
- COLBERT, L.J. and P.L. Bowen (1998), *A Comparison of Internal Controls*, p.1.
- CORNS, Marshall (1986), *Audit a Bank*, Boston: Bankers Publishing Company.

- ÇAĞRI, Hasan (1999), "İşletme Yönetimi", *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, Sayı 25, İstanbul, Nisan.
- ÇELİK, Faik (2001), "Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları," *İktisat Dergisi*, Eylül.
- ÇÖMLEKÇİ, Ferruh ve Melih Erdoğan (1996), *Muhasebe Denetimi*, Eskişehir: AÖF Yayınları, 2.Basım, No:544.
- DİCLE, Berk (1997), "İç Denetim Anlayışı ve İç Kontrol", *Vergi Dünyası, Hesap Uzmanları Derneği Yayınları*, Mart, Sayı 187.
- ERÇEL, Gazi (2000), "Konuşmalar-1999, Bankacılıktaki Son Gelişmeler", İstanbul: TCMB, *İktisadi Kalkınma Vakfı-AKDENET*, Eylül.
- EYÜPGİLLER, Servet (1988), *Banka İşletmeciliği Bilgisi*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No:219, 1988.
- FİKİRKOCA, (2003), *Bütünsel Risk Yönetimi*, Ankara: Bilgi Yayınevi
- GEYLAN, Ramazan (1985), *Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticaret Bankalarının Temel Yönetim Sorunları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- GÜLTEKİN, E. (2001), "Risk Tabanlı Sermaye Modeli ve Türkiye Örneği", *BDDK Yetki Etüdü Raporu*, Ankara.
- GÜRBÜZ, Hasan (1990), *Muhasebe Denetimi*, Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi, 4. Basım.
- GÜREDİN, Ersin (1994), *Denetim*, İstanbul: 6.Basım, Beta Basım Yayım Dağ.A.Ş..
- HORWARD, F. Stetler (1982), *Auditing Principles*, New Jersey: Englewood Cliff, Prentice Hall.
- KAHRAMAN, Abdülkadir (2000), "Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi ve Beklentiler," *Activefinans Dergisi*, Ekim-Kasım.
- KANDİLLER, Rıza (1996), "Banka Hukuku ve Bankalar Kanunumuzun Başlıca Hükümleri", TBB Yayınları
- KARA, Ziya (2001), "Banka Denetiminde Uluslararası Kriterler," *Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı 38, İstanbul, Haziran.
- KARACAN, Ali İhsan (1997), "Bankacılık ve Kriz," *Creative Yayıncılı*.
- KAVAL, Hasan (2000), *Bankalarda Risk Yönetimi*, Ankara: Yaklaşım Yayınları,
- KENGER, Erdal (2001), *Denetçi yardımcıları Eğitim Notları*, Ankara: s.1.
- KEPEKÇİ, Celal (1994), *İç Kontrol Sistemi*, Ankara: s.1.

- KOCABAY, İbrahim (1998), "İşletmelerde İç Denetim," *Vergi Dünyası*, Sayı 198, Şubat.
- KÖYLÜOĞLU, H. Uğur (2001), "Risk Yönetimi! Zaman Geçirmeden Neden? Nasıl?," *Active Finans*, Mart-Nisan.
- KURBAN, İbrahim (1997), "İç Denetim Fonksiyonunun Etkinliği İçin Kurum İçeri Düzenlemeler," *İç Denetim Enstitüsü Yayınları*, No:13, Mayıs, s.24.
- MANDACI, Pınar Evrim (2003), "Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri," *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, s.72.
- ÖRENAY, Hami (2005), "Kamuda Denetim," *Maliye Bütçe Kontrolörleri Derneği Yayınları*, Mart, s.1.
- ÖZGEN, Aysun (2001), "Denetim ve Planlama," *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı 180, Mart, s.23.
- ÖZKAN, Arif (2000), "Muhasebe Denetimi Mesleğinde Sorumluluklar ve Meslek Ahlakı," *Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı 5, İstanbul, Mayıs, s.24.
- ÖZTÜRK, Durmuş ve Çağlayan, Toper (1998), "Kamu Harcamalarının Yönetim ve Denetimi," *Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu*, Yayın No:1998/800, Ankara, s.21.
- PEKER, Alparslan (1983), *Modern Yönetim Muhasebesi*, İstanbul: Genişletilmiş 3.Basım Filiz Kitabevi, s.236.
- PICKETT, K.H. Spencer (2003), *The International Auditing Handbook*, Second Edition Wiley, s.2.
- POLAT, Erdal (1998), "Denetimde Beşeri Unsurun Rolü ve Önemi," *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, Sayı 23, Eylül, s.6.
- POROY, Reha ve Diğerleri (1997), *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, s.331.
- POYRAZ, Sinem (1993), *Denetim Teknikleri*, İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş.,
- SANTOS, Joao (2000), "Bank Capital Regulation in Contemporary Banking Theory" A Review of the Literature, BIS Working Papers, No.90,
- SAWYER, B. Lawrance (1988a), *Sawyer's Internal Auditing*, Florida: The Institute of Internal Auditors Press, p.90.

- SEVİLENGÜL, Orhan (1997), *Banka Muhasebesi*, Ankara: s.122.
- SEZER, Halit (2001), "İç Denetimin Fonksiyonel Yapısı," *Active Finans ve Bankacılık*
- T.C. ZİRAAT BANKASI Teftiş Kurulu Yönetmeliği, Madde 15
- T.C MALİYE BAKANLIĞI (2005), "İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları İle Diğer Hususlar Hakkında Yönetmelik," Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.
- TAKAN, Mehmet (2001), *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*, Ankara: 1.Basım, Nobel Yayın.
- TEVFİK T.A. ve G. Tefvik (1997), *Bankalarda Finansal Yönetime Giriş*, İstanbul:
- TEZER, Öcal ve Ö.Faruk Çolak (1999), *Finansal Sistem ve Bankalar*, Ankara: Nobel Yayını, s.14.
- TÜMER, Melih (1975), *Yönetim ve Yönetici*, İstanbul: s.326.
- UZAY, Şaban (1999), "İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi, Bağımsız Dış Denetimin Karar Alma Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma," *SPK Yayınları*, No:132, Ankara.
- ÜNSAL, B.A. (2001), "Bankacılıkta Likidite Riski Yönetimi," *BDDK Yetki Etüdü Raporu*, Ankara.
- WILLIAM, P. Leonard (1983), *The Management Audit*, New Jersey, Englewood Cliffs Prentice Hall.
- YILDIRIM, Oğuz (2004), "Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler," *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl 9, Sayı 30, Ocak, s.1.
- YÖRÜKER, Sacit (2003), *Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Hakkında Notlar*, Kasım, s.1.
- YÜZGÜN, Arslan (1995), "Genel Denetim Yaklaşımı," *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, Sayı 16, Ankara, s. 14.
- ZARAKOLU, Avni (1994), *Para ve Kredi Bilgisi*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 161, s.26.